

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT

LEA TEEDEMA
SUPILINNA ASUSTUSE KUJUNEMINE 1704–1899
MAGISTRITÖÖ

Juhendaja: professor Aadu Must

TARTU 2010

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
Historiograafia.....	5
Allikad.....	7
Uurimisülesanne ja eesmärk.....	9
I peatükk	11
SUPILINNA VARASEM ASUSTUS 1704–1805	11
1.1 Tartu linn	11
1.2 Linna valitsemine	12
1.3 Ehitusalane regulatsioon	13
1.4 Supilinna varasemad krundid	14
1.5 Supilinna hoonestus ja tänavad	26
1.6 Omanikud ja elanikud	31
Kokkuvõtteks	32
II peatükk	34
SUPILINN 1806–1855.....	34
2.1 Tartu linn 19. sajandi esimesel poolel	34
2.2 Ehitusalane regulatsioon	35
2.3 Kruntide teke Supilinnas 1806–1855	37
2.4 Supilinna hoonestus ja tänavad	42
2.4.1 Emajõe ehk Kalda tänav.....	42
2.4.2 Herne tänav	45
2.4.3 Kartuli tänav	49
2.4.4 Kroonuaia ehk Botaanika tänav	50
2.4.5 Marja ehk Uus tänav	52
2.4.6 Meloni tänav.....	54
2.4.7 Oa tänav.....	58
2.4.8 Piiri tänav	59
2.4.9 Tähtvere tänav	60
Kokkuvõtteks	63
III peatükk	66
SUPILINN 1856–1899.....	66
3.1 Tartu 19. sajandi teisel poolel	66
3.2 Linna valitsemine	67
3.3 Ehitusalane regulatsioon	68
3.4 Supilinna hoonestus ja tänavad	69
3.4.1 Emajõe tänav.....	69
3.4.2 Herne tänav	72
3.4.3 Kartuli tänav	75
3.4.4 Kroonuaia (Botaanika) tänav	76
3.4.5 Marja (Uus) tänav.....	78
3.4.6 Meloni tänav.....	80
3.4.7 Oa tänav.....	81
3.4.8 Piiri tänav	83
3.4.9 Tähtvere tänav	84
Kokkuvõtteks	87
KOKKUVÕTE	90
Summary	94

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS.....	98
LISAD	102
LISA 1. Supilinna krundid 1787. aastal	102
LISA 2. Supilinna hoonestus 1786. aastal.....	104
LISA 3. Supilinna hoonestus 1805. aastal.....	106
LISA 4. Supilinna aiakruntide omanikud 1704–1786.....	108
LISA 5. Supilinna krundiomanike dünaamika 1786–1805	110
LISA 6. Supilinna krundiomanike dünaamika 1806–1855	113
LISA 7. Elanike päritolu 1851. a kihelkondade ja linnade kaupa	126
LISA 8. Emajõe tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899.....	128
LISA 9. Herne tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899	129
LISA 10. Kartuli tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899.....	132
LISA 11. Kroonuaia tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899	133
LISA 12. Marja tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899	134
LISA 13. Meloni tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899	136
LISA 14. Oa tänava krundiomanike 1856–1899	138
LISA 15. Piiri tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899	139
LISA 16. Tähtvere tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899.....	140
ILLUSTRATSIOONIDE NIMEKIRI JA ILLUSTRATSIOONID	143

SISSEJUHATUS

Supilinn on asum, mille kujunemist seni põhjalikumalt uuritud ei ole. Millal omaaegse Jakobi eeslinna ja hilisema I linnaosa servas asuvat agulit Supilinnaks hakati nimetama, ei olegi täpselt teada, allikates seda nimetust ei kohta.¹ Nimetus näib olevat kasutusse tulnud nõukogude ajal. Nõukogude perioodil käis asumi kui elukoha maine järk-järgult alla, perspektiivis oli siinne hoonestus lammutada. 1960. aastatel kaaluti ühe variandina siia ülikoolilinnaku väljaehitamist.² Viimasel ajal on aga Supilinn jõudnud gentrifikatsiooniprotsessi algfaasi, mille käigus on paljud hooned uue välimuse saanud ja boheemliku auraga Supilinn ise muutumas hinnatud elupiirkonnaks.³ Tänapäeva Supilinna elanikke iseloomustab tugev kogukonnatunne, tegutseb elujõuline Supilinna Selts, mis on vanim linnaosaselts Tartus. Siiski kohtab selle linnaosa suhtes ka palju eelarvamustest tingitud üleolev-põlastavat suhtumist, mille räigemateks avaldusteks on ettepanek need puulobudikud maa pealt minema pühkida.

Suhtumine agulitesse ja puitarhitektuuri on aegade jooksul olnud väga erinev. 1938. aastal andis Supilinnas Tähtvere tänaval elanud linnaarhitekt Voldemar Toppel Tartu agulitele järgmise iseloomustuse: „Läinud sajandi teisel poolel kui algas suur rahva valgumine maalt linnadesse, algas väheste kapitalidega isikute poolt agulimajade ehitamine, mis ehituskunstile midagi juurde ei andnud ja korterioludes vajalisi paremusi ei toonud. Tolleaegne intensiivne, kuid sealjuures ebaratsionaalne ehitustegevus oli ülemaailmne, mis kandus meile vene kaudu ning kajastub teravalt kõigis meie linnades puuehitiste näol. Nii on ka Tartu maa-ala ehistatud suuremalt osalt väheste kapitalidega inimeste poolt, kelle elamiskultuuriline tase polnud arenenud ning kelle nõuded korterite tervishoiu ja mugavuse nõuete suhtes olid väikesed. Kui

¹ Edgar Kant nimetab Supilinna piirkonda Lepalinnaks ja Tähtverealuseks, vt Tartu: linn kui ümbrus ja organism – Tartu: [koguteos]. Tartu linna-uurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu 1927, lk 232, 347.

Bernhard Körber nimetab piirkonda Tähtvere eeslinnaks, vt Die Stadt Dorpat (Jurjew) in statistischer und hygienischer Beziehung. Jurjev 1902, S. 221.

² Vt Raul-Levroit Kivi. Tartu planeerimisest ja arhitektuurist: artikleid ja mälestusi. Koost Jaan Malin, Karin Hallas-Murula. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2005, lk 55.

³ Vt Kati Männik. Gentrifikatsioon Eestis Supilinna näitel. Inimgeograafia bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikooli Geograafia Instituut, 2002.

lisada juurde sellele väärmõisted vabadusest möödunud sajandi individualistliku ühiskondlik-poliitilise maailmavaate pärandusena, siis on arusaadav kuidas võisid tekkida need troostitud agulid, mis meie riikliku iseseisvuse algaastail moodustasid tähtsa osa meie linnade üldpildis“.⁴ Tänapäeval teadvustatakse järjest enam, et omaaegsed eeslinnad ei ole lihtsalt kogum vanu puitlobudikke, vaid sealne säilinud agulimiljöo vajab kaitsmist. Ka suur osa Supilinnast on saanud miljööväärtusliku ala staatuse. Seda enam teadvustub ka vajadus ajalooliste agulite kujunemist uurida.

Supilinna kujunemisest ja hoonestuse tekkest on käibel mitmesuguseid legende. Levinuima tüüparvamuse kohaselt panid sellele asumile aluse talupojad 19. sajandi algul ja igaüks võis siia ehitada just sellise maja, nagu talle iganes pähe tuli. Seda arvamust kinnitab näiliselt ka Supilinna väline pilt: iga maja tundub siin olevat isemoodi. Traditsiooniliselt paigutatakse Supilinna asustuse teke 18. sajandi viimasesse veerandisse või veelgi hilisemasse ajajärku.

Allikad annavad siiski alust arvata, et siin elati juba enne 18. sajandi viimast veerandit. Üksikute kruntide kohta on andmeid isegi 16. sajandi lõpust, enamiku kruntide teket ja omandisuhteid on aga võimalik järjepidevamalt jälgida alates 18. sajandi keskpaigast.

Historiograafia

Eesti linnade agulitest on põhjalikumad ülevaated ilmunud Tallinna kohta. Robert Nerman, kelle uurimusi endale suureks eeskujuks pean, on käsitlenud erinevate linnaosade kujunemist, Dmitri Bruns raamatus Tallinna linnaehituslikust kujunemisest käsitletakse ka eeslinnade ajalugu, Silvi Lindmaa on uurinud Tallinna eeslinnade puitasumeid ja Ene Mäsa Tallinna eeslinnade elutingimusi.⁵ Haapsalu eeslinnade kujunemist on uurinud Kalev Jaago.⁶

Tartu erinevate linnaosade arengu ja kujunemise kohta põhjalikumad ülevaated puuduvad. Tartu ajaloo üldülevaadetes eeslinnu, sh ka Supilinna eraldi käsitletud ei ole.⁷

⁴ Voldemar Toppel. Tartu ehitustegevusest. - Tartu: statistilisi andmeid ja analüüse VI. Tartu 1939, lk 109-110.

⁵ Vt Dmitri Bruns. Tallinn. Linnaehituslik kujunemine. Tallinn 1993. Robert Nerman. Kalamaja ajalugu. Tallinn: R. Nerman 1996; Kopli: miljöo, olustik, kultuurilugu, 1918-1940. Tallinn: R. Nerman, 1995. Teine, täiendatud väljaanne 2002; Pelgulin: kultuurikeskkonna kujunemine ja areng. Tallinn: R. Nerman, 2000; Süda-Tatari puitasum: haritlaste linnaosa Tallinnas. Tallinn: R. Nerman, 2004. Lasnamäe ajalugu. Tallinn: R. Nerman, 1998. Silvi Lindmaa. Tallinna agulid – Eesti ehitismälestised. Aastaraamat. Tallinn 1990, lk 85-96. S. Lindmaa. Põgusalt Pelgulinna ehitustavadest – Vana Tallinn VI (X), 1996, lk 117-126; Ene Mäsa. Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870-1940. Tallinn: Eesti Raamat 1981.

⁶ Kalev Jaago. Haapsalu eeslinnade kujunemine – Artiklite kogumik Eesti Ajalooarhiivi 75.aastapäevaks. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 1996, lk 157-183.

⁷ Vt Tartu: [koguteos]. Tartu linna-uurimise toimekonna korraldatud ja toimetatud. Tartu: Tartu linnavalitsus 1927. Tartu ajalugu: [marksistlik üldkäsitlus: juubelikogumik]. Koostaja Raimo Pullat. Tallinn: Eesti Raamat, 1980. Tartu: ajalugu ja kultuurilugu. Koostaja Heivi Pullerits. Tartu: Ilmamaa, 2005.

Tartu linnaosadest annab üldülevaate Niina Raid oma Tartu tänavate kujunemist käsitlevas raamatus.⁸ Veiko Berendsen ja Margus Maiste oma Tartu 1897. a rahvaloendust käsitlevas monograafias puudutavad põgusalt ka asumite, sh Supilinna kujunemist.⁹ Riia ja Ülejõe linnaosa tänavatest on kirjutanud Niina Raid¹⁰ ja Ülejõe linnaosa arhitektuurilisest kujunemisest Mart Siilivask.¹¹ Hugo Treffneri Gümnaasiumi õpilased Ants Siim ja Karl Haljasmets koostasid 2009. a uurimuse Karlova eeslinnast.¹²

Eesti puitasumite kujunemist ja 19. sajandi alguses kohustuslikuks muudetud Vene tüüpfassaadide rakendamist Tartu ehituses on käsitletud Epi Tohvri.¹³ Mart Siilivask on andnud ülevaate Tartu arhitektuurist 1830–1918 ja selles kontekstis puudutanud ka asumite kujunemist.¹⁴ Klassitsismiperioodi Tartu arhitektuuris on uurinud Helmi Üprus.¹⁵ Kõigis eelpoolnimetatud teostes on põgusalt mainitud ka Supilinna hooneid.

Tartu linna kodulehel on ARC Projekt OÜ poolt 2004. aastal koostatud kompilatsioon Supilinna tänavatest¹⁶, milles käsitletakse ka Supilinna ajaloolist kujunemist ja tänavate ajalugu. Paraku on see osa uurimusest kirjutatud ainult juhuslikele allikatele ning üksikutele üldteostele või artiklitele toetudes ning arhiiviallikaid kasutamata. Sellest tulenevalt on seal palju tegelikkusele mittevastavat teavet, markantseim neist on väide Supilinna väidetavast liitmisest Tartuga 1917. aastal.

Bernhard Körberi Tartu rahvaloenduse andmeid kokkuvõtvas teoses leiab andmeid ka Supilinna rahvastiku ja sanitaarolude kohta.¹⁷ Üksikuuurimustest tasub nimetada Eduard Seegröni uurimust Tähtvere linnaosa kaevude kohta.¹⁸ Supilinna õllevabrikuid on käsitletud

⁸ Niina Raid. Tartu tänavad aastani 1940. Tartu: ARC Projekt 1999.

⁹ Veiko Berendsen, Margus Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 1999.

¹⁰ Niina Raid. 16-19. sajandi Tartu Riia-eeslinna tänavatest – Kleio. Ajaloo ajakiri 1991/4, lk 18-23; Tartu Ülejõe-eeslinna tänavate areng – Kleio. Ajaloo ajakiri 1996/1, lk 25-32.

¹¹ Mart Siilivask. Tartu Ülejõe linnaosa hoonestuse kujunemisest (1785–1940) – Tartu Linnamuuseumi Aastaraamat. Tartu 1999, lk 24-38.

¹² Karl Haljasmets. Ants Siim. Karlova asundus ja selle liitumine Tartu linnaga – Akadeemiake 2010, nr 1(8), lk 51-115.

¹³ Epi Tohvri. 1809.-12. aasta Vene tüüpfassaadid ja nende rakendamine Tartu linnaruumis. Magistritöö. Tartu 2002; Valgustusideede mõju Tartu arhitektuurikultuurile 19. sajandi alguses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2009; Eesti puitasumite kujunemisest ja elamutüüpidest - Eesti puitarhitektuur = Estonian wooden architecture. Koost Karin Hallas. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuseum, 1999, lk 75-112.

¹⁴ Mart Siilivask. Tartu arhitektuur 1830–1918. Historitsism ja juugend: arhitektuuriideed ja stiilieeskujud kohalike arhitektide loomingus 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Tartu: [Rahvusarhiiv], 2006.

¹⁵ Helmi Üprus. Tartu klassitsistlik arhitektuur. Magistritöö. Tartu, 1942.

¹⁶ Kompilatsioon on leitav märksõna alt tehiskeskkond aadressilt <http://info.raad.tartu.ee/uurimused.nsf/> (29.05.2010).

¹⁷ Bernhard Körber. Die Stadt Dorpat (Jurjev) statistischer und hygenischer Beziehung. Jurjev 1902.

¹⁸ Eduard Seegrön. Chemische und bacteriologische Brunnenwasseruntersuchungen im I. Stadtteil (Techelferscher Bezirk) zu Jurjew (Dorpat): Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doctors der Medicin verfasst und mit Bewilligung Einer Hochverordneten medicinischen Facultät der Kaiserlichen Universität zu Jurjew zur öffentlichen Vertheidigung bestimmt. Dorpat 1893.

Andres Sepp oma Tartu õlletootmise ajalugu käsitlevas teoses.¹⁹ Magistritöö koostamise käigus on autoril valminud kaks artiklit Supilinna vanemast asustusest ja Supilinna välisest kujunemisest 19. sajandil.²⁰

Allikad

Supilinna kruntide varasema kujunemise põhiallikad on kruntide ja hoonete revisjonid. Üks varasemaid teadaolevaid allikaid Tartu linna kruntide ja nende omanike kohta on Bartholomeus Wybersi kui ühe koostaja järgi nime saanud nn Wybersi revisjoniraamat, mis sisaldab andmeid kruntide kohta 1582–1656 aastatest. Kruntide revisjon toimus ka 1681/1686. aastatel. Pärast Põhjasõda korraldati omandisuhete selgitamiseks ja linnas olevatest majadest ja kruntidest ülevaate saamiseks järjekordne majade ja kruntide revisjon, mis viidi läbi 1734–1742.²¹ Sellega on seotud 1757. aastal toimunud revisjon, kus pandi kirja nii eravaldues kui ka kirikule ja linnale kuulunud krundid. 1762. ja 1771. aastal toimunud taksatsioonid enam nii põhjalikud ei olnud. Kruntide paiknemisest ja hoonestusest saab ülevaate erinevatelt kaartidelt ja plaanidelt, nt 1786. aastal Otto Gustav Dreyeri koostatud plaanilt, samuti 1816. aasta I linnaosa kruntide plaanilt.

Töö põhiallikateks olid Tartu-Valga kinnistusameti²² fondis olevad kinnistusregistrid ja kinnistutoimikud. Läbi on töötatud kõik selles fondis olevad Supilinna kinnistute toimikud ja vastavad osad kinnisturegistris. Kinnistusametite materjalidest ajalooarhiivis on andnud põhjaliku ülevaate Vello Naaber.²³ Samas brošüüris annab ta ka näpunäiteid kinnistusametite materjalide kasutamisevõimalustest Eesti ajaloo allikana. Vello Naaber leiab, et materjale on kasutatud üsna ühekülgse ja ebapiisavalt, põhiliselt linnades asuvate silmapaistvate ehitismälestiste uurimisel; samuti on need materjalid olnud omandiõiguslike arhiiviteatiste koostamise aluseks. Ehkki kõnesoleva brošüüri ilmunisest on möödas rohkem kui 30 aastat, võib nende järeldustega ka tänapäeval nõustuda. Nõustuda tuleb ka Vello Naaberi väitega, et kinnistusametite materjalide sisulised väärtused, kõrge usaldusväärsus ja suhteliselt hea säilimisaste teevad need ajalooallikana väga usaldusväärseks. 1889. aasta kohtureformiga ühtlustati kinnistusametite dokumentide pidamise kord ja iga kinnisturegistri osa kohta avati

¹⁹ Andres Sepp. Õllelinn Tartu. Tartu, 2007.

²⁰ Lea Teedema. Agul arhitekti töölaual. Supilinna välisilme kujunemine 19. sajandil – Vana Tallinn. Tallinna Linnavalitsus; väljaandja ja vastutav toimetaja Raimo Pullat, artikkel ilmunisel; L. Teedema. Supilinna varasem asustus 18. sajandi keskpaigast 1860. aastate alguseni – Tartu Linnamuuseumi aastaraamat 2010, artikkel ilmunisel.

²¹ EAA 995-1-21842.

²² EAA 2381. Tartu-Valga kinnistusamet.

²³ Vello Naaber. Kinnistusametite materjalid Eesti NSV Riiklikus Ajaloo Keskariivis. Tartu 1975.

eraldi toimik Kinnistutoimikutesse koondati ära kirjad kõikide teiste kinnistusametite põhiliikides esinevatest sissekannetest ja dokumentidest. Kohtureformieelsetes kinnistusasutustes peetud toimikud liideti uute toimikutega. Seetõttu on üksikutes kinnistutoimikutes dokumente juba 18. sajandist. Enne 1830. aastaid toimunud kinnisvara liikumise kohta on aga andmed siiski suhteliselt lünklikud, eriti mõisamaade kinnistute osas. Mõnevõrra on lünki aidanud täita Tartu magistraadi²⁴ fondis säilitatavad suuliste avalduste raamatud (*Auftragbücher*), kus on kirjas põhjalikud andmed krundi suuruse, tema asukoha, ostja ja müüja isiku, hoonete olemasolu jne kohta. Magistraadi fondis on ka erinevatel aastatel läbi viidud kruntide ja neil oleva hoonestuse olemasolu ja seisukorda kajastavate taksatsioonide toimikud. Eriti põhjalikud on 1855. aasta taksatsioonitoimikud. Paraku ei kajastu neis Tähtvere mõisa maadele jäänud kinnistud. Andmeid majade ja kruntide omanike kohta leiab ka magistraadi erinevate komisjonide (korterikolleegium, tulekassa, linna ülesehitamiskolleegium, kinnistuosakond jt) materjalide hulgast. Samuti on väga inforikkad raeprotokollid ja missiivid, kuid samas on neist üksikute faktide otsimine töömahukas.

Kinnisvara omandamist tõendavaid dokumente leidub ka Eesti Hüpoteegipanga²⁵ fondis säilitatavates laenutoimikutes. Viimastest saab ka hea ülevaate krundil olnud majade seisukorrast, mõne toimiku vahelt võib leida ka ehitiste projekte. Ka seda allikaliiki ei ole seni eriti palju kasutatud.

Rohkelt teavet pakuvad Tartu kammerkohtu fondis olevad dokumendid. Kuna kammerkohtu ülesanne oli ehitusvaldkonnaga tegelemine, siis leidub siin lisaks seni uurijaile kõige rohkem huvipakkuvamaks osaks olnud ehitiste projektidele teisigi huvitavaid materjale. Uute kinnistute teket ja tänavate moodustamist, ehitustegevuse-alast informatsiooni pakkuvatest kammerkohtu protokollidest ja protokollžurnaalistest on seni uurijate tähelepanu pälvinud üksikud. Rohkelt pakuvad informatsiooni ka fondis leiduvad erinevaid probleeme käsitlevad kohtutoimikud.

Kinnistutoimikute läbitöötamise käigus valmis Supilinna kinnistute andmebaas, kust leiab andmeid kinnistute tekkimise, jagunemise, hoonestuse, suuruse, sellega tehtud tehingute ja omanike kohta 18. sajandi keskpaigast kuni 1940. aastani (üksikutel juhtudel kuni 1947. aastani). Andmebaas on nähtav Eesti Ajalooarhiivi kodulehel.²⁶ Andmeid on võimalik otsida kinnistu numbri, aadressi ja omaniku perekonnanime järgi. Andmed omanike ja elanike kohta

²⁴ EAA 995. Tartu magistraat.

²⁵ EAA 2110. Eesti Hüpoteegipank.

²⁶ <http://www.eha.ee/kinnistud/tartu/public/>. Andmebaasi tehnilise teostamise eest tänan Olga Kislitsinat.

pärinevad lisaks kinnistutoimikutele kodanikeraamatutest, erinevatest elanike ja majaomanike nimekirjadest, 1851. ja 1870. aastal koostatud majaraamatutest (*Hausliste*).

Pildimaterjali hoonete väljanägemisest enne 19. sajandi viimast veerandit on säilinud vähe. 19. sajandi I poolel Supilinna ehitatud hoonetest on säilinud vaid üksikud projektid. Alates 1876. aastast on aga võimalik tänu Tartu kammerkohtu²⁷ ja Tartu linnavalitsuse fondis²⁸ säilinud projektidele Supilinna hoonetest üsna head ülevaadet saada.

Uurimisülesanne ja eesmärk

Tartu ajaloo kohta on ilmunud nii üldülevaateid kui ka erinevate valdkondade üksikkäsitlusi, linnaosade (asumite) ajalood aga puuduvad.

Kõige üldisem eesmärk on senist arusaama Supilinna asustuse tekkest muuta ja heita pilk Supilinna asustuse varasemale kujunemisele, teadvustada ühe asumit tekkelugu ja vaadelda selle arengut linna üldise arengu kontekstis, leida sarnasusi ja erinevusi.

Supilinna all käsitlen ma magistritöös asumit, mida piirab ühest küljest Jakobi mägi ja selle all kulgev Tähtvere tänav, teisest küljest Emajõgi ja Emajõe tänav (v.a botaanikaaia ja Emajõe vaheline lõik), kolmandast küljest Kauna ja neljandast küljest Kroonuaia tänav (v.a paaritute numbritega tänavakülg).

Töö ülesehitusel olen lähtunud kronoloogilisest printsibist. Perioodide (peatükkide) algus- ja lõpuaastad ei ole absoluutsed, pigem on need seotud mingi protsessi kaudseks käivitajaks olnud või mõne vahekokkuvõtete tegemist võimaldava sündmusega.

Esimeses peatükis käsitlen asumit arengut 1704.1805. aastatel. Ehkki faktiliselt kuulus Supilinn linna koosseisu, oli siinne ala tulenevalt oma asukohast Tähtvere mõisa ja kesklinna vahel ja siinse maa kasutamisest linnaelanike aedadena kuni 18. sajandi viimase veerandini rohkem maa kui linn. 18. sajandi lõpul kehtestati uus linnosade jaotus, Supilinn jäi I linnaosa koosseisu ja seostus ka faktiliselt linnaga. 19. sajandi alguseks oli seniste aiakruntide baasil välja kujunenud nn algkruntide struktuur, tekkinud esimesed tänavad (Oa, Tähtvere, Kroonuaia, Meloni tänava algus), laienenud püsimasustust ning muutunud krundiomanike sotsiaalne koosseis. Kuni 18. sajandi keskpaigani omanike hulgas domineerinud jõukad bürgerid vahetusid 18. sajandi lõpuks käsitöölise ja lihtrahvaga. Tartu ülikooli taasavamisega 1802. aastal kaasnenud ehitustegevuse kasv esialgu Supilinna ei mõjutanud ja seetõttu on perioodi lõpuaastaks valitud 1805. aasta, mil toimus järjekordne hoonete taksatsioon.

²⁷ EAA 3828. Tartu Kammerkohus.

²⁸ EAA 2623. Tartu Linnavalitsus.

Teine periood 1806–1855 eristub esimesest aktiivse kruntide tekke poolest. Supilinn laienes linnale kuuluva luha arvel peaaegu oma praeguste piirideni ja kujunes välja põhiline tänavavõrk. Tekkisid Herne, Kartuli, Marja ja Piiri tänav, täielikult kujunes välja Meloni tänav. Tihedam hoonestus tekkis eelkõige linna maadel asunud kruntidele, päruskruntide hoonestus oli hõre. Omanike hulgas prevaleerisid käsitöölised. Tegemist oli valdavalt ühekordsete elamute ja hajusa asustusega piirkonnaga, kus asumisisesed erisusi ei olnud.

Kolmas etapp Supilinna arengus käsitleb ajavahemikku 1856–1899 ja kujutab endast aktiivset uute kruntide tekke ja asustuse tihenemise perioodi. Olen perioodi algusaja 1860. aastatest, mida loetakse Tartu linna kui terviku arengus uue perioodi alguseks, Supilinna puhul toonud neli aastat varasemaks. Just sel aastal algas siin intensiivne uute kruntide tekke periood, mille üheks põhjustajaks oli inimlik faktor ehk Supilinna kõige suurema krundi omaniku, pastor Gehewe surm. Sellel perioodil tekib hoonestusse seniste ühekordsete elamute asemele ja kõrvale järjest rohkem kahekordseid üürimaju, eristuvad asumisisesed piirkonnad. Eelmisel perioodil omanike hulgas domineerinud käsitöölise asemele tuleb järjest enam talupojaseisuse esindajaid.

Lisad sisaldavad tabeleid Supilinna hoonestuse, elanike päritolu ning krundiomanike dünaamika kohta. Tabelites toodud andmeid kruntide omanike kohta saavad näiteks kasutada ka oma krundi ajaloo vastu huvi tundvad praegused omanikud. Samuti võiksid need huvi pakkuda koduloolastele ja genealoogiahuvilistele.

Käsitlust leiavad kinnistute kujunemine, hoonestuse laienemine ja omanike sotsiaalse koosseisu muutumine ajavahemikus 1704–1899. Paraku puuduvad uurimused teistest Tartu agulitest, mis ei võimalda välja tuua erisusi asumite vahel ja uurida asumite vahelisi seoseid. Töö maht ei võimalda käsitleda asumi ajaloo kõiki tahke ja kogu tolleaegset elu-olu, seetõttu käsitlen käesolevat tööd kui sissejuhatust Supilinna ajalukku. Olen kindel, et põhjalikum teave erinevate linnaosade kruntide struktuuri kujunemise ja hoonestuse vanuse kohta tuleb ühelt poolt kasuks linnaosade eripärade teadvustamisel ja on abiks kaasaegsete planeeringute koostamisel.

I peatükk

SUPILINNA VARASEM ASUSTUS 1704–1805

1.1 Tartu linn

Esimesed teated Tartu eeslinnade kohta pärinevad 15. sajandi esimesest poolest. Omaaegse Vene värava piirkonnas, Emajõe vasakul kaldal asus Vene agul, millest on teateid 16. sajandi esimesest poolest. Teine agul asus linnamüüri lõunaküljel. Kolmas, Jakobi eeslinn, kuhu jäi ka Supilinn, tekkis Tähtvere mõisa viiva tee äärde.

Pärast 1704. aasta piiramist ja kapitulatsiooni läks Tartu Vene võimu alla, ehkki Peeter I ja Poola kuninga August II lepingu kohaselt pidi Tartu maakond pärast sõja lõppu Poolale minema. 1707. aastal küüditati enamus Tartu käsitöölised koos Rootsi sõjavangidega Moskvasse ning 18. veebruaril 1708. aastal küüditati Venemaale ka kõik sakslastest linnaelanikud.

Enne Põhjasõda oli linnas 219 maja, neist 141 kivist ja 78 puust. Sõjategevuses oli ligi veerand majadest hävinud, teised said tugevasti kannatada. 1708. aasta suvel asusid Vene võimud linna süstemaatilisele hävitama, lasti õhku kaitsemüürid, majad ja kirikud pandi põlema. Kannatada said kõik kolm eeslinna. Vähem sai kannatada Emajõe vasakkalda eeslinn, kuhu pärast sõjavägede lahkumist endised elanikud, peamiselt eestlased, tagasi tulid.²⁹

Venemaale küüditatud elanikel avanes võimalus tagasi pöörduda 1714. aastast alates, esimesed neist jõudsid Tartusse 1715. aastal. Tagasitulijad seadsid end sisse agulites, kuhu ehitati väikesi puitelamuid. Linnadesse (v.a Peterburi) kivimajade ehitamine oli keelatud. 1735. aastal oli Tartus ainult 69 maja (neist 8 kivist), mis asusid enamjaolt eeslinnades.³⁰

²⁹ Friedrich Bienemann *jun.* Die Katastrophe der Stadt Dorpat während des Nordischen Krieges, Reval 1902, lk 182-183.

³⁰ EAA 995-1-6684, l 359-360.

18. sajandi keskpaigas oli kesklinn veel üsna armetus olukorras. Sajandi teisel poolel hakkas linna väline ilme paranema, kesklinna ehitati uued hooned. 1760. aastatel alustati suurte kindlustustöödega, mis küll pooleli jäid. Linna arengut takistasid 1763. ja 1775. aasta suured tulekahjud, millest esimese tagajärgede likvideerimiseks andis valitsus 10000 ja teise likvideerimiseks 100000 rubla protsendita laenu. Pärast suurt 1775. aasta tulekahju planeeriti ja mõõdeti linn uuesti üle, kinnitati uus linnaplaan, mis toetus 1760. aastatel koostatud kindlustustööde kavadele.

18. sajandi esimesel poolel kasvas Tartu elanikkond aeglaselt, rahvastiku juurdekasv kiirenes oluliselt 18. sajandi teisel poolel.³¹ 1774. aastal oli linnas 3300 elanikku. Eestlasi ja sakslasi oli enam vähem võrdselt, pärast Venemaaga ühinemist lisandus elanike hulka ka rohkem venelasi. Kodanikkond koondus gildidesse, abielus kaupmehed Suur- ehk Maarja gildi, vallalised Mustpeade vennaskonda ja käsitöömeistrid Väike- ehk Antoniuse gildi. 1785. aasta linnaseaduse alusel võisid kodanikuks saada ka venelased ja eestlased.

1681./1684.aasta Simon Bocki ja Israel Swedmani valmistatud Tartu saraseplaani põhjal Riias 1729. aastal valmistatud koopia³² põhjal ulatus linna administratiivpiir Supilinna kohal tollal umbes praeguse Meloni tänavani. Plaanile kantud sarasepiir võeti aluseks 1786. aastal, mil toimus Tartu administratiivpiiride uus mahamärkimine. Selle käigus laienes linna jurisdiktsioon ka Tähtvere tänavapiirkonnas, kus asus mitu linnaga seotud krunti ja maja.³³

1.2 Linna valitsemine

Tartu linnaomavalitsuse korraldus enne Vene võimu alla langemist põhines Riia õigusel ja kujunes välja 17. saj keskpaigaks. Linna õigused (*Corpus privilegiorum*) kinnitati kuninganna Kristina 1646. aasta 20. augusti privileegiga. Kõrgeim võim linnas kuulus magistraadile, mille koosseisu kuulus kaks bürgermeistrit, raehärra-sündik ja kuus raehärrat. Suure osa ülesannetest lahendasid erinevad alamkohtud ja komisjonid, mille liikmed valiti igal aastal ümber.

14. juuli 1704. aasta kapitulatsiooniaktiga küll kinnitati Tartu linnaõigused, kuid 1713. aastal eraldas Peeter I Tartumaa ühes Võrumaa ja osa Viljandimaaga eriliseks administratiivseks üksuseks, mis allutati Tallinna kindralkubernerile ning mille valitsemine renditi Liivimaa rüütelkonnale. Keskvalitsuse esindajaks määrati ooberst Ivan Vojeikov, kes

³¹ V. Berendsen, M. Maiste. Rahvastik – Tartu. Ajalugu ja kultuurilugu. Tartu 2005, lk 118-119.

³² EAA 995-1-6851, l 5.

³³ V. Berendsen, M. Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 1999, lk 173-176.

sai õiguse kõik ametnikud ja kohtunikud ise valida. 1719. aastal sai Tartu endise omavalitsusliku korra tagasi. Linna privileegid kinnitas alles keisrinna Anna 1731. aasta 28. märtsil. Linnaõigused kinnitasid ka järgmised isevalitsejad Jelizaveta I 27. oktoobril 1742. aastal ja Katariina II 17. märtsil 1764. aastal.

20. aprillil 1765. aastal kinnitati 66 paragrahvist koosnenud Tartu valitsemiskorraldus (*Bürgervergleich*),³⁴ mis täiendas ja kinnitas *Corpus privilegiorum*'is toodud määrusi. Täiendati ka mitmeid endisi määrustikke ja töötati välja mõned uued. Kujunes välja ühtlane linnaseadustik. Kindralkuberner G. Browne poolt 16. juulil 1765. aastal kinnitatud. Tartu linnaomavalitsuse korraldus (*Die Stadtordnungen von 1765*) püsis suuremate muutusteta kuni 19. sajandi II pooleni. Muuhulgas sätestati valitsemiskorraldusega, et kodanikkonnal on õigus Emajõe kallastele puid ladustada ja kaldad peavad seal hoonestamata jääma.

1783. aastal laiendati Baltimaadele Venemaal kehtestatud asehalduskord. 21. aprillil 1775. aastal kehtestati Venemaal uus linnaseadus, mis 21. augustil 1785. aastal laiendati ka Baltimaadele. Uue seaduse põhjal moodustasid kõik linnaelanikud ühtse linnakogukonna, mis jagunes varandusliku ja sotsiaalse kuuluvuse põhjal kuude kategooriasse, kes oma koosolekul valisid linnaeape ja linnanõukogu (sellesse kuulus igast kodanike kategooriast üks esindaja). Magistraadile jäi esimese instantsi kohtuvõim. Asehalduskorra likvideeris Paul I oma 1796. aasta 28. novembri korraldusega ning Tartus taastus endine valitsemiskord.

1.3 Ehituslane regulatsioon

Linna ehitusasjadega oli juba varasemast ajast tegelnud üks alamkohtutest – kammerkohus (*Kämmeregericht*), mis lahendas kinnisvara hindamise ning ehitiste ja maatükkide piiride küsimusi.³⁵ Kammerkohtu koosseisu kuulus kaks kammerhärrat. 1765. aastal kinnitatud valitsemiskorraldus kinnitas uuesti kammerhärrade kohustused ja õigused.³⁶ 16. mail 1765. aastal kinnitatud eestlaste töötingimusi reguleerivas teenijate palkamise korralduses nenditi muuhulgas, et linn ja eeslinnad on täitunud paljude halbade taluhüttidega, mis on suure tuleohu allikaks. Mittesakslastel, olgu nad linnaelanikud või talupojad, keelati ehitamine enne kammerhärralt loa saamist. Samuti tuli neil krundi või maja ostmisest, loovutamisest või vahetamisest kammerhärrale teada anda. Ehitatav hoone pidi olema piisavalt suur ja võimaldama sõjaväe majutamist.³⁷

³⁴ EAA 995-1-34.

³⁵ Friedrich Georg von Bunge. Darstellung der gegenwärtiger Verfassung der Stadt Dorpat. Riga 1827, S. 36.

³⁶ EAA 995-1-34, l 4-4p

³⁷ EAA 995-1-29, l 75-75p.

1776. aastal kinnitas Liivimaa kubermanguvalitsus Tartu uue ehitusmääruse. Sellega määrati kindlaks linna kivimajade piirkonnad ja eeslinnadesse ehitatavatele puumajadele esitatavad nõuded ning fikseeriti kammerkohtu ülesanded. Ehitisi oli linnas lubatud rajada ainult vastavalt kehtivale linnaplaanile. Nüüdsest ei tohtinud ükski ehitusmeister kammerkohtu otsuseta ehitustöid teha.³⁸ 10. mail 1783. aastal anti teada, et kõikidest hoonete juures ettevõetavatest ehitustöödest nii linnas kui eeslinnades tuleb kammerkohtule eelnevalt teada anda. Selle käsu vastu eksijaid ähvardas trahv.³⁹

1.4 Supilinna varasemad krundid

Varaseim teadaolev allikas Tartu linna kruntide ja nende omanike kohta on Bartholomeus Wybersi kui ühe koostaja järgi nime saanud nn Wybersi revisjoniraamat. See sisaldab andmeid kruntide kohta aastatest 1582–1658.⁴⁰ Lisaks krundi- ja majaomanikele on revisjonis märgitud ka neile kuulunud aiad, mis asusid väljaspool linnamüüri olevates eeslinnades. Niina Raidi andmetel, kes on Wybersi revisjoni põhjal kirjutanud artikli Tartu linna elanike aiakruntidest 16.–18. sajandil, asus Püha Jakobi värava ees ja taga, Tähtvere mõisa poole jääval alal ning Vene värava taga rida aedu⁴¹, millest osa jäi kindlasti ka Supilinna piiridesse. Paraku on nende täpsemat asukohta Wybersi põhjal raske konkretiseerida.

Järgmise, 1681–1686 revisjoni andmetel asus Jakobi kaevu lähedal mäe all (*unter dem Berge, bey Jacobs Brunn von Techelfer*) 26 krunti, nende hulgas ka linna karjamaa, mis piirnes Tähtvere koplga.⁴² Ka selles revisjonis ei ole aedade täpsemat asukohta märgitud.

1734–1742 viidi Põhjasõja-järgsete omandisuhete selgitamiseks ja linnas olevatest majadest ja kruntidest ülevaate saamiseks läbi linna majade ja kruntide revisjon.⁴³ Selle läbiviimisest teatati varakult, et omanikud saaksid omandiõiguse tõestamiseks vastavaid dokumente muretseda. Revisjonis olevatele kirjeldustele toetudes oli Supilinnas paarikümmend aedadena kasutatavat krunti, enamuses päruskrundid, mõned krundid kuulusid Jaani kirikule ka kahe krundi kasutajad maksid kruntrenti linnale.

Ehkki igast krundi ja majaga tehtud tehingust tuli raele teada anda, ei peetud sellest nõudest eriti kinni ja seetõttu ei olnud rael enam linna ja eeslinnade kruntide omanikest korraliku ülevaadet. Vastavalt 1757. aasta 22. augusti kindralkuberneri patendile tuli Tartu

³⁸ EAA 3828-1-1. Bauordnung für das Kämmergericht der Stadt Dorpat 1776.

³⁹ EAA 995-1-6718, l 90-90p.

⁴⁰ EAA 995-1-21865.

⁴¹ Niina Raid. Tartu elanike aiakruntidest XVI-XVIII sajandil – Kleio 5/6, 1992, lk 8–10.

⁴² EAA 995-1-21841, l 16-16p, l 31p-35p.

⁴³ EAA 995-1-6684, l 16p-117.

linnas ja eeslinnades läbi viia järjekordne kruntide ja majade revisjon. Patent kohustas omanikke ka majad korda seadma ning sätestas uuesti kruntide või majadega tehtavate tehingute registreerimise nõude. Revisjon algas 5. novembril 1757. aastal ning kirja pandi nii eravalduses kui ka kirikule ja linnale kuulunud krundid. Revisjoni andmed on eelmise, 1734-1742 revisjoniga seotud, mis võimaldab jälgida omandisuhete dünaamikat. Osa krunte oli 1757. aastaks ühendatud, lisandunud oli linnale kuulunud krunte.

Kruntide ja hoonete hindamisi toimus ka hiljem, 1762. aastal koostati kruntrendi maksmise korrastamiseks linnas ja eeslinnades asunud kruntide ja majade järjekordne nimekiri, kuid selles on majad ja krundid lihtsalt üles loetud ja nende numeratsioon 1757. aasta revisjoniga ei haaku.⁴⁴ Sama võib öelda 1771. aastal toimunud majade ja kruntide taksatsiooni kohta, mis viidi läbi sõjamaksu kogumiseks. Ka siis on krundid ja majad lihtsalt nummerdatud, lisatud on ainult üldised määratlused Jakobi värava taga või ees jne.⁴⁵

Pärast 1775. aasta suurt tulekahju hakkas kehtima uus linnaosade jaotus. Seni Jakobi eeslinna alla kuulunud Supilinn jäi esimese linnaosa koosseisu. Uue linnaseaduse alusel valimiste korraldamiseks tuli linnaelanikud kategooriate kaupa kirja panna ehk koostada uus kodanikeraamat. Enne selle koostamist tuli linnapea Adam Johan Kleini 20. juunil 1786. aastal antud korralduse alusel kõik hooned ja krundid linnas nummerdada. Iga maja- või krundiomanik sai maalermeister Peter Gottlieb Vogeli käest 14 kopika eest numbriga sildi, mis tuli kinnitada majale või hoonestamata krundi korral väravale.⁴⁶

Pärast 1786. aasta kreisi ja linna vahelist piiri reguleerimist koostas Otto Gustav Dreyer plaani, kus on peal kõik linnas asunud krundid. Plaanist on säilinud Conrad Martin Sengbuschi poolt 1792. aastal tehtud koopia (vt ill 1)⁴⁷, mis annab hea ülevaate 18. sajandi lõpul linnas asunud kruntide paiknemisest. Plaani juurde kuulub ka kirjeldusraamat, kus on kirjas krundi number, suurus, omanik ja maaliik (linna-, kroonu-, era-, kiriku- või vaestemaa krunt).⁴⁸ Võrreldes 1734. ja 1757. aasta revisjoni andmeid, kammerkohtu protokollides toodud andmeid kruntide kohta ning 1787 (1792) aasta plaani ja kirjeldusraamatut, on võimalik kruntide varasemat kujunemist Supilinnas üsna täpselt jälgida. Supilinnas asunud varasemate aiakruntide piirid langesid suures osas Dreyeri/Sengbuschi plaanil toodud kruntidega kokku.

⁴⁴ EAA 995-1-6698, 125.

⁴⁵ EAA 3828-1-8, 1 67p-70 (neil lehekülgedel kirjeldatakse arvatavaid Supilinna alal asuvaid krunte).

⁴⁶ EAA 995-1-6731, 1 518-519.

⁴⁷ EAA 995-1-6851, 13.

⁴⁸ EAA 2381-1-1736.

Nagu Dreyeri plaanilt näha, paiknes enamik toleaeagseid Supilinna krunte praeguse Oa, Kroonuaia, Tähtvere ja Emajõe tänava kandis. Paar krunti asus ka praeguse Meloni tänava alguses. Võttes nüüd aluseks 1787. aasta plaani ja seal kujutatud krundid ning kasutades varasemate revisjonide andmeid, on võimalik ajas tagasi minna ja suure osa Supilinna kruntide varasemat ajalugu ja kujunemist jälgida.

Praeguse Tähtvere-Jakobi-Kroonuaia nurgal asusid Jaani kirikule kuulunud krundid 170, 171 ja 186. Nende varasemate omanike kohta päris kindlaid andmeid pole. Arvatavalt on need 1734–1742 revisjonis tähistatud number 9-ga. 1738. aastal teatas kiriku esindaja (*Kirchenadministrator*) [Martin] Blischkov [Bliseckau] nende kohta andmeid andes, et krundid on kirikule juba ammu kuulunud. Pikemat aega olevat neid kasutanud raehärra Peucker⁴⁹, kes kirikule ka renti maksis, aga nüüd (1738. aastal) kasutab neid rekognitsiooniinspektor⁵⁰ [Johann Heinrich] Rehann.⁵¹ 1758. aastal olid krundid kirjas nr 195 all ja nende asukohta kirjeldati järgnevalt: Jakobi väravate taga, Vene väravate poole suunduva tänava ääres⁵² asub kaks ühendatud krunti, mis kuuluvad Jaani kirikule ja kruntide kasutajad maksavad renti kirikule. Revisjoni andmetel elasid seal korstnapühkija Michael Walther, kellamees Sussiko Jürgeni lesk ja Blomi Rein.⁵³ 1763. aastal ostis linna brandmeister ehk tuletõrjepealik Johann Georg Braesky [Bresike] korstnapühkijalesk Anna Elisabeth Waltherilt ühel neist kruntidest asunud elamu koos kõrvalhoonetega.⁵⁴ Järgmine krundiomanik oli samuti brandmeister, Johann Vollhardt⁵⁵, kellele G. Braesky [Bresike] pärija 1782. aastal krundil olnud hooned müüs. Brandmeister Vollhardt oli ka 1787. aastal kirikukrundi 186 kasutaja ja seal asuvate hoonete omanik.⁵⁶ Krunti nr 170 kasutas 1787. aastal erusoldat Matvei Mitri ja krunti 171 kellamees Sussika Mihkel.⁵⁷

Krundi nr 186 naabruses asus 1787. aastal hiigelsuur kinnistu 185, mille üks külg jäi praeguse Tähtvere tänava, teine praeguse Kroonuaia tänava ja kolmas Herne tänava äärde. Varem oli selle kohal neli eri omanikele kuulunud aeda, mis 1734/1738 aastate revisjonis on tähistatud numbritega 6, 7, 8 ja 10. Krunt nr 6 kuulus tollal raehärra Peter Tabori pärijatele. 1738. aastal kinnitas Suurgildi oldermann Johann Remmert Tabori pärijate nimel, et tollased

⁴⁹ Ilmselt Johann Heinrich Peucker (surn 1743), raehärra ja Suure Gildi liige. Alex. Rosenberg. Bürgerbuch der Stadt Dorpat 1719-1797, S. 5 (nr 2).

⁵⁰ Rekognitsioon – riigimaks, mille kogumise eest vastutas rekognitsiooniinspektor

⁵¹ EAA 995-1-21842, l 105.

⁵² *die Gasse hinter dem Jakobs-Pforte, wenn indem zur russische Pforte gehet*

⁵³ EAA 995-1-21866, l 298.

⁵⁴ EAA 995-1-1857, l 294-295.

⁵⁵ Johann Vollhardt määrati linna brandmeistriks 01.06.1781 (EAA 995-1-6716, l 104).

⁵⁶ EAA 2381-2-880.

⁵⁷ EAA 2381-2-833.

omanikud pärisid aiakrundi oma isalt P. Taborilt. Viimane aga omandas selle ostueesõigusega 4. aprillil 1692. aastal Anna Dorothea Welan'ilt.⁵⁸ 1758. aastal oli selle Jakobi väravate ees oleva krundi (tolleaegse numbriga 189) omanik Peter Tabori tütar, leskproua Flach.⁵⁹ Krunti nr 7 kasutasid 1738. aastal Sternstrahli pärijad, ehkki neil omandiõigust kinnitavaid dokumente esitada ei olnud.⁶⁰ 1682. aasta revisjoni andmetel oli Sternstrahlil Jakobi väravate lähedal tõepoolest aed.⁶¹ Pärast Sternstrahle kuulus krunt Erich Wilhelm von Wildebrandtile, kellelt selle päris Gerhard Johann von Plater. 27. veebruaril 1750. aastal omandas aia sekretär Christian Stegemann ja 17. septembril 1750. aastal leskproua Jacobina Flach, kellele see kuulus ka 1758. aastal numbri all 188.⁶² Krundi nr 8 omanik oli 1738. aastal Lucas Müller. Tema poeg Georg kinnitas, et isa päris selle krundi oma vanaemalt, kes oli abielus Lucas Braasiga. Omandiõigust tõestas ta 2. juunil 1670. aastal sõlmitud ostulepinguga, mille põhjal omandas bürger ja suurgildi liige Lucas Braas krundi Ernesto Forbuselt.⁶³ Ka 1682. aasta revisjoni andmetel kuulus Lucas Braasile Jakobi väravate lähedal kaks krunti, millest ühe ta Ernst Forbersilt [Ernesto Forbus] ostis.⁶⁴ 1758. aastal kuulus sama krunt numbriga 187 leskproua Jacobina Flachile (sünd Tabor), kes ostis selle 19. mail 1740. aastal Mülleri pärijatelt Franz Jurgen Schroederilt ja Catharina Elisabeth Derling'ilt. Krunt asus tolleaegse kirjelduse põhjal Tähtverre viiva tänava ääres luhal.⁶⁵ 1758. aastaks olid kõik kolm krunti ühendatud ja kuulusid leskproua Flachile.⁶⁶ 1761. aastal müüs proua Flach oma krundi Theodor Oldekopile.⁶⁷ 1781. aastal sai Oldekop päranduseks veel praeguse Kroonuaia tänava kandis asetsenud kunagise Samuel Lincki krundi, mis 1734. aasta revisjonis on tähistatud number 10-ga. Toonane omanik, raehärra ja apteeker Samuel Linck tõendas 1734. aastal, et ostis krundi 26. novembril 1731. aastal kreisikomissar Tuntzelmannilt koos Kraamipoodnike tänaval (*Kramer strasse*) asunud krundiga nr 56 ja sellel oleva elamuga.⁶⁸ Tuntzelmann omakorda oli linnas asuva krundi ja selle juurde kuulunud Jakobi väravate taguse aia ostnud inspektor Quistilt.⁶⁹ 1758. aastal oli sama krundi numbriks 196 ja siis kuulus see juba S.

⁵⁸ EAA 995-1-21842, I 104p.

⁵⁹ EAA 995-1-21866, I 294p.

⁶⁰ EAA 995-1-21842, I 104p.

⁶¹ EAA 995-1-21841, I 33.

⁶² EAA 995-1-21866, I 294.

⁶³ EAA 995-1-21842, I 105.

⁶⁴ EAA 995-1-21841, I 35p.

⁶⁵ EAA 995-1-21866, I 293p.

⁶⁶ EAA 995-1-21843, I 69.

⁶⁷ EAA 2381-2-876.

⁶⁸ EAA 995-1-21842, I 105-105p.

⁶⁹ EAA 995-1-27852, I 622-623.

Linck'i pärijaile.⁷⁰ 1781. aastal kinnistati krunt pärimisõiguse alusel pastor Theodor Oldekopile ja mõõdeti uuesti üle. Krundi viimane omanik proua Linck oli pastor Oldekopi ämm.⁷¹

Kinnistu 185-ga külgnes kinnistu 184, mis ulatus piki Tähtvere tänavat umbes praeguse Marja tänavani ja sealt alla umbes praeguse Marja 17/19 krundini. Ka selle kinnistu asemel oli varem mitu aeda. 18. sajandi algul asusid siin leitnant Tietgeni lese Catharina Scheibe ning kübarategija Hans Pritscheli aiad. H. Pritschel päris krundi oma isalt Melchert Pritschelilt.⁷² 1682. aasta revisjoni andmetel asus Pritscheli aed (päruskrunt) Jakobi värava ees ja perekond oli selle omandanud 18 aasta eest.⁷³

10.09.1723 ostis Puhja pastor Martin Johann von Roth Hans Pritscheli aiakrundist poole.⁷⁴ Ostetud krunt asus kapten Heinrich Henfti ja raehärra Tabori aia vahel ja ulatus ülevalpool asuvast teest kuni pastor Clay koplini. Pärast pastor Rothi surma ostis tema krundi enampakkumisel justiitsbürgermeister Johann Jacob Sahmen. 1753. aastal tehtud mõõtmise andmetel ulatus krundi ülemine piir Tähtvere mäe all olevast proua Flachi krundi piiri tähistavast tarast kuni Reissensteini krundini 6 vitsa ja 1,75 küünart⁷⁵, krundi pikkus oli 81,5 sülda ehk 33 vitsa ja 0,5 küünart, laius allpool vastu Emajõe kuni leskproua Flachi krundini 6 vitsa, 1 ja 3/4 küünart. 18. aprillil 1756. aastal müüs J. J. Sahmen oma aia kõrvalkrundi omanikule Otto Reinhold Reniusele.

Teise poole Hans Pritscheli aiast ostis 21. augustil 1734. aastal tema pärijalt Anna Elisabeth Pritschelilt postikomissar Carl Joachim Reissenstein.⁷⁶ 13. detsembril 1734. aastal ostis ta ka naabruses asuva leitnant Tietgeni lesele Juliana Catharina Scheibele kuulunud krundi number 4. Lesk oli krundi pärinud oma vanaisalt kapten Heinrich Henffilt, kes selle omakorda 28. augustil 1691. aastal ostis.⁷⁷ 1734. a ostulepingus nimetatakse krunti kopliks ja see asus pastor Rothi ja Molleri⁷⁸ krundi vahel.⁷⁹ 20. veebruaril 1755. aastal müüs C. J. Reissensteini lesk Anna Maria Reissenstein talle kuuluva aia ja kopli koos sellel asuva vana talumajaga suurgildi liikmele kaupmees Otto Reinhold Reniusele. Krunt asus Jakobi värava

⁷⁰ EAA 995-1-21866, l 299.

⁷¹ EAA 995-1-21860, l 248-253.

⁷² EAA 995-1-27852, l 529-530.

⁷³ EAA 992-1-21841, l 32p-33.

⁷⁴ EAA 995-1-21842, l 104p.

⁷⁵ Maa mõõtühikuna kasutuses olnud ühiku Stadts = Ruthe eestikeelse vastena on Niina Raid pakkunud vits, üks vits võrdus Riia mõõdus 8 küünra ja 1 ¼ veerandikuga. Üks riia küünar = 53,761 cm

⁷⁶ EAA 995-1-27852, l 651-652.

⁷⁷ EAA 995-1-21842, l 104.

⁷⁸ Molleri aia asukoha kohta lähemaid andmeid pole õnnestunud leida.

⁷⁹ EAA-1-27852, l 653-654..

taga sillakohtunik Bocki ja bürgermeister Sahmenile kuulunud krundi vahel.⁸⁰ Otto Reinhold Renius on omanikuna kirjastanud ka 1758. aasta revisjonis (krunt nr 191). Reniusel oli nüüd kas kõrvuti asuvat aiakrunti ja 1758. aastaks oli ta need ühendanud.⁸¹ Reniuselt omandas ühendkrundi Otto Reinhold Neumann, kellest hiljem sai leskproua Reniuse uus abikaasa. 1771. aastal ostis krundi Suurgildi oldermann Axel Reinhold Malmstein. Krunti asus kirjelduse põhjal pastor Oldekopi ja bürgermeister Gadebuschi teenri Heinrichi krundi naabruses.⁸² 1787. aastal ostis kõrvalkrundi omanik pastor Th. Oldekop selle oldermann Malmsteini leselt endale ja sellega oli tema omanduses praktiliselt terve praeguse Herne-Kroonuaia-Marja-Tähtvere tänava vaheline ala.

Umbes praegusest Marja tänavast piki Tähtvere tänavat Meloni tänava poole asus krunt 183. 1734. aasta revisjoni andmetel kuulus see päruskrunt sillakohtunik Otto Wilhelm von Bockile, kes päris selle oma isalt. Viimane sai krundiomanikuks pärast abiellumist leitnant Riegemanni tütrega, leitnant Riegemann oli krundi omandanud kuningliku maakohtu 1686. aasta 22. septembri otsusega. 1730. aastate revisjoni ajal kasutas krunti Ewert Illack.⁸³ 23. märtsil 1755. aastal ostis sillakohtunikult krundi Gerassim Kitchigin (Schizigin), kellele see kuulus ka 1758. aasta revisjoni ajal. Siis kandis krunt numbrit 192. Vastavalt 1735. aasta 17. juuli kammerkohtu protokollile oli Tähtvere mõisa põldudega piirnenud krundile juurde liidetud veel osa linna karjamaast. Asukohana kirjeldatakse Jakobi väravate ees Tähtvere poolses küljes asunud eeslinna.⁸⁴ Kammerkohtu 1777. aasta 10. mai otsuse põhjal mõõdeti krunt uuesti üle ja täpsustati selle piire. Kirjelduse kohaselt oli krunt linnale kuuluvast luhast eraldatud piirikraaviga ja asus oldermann Axel Reinhold Malmsteini päruskrundi ja linnale kuuluva krundi (mida varem kasutas Illacko Märt) vahel.⁸⁵

Kinnistu 183 kõrval asunud krunt 182 ulatus kuni praeguse Meloni tänavani. 1787. aastal kasutas seda püttsepp Johann Wilhelmson, enne teda aga Illacko Märt.

Kinnistu 182 taga, praeguse Meloni tänava ääres paremat kätt asus kinnistu 180 ja selle taga piki Meloni tänavat Emajõe poole krunt 181. Kinnistut 180 kasutas 1787. aastal David Illack ja kinnistut 181 Johsti Johann. 1734. aasta revisjonis neid kinnistuid ei ole. 1758. aasta revisjonis on aga märgitud Jakobi väravate taga asuv krunt 193, mis kuulus tegelikult linna karjamaa külge. Seal elasid Illacko Johann ja Illacko Jüri (Jurry). Nad mõlemad maksid linnale 80 kopikat renti. Arvatavasti oli see krunt kinnistute 180 ja 181 eelkäija.

⁸⁰ EAA 995-1-21857, l 135-136.

⁸¹ EAA 995-1-21866, l 295, EAA 995-1-21843, l 69p.

⁸² EAA 995-1-21859, l 685-687.

⁸³ EAA 995-1-21842, l 103p.

⁸⁴ EAA 995-1-21866, l 296.

⁸⁵ EAA 3828-1-11, l 26p.

Kammerkohtu 1776. aasta 18. juuli protokoll põhjal asus Illacko Johanni krunt Jakobi värava ees Illacko Märdi krundi taga, selle suurus oli piki Illacko Märdi krunti 11 vitsa ja kaks küünart, sealt edasi piki luhta kuni Johsti Johanni krundini 11 vitsa, Johsti Johanni krundist piki Illacko Märdi (talumajapidamist (*Gehöft*) 10 vitsa ja 4 küünart. Johann palus endale luhast veel 36 vitsa suuruse osa juurde mõõta, mida talle ka lubati. Johsti Johanni krunt asus aga Jakobi värava ees Kitschigini krundi kõrval ja Illacko Johanni krundi taga luhal. Krundi pikkus oli piki Illacko Märdi ja Illacko Johanni krunti 8 vitsa, Kitchigini krundi poolses küljes kuni luhani 10 vitsa ja 6 küünart, tagumises küljes piki luhta 8 vitsa ja luhast kuni Illacko Johanni krundini 12 vitsa.⁸⁶

1787. aasta plaanil on Tähtvere tänava ääres, praeguse Piiri ja Meloni tänava vahel tähistatud veel kolm linnamaal asuvat krunti – 177, 178 ja 179. Esimest kasutas 1787. aastal Karro Andrese lesk, teist voorimees Illacko Evert ja kolmandat päevatööline Arratzi Jüri. Nende kruntide tekkimise aega ja varasemaid omanikke ei ole õnnestunud tuvastada. Võimalik, et tegemist on 1734. aasta revisjonis kirjeldatud kahe Jakobi värava taguse ja Tähtvere mõisaga piirneva aiakrundiga, mille asukohta kirjeldatakse järgnevalt: „sellest kohast, kus linna heinamaad on Tähtvere heinamaadest piirikraaviga eraldatud, piki väikest teed linna poole tulles vasakut kätt mäe all asuvad järgmised aiakrundid“.⁸⁷ Ühte krunti kasutas keegi Thomase nimeline isik, teist Maltza Laur. Mõlemad mehed pidid oma krundi eest 1734. aasta sügisel esimest korda kruntrenti maksma.⁸⁸ 1757. aasta revisjonis neid isikuid ja krunte aga märgitud ei ole.

Tähtvere tänava vastasküljel, mäepoolses küljes asus 1787. aastal viis krunti. Neist kõige linnapoolsem kandis numbrit 169, seda kasutas kiriku kellamees Sandri Rein. Kohe selle kõrval, kinnistu 185 vastas, asus numbrita kinnistu (hilisem nr 172), mida pidasid enda omaks nii linn kui ka Tähtvere mõis ja mis on tähistatud kui vaidlusalune krunt (*streitig Land mit Techelfer*). Selle kõrval, krundi 184 vastas, asusid krundid 173, 174, 175. Ka neid ei ole 1734. aasta revisjonis olemas. 1757. aasta revisjonis on nad aga tähistatud numbriga 194. Tolleaegse kruntide asukoha kohta öeldakse, et nad paiknesid Jakobi värava ees teisel pool teed. Üks oli tühi, teist asustas Kurnacko Thomas, kolmandat eestlasest sepp (*undeutsche Schmied*). Kasutajad maksid renti Tähtvere mõisale. Peale nende kolme olid sealkandis

⁸⁶ EAA 3828-1-10, l 65-66p.

⁸⁷ Die Stadts-Weide stösset an die Techelfersche Heuschläge wo ein Graben die Gränze ist: Von der Gränze an längst dem kleinen Wege von Techelfer unter dem Berge nach der Stadt zugehen. Zur Linken.

⁸⁸ EAA 995-1-21842, l 103p-104.

krundid veel Illako Michelil, Vassili Gerassim Schitziginil (Kitchigin) ja kapten Krüdeneri kokal.⁸⁹

Gerassim Kitchignile kuulus 1787. aastal krunt nr 176. 1758. aastal elas seal Illacko Michel⁹⁰, kes 1778. aasta 16. juunil krundi bürgermeistri teenrile Jacob Heinrich Schwallingerile müüs. Lepingus kirjeldatakse ostetavat krunti kui vasakul pool mäe all asuvat, Tähtvere mõisa põldude ja talude vahel asuvat päruskrunti. Krunti nr 174 kasutas 1787. aastal Leonti Duškin ja krunti 175 lesk Grafinia (Agrafinia, Gravinia).

Kroonuaia tänava ääres asus mitu kirikukrunti. Tänav alguses asunud krunti 187 kasutas 1787. aastal Grigori Kononov.⁹¹ Piki Kroonuaia tänavat jõe poole minnes asus veel kaks kirikule kuuluvat krunti numbritega 188 ja 189, mis mõlemad olid pastor Oldekopile kuuluvast hiigelkrundist ümbritsetud. 1786. aastal kasutas krunti 188 kingseppmeister Michael Krampe, kes 1785. aastal oli ka Jaani koguduse köstriks saanud.⁹² Kinnistu 189 kuulus Tartu Maarja kogudusele, seal asus Eesti koguduse köstrimaja ja krunti kasutas köster Christlieb Ignatius.

Praeguse Kroonuaia-Herne tänava ristumiskohas asus pikk ja kitsas krunt 190, mis kuulus Agrafinija Petrovnale. 1734. aastal asus sellel kohal krunt number 13, mille omanik oli Martin Blischkov, kes päris selle Borwick'i nimeliselt isikult. Viimane oli krundi omandanud Claus Krügeri leselt, Claus Krüger aga ostis krundi 1692. aasta 14. septembril Niels Jacob Funckilt.⁹³ Martin Blichkow müüs krundi Heinrich Ickel'ile ja temalt päris krundi väimees Johann Christoph Bischoff. Ka 1758. aastal oli krunt, mis kandis nüüd numbrit 200, sekretär J. C. Bischoffi omanduses.⁹⁴ Pärast J. C. Bischoffi surma päris varanduse lesk Anna Margaretha, kellele kuulus lisaks Jakobi värava tagusele aiakrundile ka kiviellamu koos kõrvalhoonetega Lutsu tänaval (*Quappenstrasse*).⁹⁵

Kroonuaia tänava ääres asus ka kinnistu 191. Selle omanik oli 1787. aastal Heinrich von Staden. 1734. aasta revisjonis oli selle krundi number 14 ja seda kasutasid Brömseni pärijad. Varaseimad teated omanike kohta pärinevad 1591. aastast, mil Christopher Lembke selle võlgade katteks Reinhold Hörstkenilt endale sai.⁹⁶ 1739. aasta 30. oktoobril ostis krundi Brömseni pärijatelt avalikul müügil rekognitsiooniinspektor Johann Heinrich Rehann. 1756. aasta 27. märtsil müüs Rehanni ema, lesk Anna Dorothea (sünd Monhes) krundi Andrei

⁸⁹ EAA 995-1-21866, l 296p-297.

⁹⁰ EAA 995-1-21843, l 69p.

⁹¹ EAA 2381-1-1766, l 104p.

⁹² EAA 995-1-1418, l 73.

⁹³ EAA 995-1-21842, l 106-106p.

⁹⁴ EAA 995-1-21866, l 301.

⁹⁵ EAA 995-1-11936.

⁹⁶ EAA 995-1-21842, l 106p-107.

Mihailoffile. Krunt ulatus pastor Plaschnigi aiast (nr 202) kuni sekretär Bischoffi aiani 14 vitsa ja 4 küünart, krundi pikkus mõlemal pool küljel oli 45 vitsa ja 2 küünart, laius luha ääres 10 vitsa 6 küünart. 1757. aastal kandis krunt numbrit 201 ja kuulus endiselt Andrei Michailoffile.⁹⁷ 1767. aasta 2. oktoobril müüsid pärijad krundi ja sellel asuva suure köögiviljaaia enampakkumisel bürger ja kaupmees Carl Otto Schefflerile. Krundi asukoha kohta on öeldud, et see asub Bischoffi puuviljaaia ja Jaani kiriku krundi vahel ja ulatub pastor Plaschnigi krundist kuni Bischoffi krundini 14 vitsa ja 4,5 küünra pikkuses, edasi Bischoffi krundi juures olevast teest kuni kõrval asuva linnakrundini 45 vitsa, 4 küünart, piki linnale kuuluvat krunti 10 vitsa 7 küünart. Piirikraav kuulus Plaschnigi krundi juurde. Edasi ulatus krunt linnale kuuluvast krundist piki Loewenvolde, Swedmanni ja Plaschnigi krunti 46 vitsa ja 5,5 küünart.⁹⁸ 1779. aasta 18. detsembril ostis C. O. Schefflerilt krundi parun Gustav Wilhelm von Budberg ja temalt omakorda 1781. aasta 11. septembril Johann Sigismund von Staden.⁹⁹

Krundi 191 kõrval, umbes praeguse Kroonuaia 58/60 kandis, asus kinnistu 192. 1734. aastal oli selle omanik bürger Christian Johann Kinderling, kes ostis krundi 1730. aastal Jürgen Hillilt ja Andreas Maasilt.¹⁰⁰ Hillil ja Maasil olid krundid Jakobi värava kandis ka 1682. aasta revisjoni andmetel.¹⁰¹ 1752. aastal ostis krundi Jaani koguduse pastor Tobias Plaschnig, 1757. aasta revisjonis kandis see numbrit 202 ja Plaschnigi perekonnale kuulus see kuni 1792. aastani.¹⁰² Pastor ehitas endale 1755. aastal elamu praeguse Lutsu/Jakobi tänava nurgale, kus see praegugi alles on.

Kruntide 192 ja 193 taga asus 1787. aastal krunt 202. 1734. aastal kandis seal asunud aed numbrit 17 ja selle omanik oli tollivalitseja (*Dollmann*) Hujus. Tegelikult elas seal aga puusepp Prokofi.¹⁰³ Hujuse pärijatelt läks krunt perekond Hoppe'le. 28. jaanuaril 1755. aastal müüsid Martin ja Catharina Hoppe krundi Andreas Swedmannile. 1758. aastal oli krundi number 206 ja selle omanik endiselt Andreas Swedmann. Krunt asus luha poole suunduva väikese tänava ääres, mis krundi nr 203 juurest algab¹⁰⁴. 1782. aasta andmetel asus krunt Jakobi värava ja kunagise Hannemanni aia taga, algas oldermann ja klaassepp Schaaf krundi juures olevast väikesest tänavast ja ulatus kuni Stadeni krundini pikkuses 21 vitsa ja poolteist

⁹⁷ EAA 995-1-21866, l 301p.

⁹⁸ EAA 995-1-21859, l 642-643.

⁹⁹ EAA 995-1-21860, l 410-414.

¹⁰⁰ EAA 995-1-21842, l 107.

¹⁰¹ EAA 995-1-21841, l 33p-34.

¹⁰² EAA 995-1-21866, l 302p.

¹⁰³ EAA 995-1-21842, l 107p-108.

¹⁰⁴ *in der kleinen Gasse nach der Lucht, welche sich bey 203 angefanget*

küünart, Stadeni krundist edasi kuni Loewenwolde krundini 12 vitsa, 6 ja kolmveerand küünart ja sealt kuni Schaafe krundini 10 vitsa kolmveerand küünart.¹⁰⁵

Otse krundi nr 202 taga asus kinnistu 203, mis kuulus 1787. aastal Loewenwolde pärijatele. 1734. aastal kandis see aiakrunt numbrit 18 ja kuulus samuti Loewenwoldedele. Krunt oli tookord renditud voorimees Gerassim Duškinile.¹⁰⁶ Ka 1758. aastal kuulus krunt (siis numbriga 207) Loewenwolde' dele.¹⁰⁷ Krunti kasutas Peter Kolesnikov.

Kinnistud 204, 205 ja 206 olid linnakrundid. Kõiki kolme asustas 1787. aastal lihtrahvas. 205 oli linna vaestekupja (*Bettlervoigt*) Madis Hanssoni kasutada, 206 vaba linnaelaniku, kalur Sachka Mihkli tarvitada ja 204 päevatöölise Sachka Toomase kasutada. Nende kruntide varasemat eksisteerimist ja omanikke ei õnnestunud tuvastada.

Plaanil olev kinnistu 214 asus praeguse Emajõe, Oa, Kroonuaia ja Väike-Emajõe tänava vahel. 1787. aastal oli selle päruskrundi omanik voorimees Peter Kirsas (Kürsa, Kurs). Varem oli krunt kuulunud kaupmees Matuškinile. Temalt kavatses seda osta raehärra Peter Schmalz, kuid jättis kokkulepitud summa maksmata. Seejärel ostis krundi 1768. aastal enampakkumisel Peter Kürsa (Kirsas).¹⁰⁸

1734. aastal kirjeldatakse veel ühte oletatavasti Supilinnas asunud krunti, mille omanik oli leskproua Hannemann. Tema kadunud abikaasa, bürger ja ametilt kullassepp Alexander Hannemann ostis selle 19. novembril 1728. aastal linnakodanikult ja kaupmehelt Johann Georg Starckilt koos Rüütli tänaval asuva maja ja krundiga. Aiakrunt asus vene väravate taga, Andreas Maasi krundi ja seal (läheduses) oleva tänava vahel.¹⁰⁹ Läheduses asus veel pastoriproua Schützi ja kaupmees David Hujuse krunt. Lesk abiellus Johann Christoph Salomoniga ja pärast tema surma päris varanduse Franz Johann Hannemann. Viimane müüs selle krundi 17. veebruaril 1753. aastal Peter Duškinile ja temalt omandas krundi Peter Christian Schmalz, kes oli omanik ka 1758. aastal. Siis kandis krunt numbrit 203.

Rida krunte asus Emajõe kaldal, praeguse Emajõe tänava ääres. Kinnistu 207 kuulus 1787. aastal Peterburi 3. gildi kaupmehele Peter Fadejevile. 1734. aastal tähistati seda Emajõe-äärset krunti numbriga 2 ja selle omanik oli leitnant Moritz von Strahlborn Pokast, krunti kasutas aga voorimees Tarass Afonov.¹¹⁰ 1751. aastal ostis ta krundi Strahlbornilt

¹⁰⁵ EAA 995-1-21860, l 331-334.

¹⁰⁶ EAA 995-1-21842, l 108p.

¹⁰⁷ EAA 995-1-21866, l 307p.

¹⁰⁸ EAA 995-1-21860, l 21.

¹⁰⁹ EAA 995-1-27852, l 584-584p ja EAA 995-1-21842, l 107-107p.

¹¹⁰ EAA 995-1-21842, l 109p.

endale, 1758. aastal kandis krunt numbrit 210.¹¹¹ 1781. aastal sai omanikuks Tarass Afonovi lapselaps Peter Fadejev.¹¹²

Kahte Emajõe-äärset krunti kasutas 1734. aastal nahaparkal [Jacob] Seebach, kes maksis kruntrenti nii Jaani kirikule kui ka linnale.¹¹³ 1758. aastal kulusid mõlemad krundid Jaani kirikule ja kandsid numbrit 211, seal elasid Kirs Peter ja Lucky Jacob. Oletatavasti võib selle krundi samastada hilisema kirikumaal asunud krundiga 208, mida 1786. aastal kasutas Kirs Peter.

Kõrvalkinnistu 209 asus osaliselt kiriku, osalt vaestemaal. 1787. aastal oli seal aiatöölisele Leonti Duškinile kuulunud majake. Selle kõrval asunud kinnistu 210 kuulus linna vaestekassale, seda kasutas kalakaupmees Johann Brunn. Oletatavasti on tegemist 1734. aastal Emajõe-äärsetest kruntidest nr 5 all kirjeldatuga, mida sellal kasutas Mini Peter, tegelik omanik oli aga rentnik Aulin, kes olevat seda juba 70 aastat kasutanud. 28. septembril 1737. aastal omandas krundi Gottfried Danckwardt. Siis sai omanikuks ilmselt kaupmees Johann Jacob Thiel ja vastavalt 28. novembril 1749. aastal toimunud vahetustehingule vaestekassa ja kaupmehe vahel andis vaestekassa Aleviküla tee ääres oleva krundi ja maja kaupmees Thielile ja sai temalt vastu Vene väravate taga oleva pärusplatsi, kuhu Lucki Mart oli maja ehitanud.¹¹⁴ 1757. aastal kuulus seesama krunt numbriga 212 vaestekassale ja seda kasutas endiselt Lucki Mart, kes maksis selle eest ka kruntrenti. Krundi pikkus oli 178 küünart, laius Emajõe ääres 131,5 küünart, pikkus teises küljes 180 küünart ja laius piki linna karjamaad 118 küünart.¹¹⁵

1734. aastal asusid Emajõe ääres Vene värava taga veel mõned krundid, mille võimalik asumine Supilinnas on aga küsitav. Emajõe äärne krunt nr 1 kuulus 1737. aastal pastoriproua Schützile, kes rentis seda Vassili ja Ivan Duškinile. Tunnistajate sõnul ostis eesti koguduse pastor Marcus Schütz selle krundi koos turuplatsil ja Kööri tänaval asunud majadega 20.12.1689 Johann Friedrich Kilanilt. 1737. aastal oli omanik pastori lesk pärimisõiguse alusel (*jure hereditario*).¹¹⁶ 1747. aastal müüs Schützi pärija Johann Schmidt krundi Carl Friedrich Lewerckile. 1758. aastal kandis krunt numbrit 205, sellega oli liidetud ka krunt 209 ja siis oli selle omanik Peter Christian Schmalz. Lewercki krunt kindlasti Supilinnas ei asunud, küll aga võis Supilinnas asuda mingi osa liidetud krundist 209.

¹¹¹ EAA 995-1-21866, l 309p.

¹¹² EAA 2381-2-914.

¹¹³ EAA 995-1-21842, l 109p.

¹¹⁴ EAA 995-1-21857, l 66.

¹¹⁵ EAA 995-1-21860, l 618.

¹¹⁶ EAA 995-1-21842, l 109.

Küsitav on ka 1734. aastal Emajõe-äärse Jaani kirikule kuulunud ja Lucki Micheli kasutada olnud krundi asumine Supilinnas.¹¹⁷ Samuti pole päris kindel 1734. aastal Carl Friedrich Beckmanni kasutada olnud krundi kuuluvus Supilinna. C. Fr. Beckmann päris krundi võõrasisa Heinrich Preglerilt, kes ostis krundi 25. juulil 1701. aastal Jaani koguduse pastori Christoph Clayuse leselt.¹¹⁸ Pastor Clayusel oli Jakobi väravate taga aed ja heinamaa juba vähemalt 1682. aastal.¹¹⁹ 31. augustil 1742. aastal läks krunt võlgade katteks avalikku müüki, kus selle eest kõige kõrgemat hinda maksis rekognitsiooniinspektor Johann Heinrich Rehann. Temalt ostis 15. septembril 1742. aastal krundi Johann Lorentz Flach. 1757. aastal kuulus see Jakobi värava ees asuv krunt numbriga 199 tema lesele Jacobina Flachile. Revisjoni andmetel asus Flachi krundi kõrval veel Panzeri pärijaile kuulunud krunt, millele esitasid omandinõudmisi leskproua Flach ja Johann Joachim Bruns, kelle käes olid ka vanad dokumendid.¹²⁰ Võimalik, et need krundid jäid praeguse Kroonuaia tänava äärde.

1787. aasta plaanil kujutatud kinnistud 212 ja 213 asusid vahetult Emajõe kaldal. Kinnistut 212 kasutas Leonti Duškin ja kinnistu 213 omanik oli taas Peter Kirska. Hilisemais allikais on olemas ainult kinnistu 211/212. Kinnistu 213 läks hiljem tänava alla.

Pärast kindla krundinumbri saamist 1786. aastal loendati Supilinnas 41 krunti. Nende suurusest ja omandivormist ning seotusest 1757. aasta revisjoniga annab ülevaate lisa 1.

Kui 18. sajandi keskel oli Supilinnas umbes paarkümmend krunti, siis 1787. aastaks oli nende arv Sengbuschi/Dreyeri kaardi¹²¹ ja kirjeldusraamatu ning 1786. aasta hoonete ja kruntide taksatsiooni andmetel pea kahekordistunud. 41 krundist olid 14 päruskrundid, 11 kuulus linnale, 10 Jaani kirikule ja üks linna vaestekassale; 5 krunti asus Tähtvere mõisale kuuluval maal. Kruntide suurus oli väga erinev, ulatudes 1,62 ruutvitsa suuruselt minikrundist Emajõe kaldal kuni pea tervet kvartalit enda alla haarava 3000 ruutvitsa¹²² suuruse hiigelkrundini. 1787.aastal oli kruntide all 8340 ruutvitsa maad. Keskmiselt oli krundi suurus 203,4 ruutvitsa ehk umbes 3930 m²

Järgmised andmed kinnistute arvu kohta pärinevad 1792. aastast ja samast kirjeldusraamatust ning puudutavad linna-, kiriku- ja vaestekrunte. Krunte asustasid Sandri Rein (169), Karro Andrese lesk Ann (177), Veickse Petri (178), Harzi [ka Arratzi] Jüri (179), Seppa Jüri (179a), Illacko David (180), Johsti Johnn (181), püttsepp Wilhelmson ((182),

¹¹⁷ EAA 995-1-21866, l 308p-309.

¹¹⁸ EAA 995-1-21842, l 106.

¹¹⁹ EAA 995-1-21841, l 34p.

¹²⁰ EAA 995-1-21866, l 300

¹²¹ EAA 995-1-6851, l 3, 5

¹²² 1 ruutvits = 4,29 ruutsülda = 19,3 m²

Leonti Duškin (183a), Sachka Thomas (204), Markuse Peter (205), Sachka Michel (206); kirikukrunte Matvei Dimitri [Mitri] (170), Sussiko Michel (171), brandmeister Vollhardt (186), Kusiko Perdo Eva (186a), müürsepp Kononov (187), kingsepp Acken (188), köster Ignatius (189), Kirsa Peter (208), Levonti Duskin (209, 212), vaestekassa krunti Johann Prun (210).¹²³ 1787. aastaga võrreldes on lisandunud uus krunt 179a, mis asus tulevase Meloni tänava ääres. Faktiliselt olid olemas ka kinnistud 208a, 209a ja 209b, kuid ametlikult neid kirjas pole. Kirjeldusraamatus ei ole andmeid päruskruntide kohta, kuid nende arv ei muutunud. Samuti pole andmeid Tähtvere mõisamaal asunud kruntide kohta.

Tulekassale makstud korstnamaksu aruande põhjal oli 1802. aastal Supilinnas 45¹²⁴ ja 1803. aastal 46 krunti.¹²⁵

Ajavahemikus 1792–1804 mõõdeti Supilinnas linnale kuuluvast luhast välja kuus krunti, mis kõik paiknesid Meloni tänava kandis. Samal ajal läksid krundid 170, 171 ja 213 rajatavate tänavate alla. Enam ei ole ka Dreyeri plaanil olnud krunti 176d, mis asus vahetult kinnistu 176 kõrval. Kinnistu 183a ja 183e on liidetud kinnistuga 183 ja kinnistu 186f liidetud krundiga 186.

1.5 Supilinna hoonestus ja tänavad

Kuni 18. sajandi keskpaigani oli ehitustegevus Tartus üsna tagasihoidlik. Valdavalt ehitati ühekorruselisi õlg- või laastukatusesga elamuid.

Vihjeid ja üksikuid andmeid Supilinna varasema hoonestuse kohta leiab revisjonidest, siit-sealt ostu-müügi lepingutest, mõnikord mainitakse hooneid kruntide ülemõõtmisel kui orientiire. Teateid hoonestuse kohta saab ka linna tulekassa tarbeks koostatud majaomanike nn korstnamaksu nimekirjadest.

Arvatavasti oli Supilinnas juba 18. sajandi I poolel mõned krundid hoonestatud. 1734-1742 revisjoni andmetel kasutas sillakohtunik Bock'i Jakobi mäe all asuvat krunti Ewert Illack. Mäe all asus ka kaks linnale kuuluvat krunti, mida kasutasid Maltza Laur ja keegi Thomase nimeline isik.¹²⁶ Leitnant Strahlborni krunti kasutas ja arvatavasti ka asustas venelane Tarass.

1741. aasta korterikomisjoni koostatud majutuskõlvulike linnamajade aruande põhjal oli Jakobi väravate taga 37 maja, millest mõne annab siduda ka Supilinnaga. Majad oli Illacko

¹²³ EAA 2381-1-1763, l 114-114p.

¹²⁴ EAA 995-1-25240.

¹²⁵ EAA 995-1-25241.

¹²⁶ EAA 995-1-21842, l 103p.

Mihkli, Reissensteini (aiamajake), pastor Rothi (aiamajake), Maltza Lieso, köster Ignatiuse, voorimees Tarassi ja puusepp Prokofi kasutatud krundil.¹²⁷

1758. aasta revisjoni andmetel elas Samuel Lincki krundil (hilisema kinnistu 185 osa) Kusiko Perdo.¹²⁸ Praeguse Kroonuaia tänava äärsel kirikukrundil (nr 189) asus Eesti koguduse köstrimaja, mida kasutas köster Christlieb Ignatius. Leskproua Anna Maria Reissensteini aiakrundil (samuti hilisema kinnistu 185 osa) oli 1758. aastal vana talumaja.¹²⁹ Arvatavasti olid hoonestatud ka Illacko Johanni ja Illacko Jüri kasutada olnud linnakrundid.¹³⁰ 1766. aastal on mõlemad maksnud tulekassale korstnamaksu, ehkki korstnat nende majadel tegelikult ei olnud, küttekoldena kasutati kummiga ahju (*Kumme*).¹³¹ Vendade Loewenwolde'de krunti kasutas aiatööline Peter (kasutas krunti ka 1786. aastal), kinnistul oli talle kuuluv majake¹³², millel 1766. aasta andmetel ei olnud samuti korstnat. Enne 1763. aastat oli hoonestatud ka praeguse Tähtvere tänava alguses olnud kirikukrunt (hilisem 186). 1763. aastal müüs korstnapühkijalesk Walther seal asuva elamu korstnapühkijasell Georg Braeskyle [Bresike]. Sellel majal oli tulekassa aruande põhjal olemas ka korsten. 1766. aastal oli korstnata elamu ka Karro Andresel ja pastor Plaschnigi krunti kasutanud Kordi Andresel, viimase majas oli kaks küttekollet.¹³³ Kordi Andres kasutas aga pastori krunti aastaid hiljemgi. 1780. aastal mõõdeti uuesti üle Karl Otto Scheffleri krunt (hilisem 191), mõõtmise juures viibinutena nimetatakse naabruses asunud pastor T. Plaschnigi esindajana juba tuttavat Kordi Andrest, kes oli krunti rohkem kui 30 aastat kasutanud. Teise naabri, Loewenwolde krundi kasutaja, venelasest linnaelanik Peter, oli samuti krunti kasutanud rohkem kui 30 aastat.¹³⁴

1763. aastal valmis linna arendamise plaan, mis nägi ette Tartu kui kindluslinna taastamist. Kindlustuste vöönd pidi hõlmama Toomemäe ja ulatuma Ülejõel Puiestee tänavani. Tööde läbiviimiseks oli Insenerikomandol vaja õgvendada olemasolevaid tänavaid ning lammutada kindlustusele ettejäävad hooneid. Tulevastele kindlustustele ettejäävate poodide, majade ja kruntide nimekirja põhjal otsustades oli neid ka Supilinna alal. Nimekirjas oli eestlase Illacko Michkli elamu koos juurviljaaiaga, korstnapühkija Waltheri maja koos juurviljaaiaga, kirikuvanem Kusiko Peto puitelamu koos juurviljaaiaga, Kordi Andrese maja, lesk Flachi, pastor Oldekopi (endine Flachi aed), sekretär Bischofi aed, köster Ignatiuse maja,

¹²⁷ EAA 995-1-24741.

¹²⁸ EAA 995-1-21843.

¹²⁹ EAA 995-1-21857, l 135-136.

¹³⁰ EAA 995-1-21843, l 69p-70.

¹³¹ EAA 995-1-24570, l 9.

¹³² EAA 995-1-1418, l 58p.

¹³³ EAA 995-1-24570, l 9.

¹³⁴ EAA 3828-1-12, l 205p-206.

Sussiko Jüri ja Sandri maja.¹³⁵ 1767. aastal kindlustuste rajamine soikus ning majad ja krundid jäid puutumata.

1764. aasta Tartu kirjelduse põhjal elas enamik linnaelanikke puithoonetes, mis ehitati pärast linnaelanike pagendusest tagasi pöördumist. Maju ei ehitatud mitte ainult sissepoole linnamüüri, vaid ka väljaspool linnamüüri olnud Jakobi, Riia ja Peterburi eeslinna. 1764. aastal oli linnas umbes 200 elumaja, eeslinnades (mõned taluhütid kaasa arvatud) umbes sama palju. Kokku oli elamuid umbes 400. Eeslinnades elasid linna alamad (*der Stadt untertan*), kes elatasid ennast maaharimise ja teiste töödega.¹³⁶ 1771. aasta majade ja kruntide taksatsioonis on Jakobi värava kandis olnud kruntidest nimetatud jälle Kordi Andrese maja ja krunti, kaupmees Malmsteini üürimaja, linna korstnapühkija ja brandmeister Braesky, voorimees Sussiko Michkli, pastor Oldekopi, Peter Duškini, Gerassim Kitschigini, Illacko Märdi ja Johanni, Illacko Ewerti, Karro Andrese lese, Kirska Peteri, Kordi Andrese ja Kusiko Perdo lese elamut.¹³⁷ A. W. Hupeli andmetel oli Tartus 1774. aastal 570 maja, neist esimeses linnaosas, kuhu kuulus ka Jakobi eeslinn, 178 maja ja neist omakorda Jakobi eeslinnas 75 maja.¹³⁸

1775. aastal korstnamaksu maksuma pidanud isikute nimekirja põhjal asus Jakobi väravate taga 47 majapidamist. Neist Supilinna alale jäi arvatavasti 10–15. Juba tuttavatest isikutest kohtame jälle Illacko Märdi ja Illacko Johanni, Johsti Johanni, Illacko Ewerti, korstnapühkija Braesky, köster Ignatiuse, Kordi Andrese, Peter Ivanovi, Peter Fadejevi, Kürsa Peteri, Kusiko Perdo nime. Nimekirjas toodud andmete põhjal oli vaid vähestel majadel olemas korsten, kütteallikana kasutati kummiga ahju (*Kumme*).¹³⁹

25. juunil 1775. aastal puhkes linnas järjekordne suurtulekahju, mis olevat alguse saanud Jaani kiriku taga Rüütli tänaval asunud Sengbuschi maja kõrvalhoonest. Tuli levis üle puusildade ka teisele poole Emajõe. Jakobi eeslinn koos Supilinnaga jäi tulest puutumata, tulele pandi piir Laial tänaval Knorringu maja juures.¹⁴⁰

25. novembril 1775. aastal kinnitati uus linna ehitus- ja kindlustusplaan, mis toetus suures osas 1760. aasta kavadele. Linn planeeriti uuesti, õgvendati linna tänavaid ja määrati kindlaks nende laius. Riia ja Peterburi eeslinnas rajas Insenerikomando uued tänavaliinid. Õgvendati ka Jakobi väravate taguseid krunte.

¹³⁵ EAA 2623-1-1763, l 26.

¹³⁶ Gerhard Friedrich Müller. Sammlung russischer Geschichte. Bd. 1-9. St. Petersburg: 1735-[1764], S. 460-461.

¹³⁷ EAA 3828-1-8.

¹³⁸ August Wilhelm Hupel. Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland, Erster Band. Riga 1774. S 249-256.

¹³⁹ EAA 995-1-24606.

¹⁴⁰ Der Grosse Brand in Dorpat am 25. Juni 1775 – Neuer Dorpater Kalender für 1875. Dorpat 1874, S 48-58.

Pärast suurt tulekahju hakati linna uuesti üles ehitama. Suureks abiks selle juures oli tsaarivalitsuse antud 100000 rubla suurune laen, mille jagamise üle otsustas pärast õnnetust moodustatud ülesehitamiskomisjon. Supilinna ala tulekahjus küll otseselt ei kannatanud, kuid tulekahjujärgsetel aastatel elavnes siingi ehitustegevus. Nii mõnigi sinne krundiomanik taotles komisjonilt oma maja ülesehitamiseks komisjonilt toetust. Nii kavatses pastor Oldekop oma Jakobi väravate taga olevale krundile 14 sülla pikkuse ja 7 sülla laiuse maja ehitada ja taotles selleks 1776. aastal komisjonilt 600 rubla laenu, mille tagatiseks pakkus sedasama krunti.¹⁴¹ Komisjon eraldaski talle maja ehitamiseks 400 rubla.¹⁴² Ehitamisel rikkus pastor aga ehituseeskirju, nimelt oli ta oma krundi piiridest väljunud ja krundi piiri üle endise tänavajoone nihutanud. Ehitatava maja vundamendi nurk ulatus Illacko Märdi krundile ja tänavajoonest üle. Pastor vastas, et tema olevat ainult aastate eest ehitatud tara endisele, st õigele kohale tagasi lükanud. 2. mail 1776. aastal arutati asja kammerkohtus, ehitus kästi niikauaks seisma panna, kuni krunt on uuesti üle mõõdetud ja veendutud, et ehitus ehitusmäärustikule vastab. 16. mail 1776. aastal otsustas kammerkohus, et pastor võib maja edasi ehitada ja ette tuleb võtta uus [Tähtvere] tänava reguleerimine.¹⁴³ Reguleerimisest aga lähemalt juttu ei ole.

Hoonestatud oli ka Gerassim Kitschiginile kuuluv krunt (hilisem 176) Tähtvere tänava vasakul poolel. Tulekassa maksunimekirja põhjal oli Gerassim Kitchiginil juba 1775. aastal Jakobi väravate taga korstnaga maja.¹⁴⁴ Hoonestuse olemasolu kinnitab ka 1778. aastast pärinev ostu-müügi leping, millega Kitchigin krundi koos sellel asuva maja ning puu- ja juurviljaaiaga bürgermeistri teenrile Jacob Heinrich Schwallingerile müüs. Lepingu põhjal oli müüjal õigus oodatav saak koristada ja muuhulgas majas uues toas sibulaid kuivatada.¹⁴⁵

1781. aastal mõõdeti üle pastor Oldekopi krunt, mille ta oli raeäärne Lincki järglastelt pärinud, seal osutatakse naabruses asunud Malmsteini krundil olnud majale, mis asus otse tema krundi piiri ääres.¹⁴⁶

Täpsemad andmed hoonestuse kohta Supilinnas pärinevad 1786. aastast, mil toimus järjekordne hoonete taksatsioon. Taksatsiooni andmeid täiendab ka samal aastal linna rahvastiku kohta andmete kogumiseks koostatud kodanikeraamat, kust leiab andmeid ka elamute kohta. Kodanikeraamatu ja taksatsiooniandmete põhjal oli Supilinnas suur osa sealsest 41-st kinnistust hoonestatud. Tihedam hoonestus oli Emajõe ja praeguse Meloni ja

¹⁴¹ EAA 995-1-25482, l 19p.

¹⁴² EAA 995-1-25493, l 2p.

¹⁴³ EAA 3828-1-10, l 5-6, 9.

¹⁴⁴ EAA 995-1-24606.

¹⁴⁵ EAA 995-1-21859, l 606-611.

¹⁴⁶ EAA 995-1-21860, l 251.

Tähtvere tänava ääres. Päris kindlasti oli osa krunte hoonestatud juba varem, sest epiteedid kodanikeraamatus, nagu kokku kukkumas maja ja halvas seisukorras maja näitavad, et need ehitised just värskest püstitatud ei olnud. 1786. aasta hoonestusest kruntide kaupa annab ülevaate lisa 2.

1786. aastal oli Supilinnas 30 elamut, mis paiknesid hajusalt praeguse Tähtvere, Kroonuaia ja Emajõe tänava ääres. Kahel krundil oli saun, ühel asus Tartu Eesti koguduse köstrimaja. Viis maja (kruntidel 177, 179, 182, 192 ja 205) olid kodanikuraamatu andmetel halvas seisukorras ja kokku kukkumas.¹⁴⁷ Linna tulekassa aruannete põhjal ei vastanud aga veel kümme kond maja ehitusmääruses toodud nõuetele, neil oli eeskirjadevastane õlg- või kisklaudadest (*Lubbe*) katus. 1789. aastal olid õlgkatusega Tähtvere tänava krundil 169 asunud kiriku kellamees Kella Reinu maja ja kõrvalhooned, kõrvalkrundil 170 asunud lesk Barabanovi elamu ja kõrvalhooned, nr 171-l asunud Sussiko Michkli elamu ja kõrvalhooned, krundil 173 asunud Kerge Micheli lese elamu ja kinnistu 175-l asunud lesk Agrafena Petrovna elamu. Kerge Micheli lese maja ei oleks nõutavat kividega katmist välja kannatanud. Kuna tal oli neli last ja vähe raha, anti talle esialgu ajapikendust. Ka Agrafena Petrovna väitis, et uut katust pole tal võimalik teha ja temalgi kästi maja maha kiskuda. Kivikatuse tegemist ei kannatanud välja ka krundil 187 asunud Georg Connovi ehk Grigori Kononovi õlgkatusega maja. Temalgi kästi maja maha lõhkuda. Ilmselt ta seda tegigi, sest 1793. aastal krundil hoonestust enam ei ole. Isegi linna tuletõrjepealiku ehk brandmeister Johann Vollhardti kinnistul 186 asunud maja oli kaetud eeskirjadevastaste kisklaudadega. Ka tema pidi tegema oma majale kivikatuse, nagu ka kingsepp Gotthard Acken oma krundil 188 asuvale majale ja kinnistut 192 kasutav Puusepa Jaan oma majale.¹⁴⁸ Korralikumad hooned olid Johann Sigismund von Stadenil kinnistul 191 (elumaja, sissesõiduhoov¹⁴⁹, tall, tõllakuur) praeguse Herne-Kroonuaia tänava nurgal ning pastor Theodor Oldekopil.

Pärast 1786. aastat lisandus Supilinna uusi elamuid eelkõige uutele kruntidele, kuid mõned elamud ka lammutati.

1805. aasta taksatsiooni andmetel olid Supilinna hoonestuses ülekaalus ühe- ja kahetoalised väikesed majad, sekka paar kolme-neljatoalist elamut. Keskmisest suuremad elamud olid Emajõe tänaval. Kolm maja olid aga Supilinna kontekstis lausa häärberid. Pastor Theodor Oldekopi perele kuulus hilisema Tähtvere tänava piirkonnas 12-toaline elamu. Sama

¹⁴⁷ EAA 995-1-1417.

¹⁴⁸ EAA 995-1-24605, l 53-54p.

¹⁴⁹ *Volksherberge*

suur elamu oli ka kaupmees Langel Herne tänava ääres. Natuke väiksem, 8-toaline eluhoone, kuulus kubermangusekretär Otto Wilhelm Kieseritzkile umbes praeguse Tähtvere/Kroonuaia nurgal.¹⁵⁰ Kindlasti nägi ka Supilinnas mõni elamu välja nii idülliline nagu Karl August Senffi 1798. aastast pärineval vasegravüüril, mis kujutab vaadet Tartu linnale (vt ill 2).¹⁵¹ Osa maju oli aga 1805. aastast pärineva tulekassa aruande põhjal endiselt korstnata. Need puudusid Kerge Micheli lese, Varvara Petrovna, Johsti Johanni pärijate ja lesk Agrafina elamul.¹⁵²

1805. aasta hoonestusest annab ülevaate lisa 3. Võrreldes 1786. aastaga oli elamute arv praktiliselt samaks jäänud.

Tänavatest on 1787. aasta plaanil näha (ilma nimeta) praegune Tähtvere, Kroonuaia, Oa ja Emajõe tänav, olemas oli ka Meloni tänava algusosa ning Oa ja Emajõe tänavat ühendav nn Väike-Emajõe tänav. Tänavate nimesid plaanil ei ole. Ka allikates ei räägita tänavatest nimepidi, vaid kruntide asukohta määratletakse tavaliselt kõige üldisemalt asumisega Jakobi või Vene väravate taga või ees. Nimetatakse ka Tähtvere mõisa viivat teed. 1803. aastal Tartu ülikooli arhitekt Johann Wilhelm Krause poolt skitseeritud Tartu plaanil¹⁵³ on samuti näha ilma nimeta Botaanika (Kroonuaia) tänav, enne luhta tugevasti laienev Oa tänav, Tähtvere tänav ja samuti nn Väike-Emajõe tänav. Tänavate õgvendamisega aga siiski tegeldi, 1805. aastaks olid Kroonuaia-Tähtvere nurgal asunud krundid 170 ja 171 läinud tänava alla. Sama juhtus ka Emajõe kaldal asunud krunt 213-ga.

1.6 Omanikud ja elanikud

1734. ja 1757. aasta revisjoni andmetel olid Supilinnas paarikümne aedadena kasutuses olnud päruskruntide omanikud jõukad linnakodanikud, vaimulikud ja aadlikud. Nii oli siin krunt Puhja pastoril Martin Johann von Rothil ja Jaani kiriku pastoril Tobias Plaschnigil, apteeker Samuel Linck'il, postikomissar C. J Reissensteinil, raehärradel Peuckeril ja P. Taboril, justiitsbürgermeister Sahmenil. Olid ka mõned linnale kuulunud krundid, mida kasutasid ja asustasid mittesakslased (*unteutsche*), kelle hulka kuulus enam-vähem võrdselt nii eestlasi (Illacko Johann, Johsti Johann jt), kui ka venelasi (voorimees Tarass, aiatöoline Peter, kaupmees Grigori Kitchigin jne). Teadaolevate omanike nimekiri aastatest 1704-1786 on toodud lisas 4.

¹⁵⁰ EAA 995-1-26215.

¹⁵¹ Johann Christoph Brotze. Koost Raimo Pullat. *Estonica*. Estopol 2006, lk 220-221.

¹⁵² EAA 995-1-25243.

¹⁵³ EAA 402-10-112.

1786. aasta kodanikeraamatu andmeil olid linna 479-st majaomanikust 117 eestlased. Supilinnas oli 1786. aastal 41 krunti. Omanike sotsiaalne koosseis oli siin võrreldes 18. sajandi keskpaigaga muutunud. Omanike hulgas olid veel mõned vaimulike (Theodor Oldekop, pastorilek Gedrutha Plaschnig), kaupmeeste (Anna Malmstein), aadlike (Loewenwolde) ja bürgerite (oldermann Georg Schaafe) esindajad, kuid enamik omanikest kuulus nüüd lihtrahva või käsitööliste hulka. Ametimeestest oli Supilinnas kõige rohkem voorimehi, päevatöölisi ja kalureid, oli ka kingseppi, kiriku kellameesid jt ametimehi. Mõni kasutas mitut krunti, nagu aednik Leonti Duškin, kel oli kolm krunti Supilinnas (174, 209, 212) ja lisaks veel samas linnaosas teisel pool vallikraavi väljapool Supilinna asunud krunt 199. Peterburi 3. gildi kaupmehel Peter Fadejevil oli kaks krunti Supilinnas ja üks veel kolmandas linnaosas. Ühel Jaani kiriku krundil oli Eesti koguduse köstrimaja.

Omanike dünaamika kohta saab tõesemaid andmeid alates 1786. aastast, mil krundid endale kindlad numbrid said. Paraku pole andmed allikate lünklikkuse tõttu täieleikud, samuti pole võimalik üheselt kindlaks määrata kõigi kinnistute teket ja üksikutel juhtumitel ka nende asumist Supilinnas. Kasutada olevate andmete põhjal saab siiski järeldada, et omandisuhted olid Supilinnas 1786–1805 üsna püsivad. Selle perioodi kruntide koguarvust ei vahetanud kordagi omanikku 19 krunti, neist omakorda 12 oli 1786/1805 ühe perekonna omanduses. 18 krunti vahetas omanikku ühel korral ja neli krunti kahel korral. Krunt 205 hilisemal Kartuli tänaval aga koguni neljal korral.

Omanikest ja omandisuhete dünaamikast 1786/1805 annab põhjalikuma ülevaate lisa 5.

1793. aastast säilinud meeshingede nimekirja põhjal elas Supilinnas umbes 100 meeshinge. Enamus neist olid vabade linnaelanike hulka kuulunud eestlased, olid ka mõned pärisorised talupojad Kärknast ja Pranglist. 13 inimese kohta on rahvuseks märgitud sakslane, nende hulka kuulus Jacob Heinrich Schwallingeri ja kingsepp Gotthard Ernst Ackeni pere, viimase Frankfurtis sündinud sell ja sakslasest õpipoiss. Sakslasteks on märgitud ka köster Christlieb Ignatius, tema poeg ja sulane Tenno.¹⁵⁴ Elanike üldarv jäi arvatavasti paarisaja piirimaile. 1807. aastal oli elanikke umbes 250.¹⁵⁵

Kokkuvõtteks

Supilinna üksikute kruntide ja neil oleva asustuse kohta on andmeid juba 16. sajandi lõpust, enamiku kruntide teket ja omandisuhteid on aga võimalik järgepidevamalt jälgida alates 18. sajandi keskpaigast. 18. sajandi keskpaigas oli Supilinnas paarkümmend krunti,

¹⁵⁴ EAA 995-1-1476.

¹⁵⁵ EAA 995-1-1483.

millest hoonestus oli pooltel. Omaaegsetes ostu-müügi tehingutes kasutatakse kruntide kohta enamasti sõna aiaplats või koppel. 18. sajandi viimasel veerandil oli kinnistute arv kahekordistunud. 41 kinnistust olid 14 päruskrundid, 11 kuulus linnale, 10 Jaani kirikule ja üks linna vaestekassale; viis krunti asus Tähtvere mõisamaal. Kuni 1805. aastani lisandus veel seitse krunti, kuid osa krunte läks rajatavate tänavate alla ja kruntide koguarv suurenes ainult ühe võrra.

Enamik kruntidest oli hoonestatud. Olemasolevad elamud ei olnud kuigi suured, enamuses on tegemist olnud talumajapidamisele iseloomulike hoonetega, mida on tihti nii nimetatudki (*Bauernhaus, Gehöft*). 18. sajandi keskpaigas oli Supilinnas kümmekond maja, 1786. aastal 30 maja ja 1805. aastal 31 maja. Enamus neist olid ühe-kahe toalised elamud, kuid oli ka paar suuremat 8- ja 12-toalist elamut. Kuni 18. sajandi keskpaigani kasutati siinseid krunte enamasti aiapidamiseks, nende omanikud olid jõukad linnakodanikud, kes oma krunte lihtrahvale kasutada andsid. 18. sajandi lõpul oli omanike hulgas ülekaalus juba lihtrahvas (käsitöölised, päevatöölised, voorimehed jne), kuid oli ka üksikuid jõukaid linnakodanikke. Mõned erandid välja arvata, eelistasid viimased endiselt oma krundi kasutada anda ja elasid ise mujal.

19. sajandi algul oli Supilinn suurte kruntide ja hajusa asustusega agul, mis väliselt pildilt meenutas rohkem küla. Tänavatest oli olemas Oa, Tähtvere ja Kroonuaia (Botaanika) tänav ning Meloni tänava algus.

II peatükk

SUPILINN 1806–1855

2.1 Tartu linn 19. sajandi esimesel poolel

19. sajandi algul oli Tartu suhteliselt väike ja vähetähtis maakonnalinn. Käsitöö, tööstus ja kaubandus ei olnud eriti arenenud. 1836. aastal oli Tartus teise gildi kaupmehi 3 ja kolmandast 64. Kaupmeheseisusesse kuulus 175 meessoost isikut. Linnas oli 80 poodi, lisaks veel 11 võõrastemaja ja trahterit ning 60 kõrtsi. Poodidest oli kõige rohkem koloniaal- ja rohupoode. 1819. aastal valmis uus Kaubahoov. Kaubandust elavdas ka 1842. aastal kaupmees Wegeneri ja Võisiku peeglivabrikandi Amelungi algatusel Pihkva-Vasknarva ja Narva vahel kurseerima hakanud aurik Juliane Clementine, mis vedas enda järel ka pargaseid.

Käsitöölisi oli 1836. aastal Tartus 136, kõige rohkem oli kingseppi (21), rätsepaid (15) ja pagareid (13). 1836. aastal tegutses Tartus 4 nahavabrikut, 1 tubaka- ja 1 kalevivabrik. 1838. aastal asutati esimene tööndusselts ja samal aastal ka esimene aurujõul töötav ettevõtte – Schrammi kalevivabrik.¹⁵⁶

Linna areng 19. sajandil seostus tihedalt 1802. aastal taasavatud Tartu ülikooliga. 1803. aastal sai Tartu ülikool Eesti-, Liivi-, Kuramaa ja Soomet hõlmava õpperingkonna keskuseks.¹⁵⁷ Ehkki see ei põhjustanud esialgu eriti kiiret rahvaarvu kasvu, mõjutas see elanikkonna koosseisu ja selle kaudu ka ehitustegevust. Esmajoones hoogustus ehitamine kesklinnas ja selle lähedal asunud varemetesse või tühjadele kruntidele. Teiselt poolt levis hoonestus ka linna äärealadele.¹⁵⁸

Aastatel 1802–1855 suurenes Tartu elanike arv umbes 9000 inimese võrra.¹⁵⁹ 1797–1835 kasvas rahvaarv umbes kolmekordseks, millest kõige kiirema keskmise aastase juurdekasvutempoga periood oli aastatel 1802–1807. 1807. aastal oli Tartus 5800 elanikku. Aeglane oli rahvastiku juurdekasvu tempo aastatel 1840–1850, mil see jäi alla 1%. 1855. aastal oli linnas 12702 elanikku.¹⁶⁰

¹⁵⁶ H. Kruus. Tartu XIX aastasajal ja XX-alul – Tartu: [koguteos]. 1929, lk 126.

¹⁵⁷ Lea Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802-1918. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2006, lk 88-89.

¹⁵⁸ A. Marksoo. Linnasiire – Tartu. Ajalugu ja kultuurilugu. Tartu: Ilmamaa 2005, lk 144.

¹⁵⁹ H. Kruus, lk 124-125.

¹⁶⁰ V. Berendsen, M. Maiste. Rahvastik – Tartu. Ajalugu ja kultuurilugu. Tartu: Ilmamaa, 2005, lk 118-119.

2.2 Ehitusalane regulatsioon

1805. aastal sai seni magistraadile allunud politseist iseseisev asutus. Selle eesotsas oli magistraadist sõltumatu politseimeister, kelle kinnitas ametisse Liivimaa kubermanguvalitsus. Liivimaa kubermanguvalitsuse 2. märtsi 1806. aasta eeskirja kohaselt jaotati ehituse järelevalve kammerkohtu ja linna politseivalitsuse vahel. Ehitusplaanide läbivaatamine, ehitusplatside määramine, fassaadide järelevalve jm allutati politseimeistrile, seni ehitusasjadega tegelnud kammerkohtu ülesandeks jäi ainult ehitustülide lahendamine. Hoonete püstitamisel tuli endiselt lähtuda 1776. aasta ehitusmäärusest.

20. oktoobril 1809. aastal avaldas raad publikatsiooni, milles märgiti, et paljud linnakruntide rendilevõtjad ei kiirusta krunti hoonestama, vaid kasutavad seda muul otstarbel. Publikatsiooniga kohustati omanikke krunt kahe aasta jooksul hoonestama. Vastasel juhul võeti see ära.¹⁶¹ Tegelikuses seda nõuet eriti rangelt (vähemalt Supilinnas) ei järgitud. Näiteks võttis kammerkohus alles 1826. aastal Johann Reinholdilt ära talle 1813. aastal väljamõõdetud krundi nr 231 kasutusõiguse, sest ta kasutas seda ainult aiapidamiseks ja jättis ka kruntrendi maksmata.¹⁶²

Alates 1810. aastast tuli elamute ehitamisel lähtuda 31. detsembril 1809. aastal Aleksander I ukaasiga kehtestatud tüüpfassaadidest.¹⁶³ Maja ehitamisele olid kindlad nõuded, millest kõrvalekalded ei olnud lubatud. Praktilise ehitustegevuse allikaks olid tüüpfassaadide kogumikud. Ette oli antud vaid peafassaad, ruumide planeering ja hoovipoolne fassaad oli omaniku vaba valik. Oluline oli ehitise juures jälgida etteantud tänavajoont, õigeid proportsioone ja ühe fassaadinumbri alt valitud dekoorielemente.¹⁶⁴

Tartu magistraat võttis 15. märtsil 1810. aastal teatavaks Liivimaa tsiviilkuberneri Joseph Du Hameli eeskirja, milles teatati, et kõik linnades ehitatavad eramajad peavad omama ainult kindlaid kõrgemalt poolt heakskiidetud tüüpfassaade, mille näidised olid saadaval kubermanguvalitsuses. Kontroll tüüpfassaadide kasutamise üle tehti ülesandeks kammerkohtule ja kohalikule politseivalitsusele.¹⁶⁵ Kammerkohus pidi aru andma tüüpfassaadide alusel ehitatavate elumajade ja tarade ning väravate kohta, vajadusel reguleerima tänavate ehitusliini ja uute tänavate planeerimist. Endiselt kuulus kammerkohtu kompetentsi ehitustülide lahendamine ja ehitiste hindamine ehk takseerimine. Tartusse jõudis

¹⁶¹ EAA 995-1-6765, nr 1171 (leheküljed pagineerimata).

¹⁶² EAA 3828-1-32, l 20.

¹⁶³ PIC3 I, nr 24061a (31.12.1809).

¹⁶⁴ Epi Tohvri, 1809.-12. aasta Vene tüüpfassaadid ja nende rakendamine Tartu linnaruumis. Magistritöö. Tartu, 2002, lk 52.

¹⁶⁵ Helmi Üprus. Tartu klassitsistlik arhitektuur. Magistritöö. Tartu 1943, lk 90-91.

tüüpfassaadide I ja II kogumik alles 1811. aasta 7. augustil, väravate ja tarade kogumik ei olnud selleks ajaks veel trükitis ilmunud.¹⁶⁶ Seetõttu esialgu väga ranget tüüpfassaadidest kinnipidamist ei nõutud ja nende kasutamise üle ei valvatud.

17. septembril 1813. aastal anti välja korraldus, mille põhjal pidid Emajõe kaldad 70 jala laiuses jääma hoonestamata.¹⁶⁷ Sisuliselt määratleti sellega Emajõe-äärne kallasrada. 19. juunil 1816. aastal kinnitas kindralkuberner Tartu linna plaani, mida tuli ehitiste püstitamisel järgida.

21. augustil 1814. aastal nimetati ametisse kaks linna ehitusmeistrit, kes oma tegevuses juhindusid 10-punktilisest instruksioonist. Lisaks uusehitiste järelevalvele ning ehitatavate majade, tarade, ja väravate fassaadide jälgimisele pidid nad kontrollima elamu vastavust tuleohutusnõuetele. Ehitusmeister pidi ehitusplaani koos kulude eelarvega ja ehitust teostava meistri nimega esitama kammerkohtule registreerimiseks. Vanade majade puhul nõuti, et tehtaks korda peafassaad või ehitataks tänavajoonele ette uus juurdeehitus ehk hoonetiib. I linnaosas lubati ehitada ainult kiviehitisi, olemasolevad puithooned tuli aja jooksul lammutada. Kõigis linnaosades tuli ehitused püstitada etteantud tänavajoonele, majatrepid võisid olla tänava poole vaid kolme astmega. Kõrval- ja abihooned pidid jääma hoovi sisemusse. Linna ehitusmeister pidi kinnitama kõik kroonu, linna ja eraehituste plaanid.¹⁶⁸

Ilmselt ei võetud fassaadide järgimise nõuet esialgu eriti tõsiselt, sest 1818. aastal tuletas Tartu magistraat elanikele uuesti meelde, et ehituse fassaadi valikul tuleb kasutada kammerkohtus leiduvaid tüüpfassaadide kogumikke. Selle nõude vastu eksijaid ootas rahatrahv või hoone lammutamine.¹⁶⁹

Alates 1833. aastast tegeles fassaadide järelevalvega politseivalitsus. Vastavalt Liivimaa kubermanguvalitsuse 1835. aasta 7. veebruari teatele enam aruandlust fassaadide, tarade ja väravate kohta ei nõutud, edaspidi võis fassaade kinnitada linna ehitusmeistri juures. Hoovides paiknevatele majadele, kus polnud eluruume, võisid omanikud ise projekti kavandada, sealjuures tuli arvestada tuleohutusnõudeid. Tüüpfassaadide järgimise nõue kehtis ametlikult kuni 1858. aastani. 1857. aastal anti ehitusprojektide kinnitamise õigus

¹⁶⁶ EAA 995-1-5432.

¹⁶⁷ EAA 3828-1-20, l 63.

¹⁶⁸ EAA 995-1-22139, l 1-4.

¹⁶⁹ 1820. a kontrolliti linna hoonete ja tarade vastavust eeskirjadele, I linnaosas leiti 79 rikkumist, neist mõned ka Supilinna majade juures. Nõuetele ei vastanud rentnik Drevingu trepp. Professor Jaesche, revisor Schuberti ja pastor Oldekopi kõrvalhoone oli voodrilaudadega katmata, Levonti [Duškin] pidi lammutama oma kokku kukkumas kõrvalhoone ja ehitama korraliku tara ning kingsepp Dultz katma kõrvalhoone voodrilaudadega. EAA 995-1-1492, l 5-5p.

kubermangude ehitus- ja teedekomisjonile ja alates 1863. aastal linnaarhitektile või selle puudumisel politseivalitsusele.¹⁷⁰

2.3 Kruntide teke Supilinnas 1806–1855

Ülikooli taasavamine soodustas ka Supilinna asustuse laienemist. Piirkond ei olnud looduslike tingimuste tõttu (madal jõeäärne maa) elukohane väga atraktiivne, kuid siiski hakkas sinne asustusala tasapisi laienema, eelkõige linna karjamaana kasutuses olnud luha arvel.

Kammerkohtu protokollides olev andmestik võimaldab uute kruntide teket üsna täpselt jälgida. Mõnikord tekitab kinnistute asukoha ja omanike täpne määratlemine ka raskusi, sest protokollides toodud kinnistute numbrid ja omanikud ei lange kokku hilisemate andmetega kinnisturegistris ja kinnistustoimikutes. Osa kinnistuid näib üldse olevat mingil ajal kadunud või on neile hiljem uus number antud. Seetõttu ei ole edaspidi esitatud kruntide arv lõplik tõde.

1805. aastal oli Supilinnas pärast seitsme uue krundi lisandumist ja mõne krundi kadumist 46 krunti.

1805. aastal lisandus Supilinna ka paar krunti Tähtvere mõisa maast. Toonane mõisaomanik Klaus von Baranov müüs Adam Jürgensonile krundi, mis sai numbriks 197T.¹⁷¹ Kinnistu asus praeguse Piiri tänava vasakpoolisel, paarisarvuliste numbritega küljel. Juba samal aastal eraldati sellest krundist veel üks osa - kinnistu 198T, kuid tehing kinnistati alles 1820. aastal. Esialgu jäid mõlemad kinnistud väljapoole linna piiri.

21. mail 1808. aastal palus kinnistu 178a rentija, lesk Illacko Eber (Ewert) kammerkohust, et tema kasutada olevast kinnistust pool võõraspoeg Illacko Ewertile kasutada antaks. Nii ka tehti ja eraldatud osa sai numbri 178b.¹⁷² Asus ta umbes praeguse Meloni 12/14 kohal.¹⁷³ Krunt mõõdeti välja ka habemeajaja Karl Henningule, esialgse numbriga 181d.¹⁷⁴ Hiljem sellise numbriga krunti ei ole ja K. Henning on kammerkohtu andmetel ehitanud 1808. aastal maja hoopis kinnistule 190f, mis asus Herne-Meloni tänava ristumiskohas, tänapäevast majade numeratsiooni appi võttes umbes Herne 53 kohal.¹⁷⁵

Kammerkohtu 17. augusti 1808. aasta otsuse põhjal mõõdeti kingsepp Johann Wilhelm Plähnile välja krunt nr 205a (Kartuli 7), mis asus kirjelduse järgi uue rajatava

¹⁷⁰ M. Siilivask. Tartu arhitektuur 1830-1918, lk 36.

¹⁷¹ Töös on Tähtvere mõisa maadest eraldatud krundid tähistatud T tähega.

¹⁷² EAA 3828-1-15, l 42-43.

¹⁷³ Majade numbrid siin ja edaspidi vastavad parema orienteerumise huvides tänapäevasele aadressile.

¹⁷⁴ EAA 3828-1-15, l 41.

¹⁷⁵ EAA 2381-2-896.

tänavaga¹⁷⁶ ääres postiljon (*Postillon*) Gelinsky krundi kõrval. Plähni krundi kõrval asunud Gelinsky krundi 205b ja seal lähedal asunud Christian Josephi krundi 205c ei leia aga 1805. ega ka 1820. aasta taksatsioonis. Kirjelduste põhjal võib ainult oletada nende asukohta. 205b ulatus J. W. Plähni'le kuuluva krundi piirist piki uut tänavat kuni C. Josephi krundini, piki Josephi krundi kuni pastor Theodor Oldekopi aia ülemise nurgani ja sealt kuni J. W. Plähni aiani. Josephi Cristiani ehk Christian Josephi krunt 205c asus uue tänavaga ääres postiljon Gelinsky ja vaba elaniku Kotka (kinnistu 204, Kartuli 9/11) krundi vahel.¹⁷⁷ Ühe hilisema, 1814. aasta 29. septembri protokollil põhjal oli müürsepp C. Joseph aga hoopis kinnistu 189c (Herne 50) kasutaja ja hoonestaja.¹⁷⁸ Arvatavasti oligi tegemist ühe ja sama krundiga.

2. novembril 1808. aastal arutas kammerkohus krundi mõõtmist Friedrich Weltinile (Felting, Feltin) Emajõe äärsele uuele tänavale, habemeajaja K. Henningi krundi (Herne 53) kõrvale. Krunt asus Henningi krundist piki tänavat Oldekopi aiani 12 vitsa, sealt kuni luhani 15 vitsa, piki luhta kuni Henningi krundini 12 vitsa.¹⁷⁹ Kinnistule anti number 181c (Meloni 23/25). Kinnisturegistri ja kinnistutoimiku andmetel oli kinnistu 181c aga hoopis puusepp Christian Johannsoni omanduses, F. Feltin kasutas kinnistut 190e/190ee (Herne 49).¹⁸⁰

1808. aastal palus kinnistu 205 (Kartuli 3/5) rentija Kengsepa Mick ehk Mick Schumann oma krundi üle mõõta ja sellest poole voorimees Meose Jakobile kasutada anda. Samal aastal eraldatigi Micku krundist osa Meose Jakobile. Esialgu sai eraldatud osa samuti numbriks 205a.¹⁸¹ Kengsepa Mick ja tema naine surid 1809. aastal. Päranduse moodustas maja ja vähesel määral vallasvara. Kuna mõlemad olid enne surma pikka aega haiged olnud, jäi maha hulganisti võlgu. Eestkostjad, kellest üks oli Micku naaber, voorimees Jakob Meos, otsustasid maja maha müüa. Järgneval enampakkumisel ostis J. Meos maja endale ja jäi nüüd faktiliselt tervet endist kinnistut 205 haldama.

28. aprillil 1809. aastal palus raamatuköitja Franck kammerkohust, et talle antaks rendile Heinrich Jakob Schwallingeri krundi ja Tähtvere mõisa põldude vahel ning pastor Oldekopi maja vastas üle tee asuv krunt 172.¹⁸² Seda pidasid enda omaks nii linn kui ka Tähtvere mõis, 1787./1792. aasta Dreyeri kaardil on see märgitud vaidlusaluseks, 1805. aasta taksatsioonis aga linnale kuuluvaks maaks. Linn pidas krundi vaieldamatult (*ganz unstreitig*) endale kuuluvaks, põhjendades omandiõigust eelkõige sellega, et krundi naabruses asuvad

¹⁷⁶ Tulevane Kartuli tänav.

¹⁷⁷ EAA 3828-1-15, l 70-74.

¹⁷⁸ EAA 2381-2-887.

¹⁷⁹ EAA 3828-1-15, l 93-94.

¹⁸⁰ EAA 2381-2-895.

¹⁸¹ EAA 3828-1-15, l 96.

¹⁸² krunt 172 jäi praeguse Tähtvere ja Jakobi tänavaga vahele, hilisemate eralduste käigus jäi koos hoonetega Jakobi tänavale.

linnale kuuluvad krundid 173, 174 ja 175 ja järelikult kuulub vaidlusalune maa juba oma asukohalt loogiliselt linnale. Francki krunt ulatus 16 vitsa ja poolteist küünart Drowingi krundist piki mäe ülemist osa kuni Kerge Johanni krundini nr 173, piki Kerge Johani krundi piiri mäest alla kuni Vorbuse tänavani (*Vorberhoffsche Strasse*).¹⁸³ Ehkki Franck sai krundi rendile, käivitus kohe linna ja Tähtvere mõisa vahel aastaid kestnud omandiõiguse kohtuprotsess. Põhiargument, millele mõlemad pooled oma õiguste tõendamisel apelleerisid, oli krundilt liiva võtmise õigus. Vaidlused kestsid vahelduva eduga 1813. aastani ja esialgu tunnistas kohus krundi kuuluvaks Tähtvere mõisale. 1820. aastate alguseks oli see aga juba linna omanduses.

13. juunil 1809. aastal palus endale krundi välja mõõta Ansen Nielsohn (Hans Nielsen). Krunt asus orelitallaja (*Balgentreter*) Kikka Jahni (181a) elamisega piirneva uue tänava ääres, mitte kaugel Emajõest.¹⁸⁴ Ka siin läheb esialgne kinnistu number 181f lahku hilisematest andmetest, 1814. aastal kuulus A. [H.] Nilsohnile krunt 190d, mis jäi hilisema Marja tänava lõppu ja ei asunud ka seega kaugel Emajõest. Suure tõenäosusega ongi tegemist ühe ja sama kinnistuga. H. Nielsohni kõrvale mõõdeti sama suur kinnistu numbriga 181g välja plekksepp Johann Anton Weinschnerile. Temale aga ei olnud krunt meele järgi ja esialgu jäi see omanikuta. Plekksepale mõõdeti välja uus krunt 181h, mis asus talle esialgselt määratud krundist linna pool, Oldekopi ja Kruse aedade kõrval luha ääres. Ka selle numbriga kinnistut kinnistusregistri andmetel hiljem ei eksisteeri ning J. A. Weinshnerile kuulus hoopis krunt numbriga 190b.¹⁸⁵

8. mail 1813. aastal ostis politseivahtmeister Gustav Simonsohn pastorileks Oldekopilt kinnistust 185 eraldatud hoonestamata osa, mis pärast Herne tänava rajamist oli põhikrundist eraldi üksiku ribana teisele poole Herne tänavat jäänud, kinnistu sai numbriks 185a (Herne 21). Samal kuupäeval mõõdeti rajatava Herne tänava ääres välja krunt numbriga 190c (Herne 41) *Accisediener* Friedrich Nedatzile.

Kammerkohtu 1813. aasta 6. augusti otsuse põhjal mõõdeti välja veel mitu krunti seni karjamaana kasutuses olevast luhast. Krundid said Carl Sauter (Sautra) (nr 227, Meloni 25), vene müürsepp Vassili Vassiljevitš (nr 229, Meloni 24), kaupmehesell Carl Petersohn (nr 230, Meloni 26), Johann Reinhold (nr 231, Piiri 7) ja Kangro Jacobi poeg Jaan (nr 226).¹⁸⁶ Viimase krundi puhul lähevad kammerkohtu protokollides toodud andmed jällegi lahku hilisematest

¹⁸³ EAA 3828-1-16, l 30-35. Ilmselt on mõeldud Tähtvere tänavat.

¹⁸⁴ EAA 3828-1-16, l 62-63. Ilmselt hilisem Herne tänav.

¹⁸⁵ EAA 2381-2-892.

¹⁸⁶ EAA 3828-1-20, l 18-19, 44-45.

andmetest kinnisturegistris ja kinnistustoimikus. Kinnisturegistri andmetel kuulus Kangro Jaanile kinnistu 190aa (Kartuli 10).¹⁸⁷ 1813. aastal mõõdetud kinnistutest jäid kolm tulevasele Meloni tänavale, üks Piiri, üks Kartuli ja kaks Herne tänavale. Aastatest 1814–1827 kammerkohtu protokollides andmed uute kruntide väljamõõtmise kohta Supilinnas puuduvad.

Uute kruntide tekkest on andmeid jälle 1828. aastast. 9. juulil 1828. aastal otsustas kammerkohus Nikifor Rebrovile Emajõe ääres Oa, Marja ja Meloni tänava vahel uue krundi välja mõõta. Krunt sai numbriks 236¹⁸⁸ ja külgnes Emajõe-äärse laoplatsiga. Kõrvale mõõdeti välja veel üks krunt (nr 235). 1829. aastal kinnistati mõlemad krundid kasutamiseks kaupmees Justus Reinhold Schrammile. Hoonestust sinna ei tekkinud ja hiljem asus nendel jõeäärsetel kruntidel linna heinamaa, mida välja renditi.

7. jaanuaril 1829. aastal pöördusid Kuprian Jegorov ja Grigori Minejev (ka Grigori Sahharov Minejev) kammerkohtu poole palvega, et viimasele rendile antud krunt 233 (Marja 28) pooleks jagataks. G. Minejevi kinnistust eraldatigi K. Jegorovile 265 ruutvitsa suurune osa ja uus krunt sai numbri 233a (Marja 32).¹⁸⁹

1829. aastal eraldati üks osa lesk Dorothea Simonsohnile (abielludes Baumann) kuulunud kinnistust 185a pandiloovutuslepingu alusel veskiehitusmeister Carl Frickele. Uus krunt sai numbriks 185b (Herne 33).¹⁹⁰

20. detsembril 1830. aastal eraldati linnaelanik Vassili Vassiljevitši kinnistust 232a (Meloni 22) 107 ruutvitsa suurune osa Johann Tartole (uus kinnistu 232b, Meloni 24), Vassiljevi krundi suuruseks jäi 98 ruutvitsa.¹⁹¹

Kruntide arvu kohta Supilinnas 1820. aastatest kuni 1843. aastani saab andmeid 1820., 1828., 1830. ja 1843. aastal läbiviidud taksatsioonist, kuid seal ei kajastu need kinnistud, mis jäid Tähtvere mõisa maadele.

1808–1809 mõõdeti Supilinnas välja kümme krunti, mingil ajal on juurde tekkinud ka kinnistud 205b ja 205c. Seevastu 1810–1812 andmeid uute kruntide lisandumisest ei ole.¹⁹² 1813. aastal tekkis juurde seitse krunti ning 1816. aastal eraldati Tähtvere mõisa maadest veel üks kinnistu – 195T.

1820. aastal oli Supilinnas üle 60 krundi, enam pole andmeid eelnevalt kammerkohtu protokollides nimetatud kinnistu 205b ja 205c ning 173 ja 174 omanike kohta. Viimase kohta

¹⁸⁷ EAA 2381-2-891.

¹⁸⁸ EAA 3828-1-33, l 18p.

¹⁸⁹ EAA 3828-1-34.

¹⁹⁰ EAA 2381-1-1706, l 86.

¹⁹¹ EAA 3828-1-35, l 47.

¹⁹² EAA 3828-1-17.

on teada, et 1807. aastal elas seal Savka Dušenin koos perega.¹⁹³ 1820–1829 lisandus neli krunti, millest 233 ja 233a asusid Uuel (Marja), 234 Kartuli ja 185b Herne tänaval. 1830–1839 lisandus 13 krunti, neist neli jäi Tähtvere tänavale, kolm Herne tänavale, kaks Meloni tänavale, kaks tulevase Marja tänava lõppu ning üks Emajõe ja üks Piiri tänavale. Tähtvere tänava neljast krundist kolm tekkis tänu kinnistu 183 jagamisele Leonti Duškini pärijate vahel. Neljandana lisandus veel üks Tähtvere mõisamaadest eraldatud krunt 202T, mis asus Tähtvere tänava vasakul pool Jakobi mäe all. Herne tänavale kruntidest jäi üks tänava algusesse paaritute numbritega poolele ning ülejäänud kaks Herne 42 ja Herne 48 kohale.

1840–1855 lisandus Supilinna vaid neli krunti, üks neist Marja ja üks Tähtvere tänavale. Tähtvere tänava alguses asunud kinnistust 169 eraldus osa omaette kinnistuks (169b, Tähtvere 12), 1846. aastal eraldus kaks krunti Tähtvere mõisa maadest – nr 218T (kunagine Tähtvere 76/78) ning 205T¹⁹⁴, mis laius praeguse Herne tänava lõpuosas ja Piiri tänava paarisnumbritega tänavapoolel. Meloni tänava lõpul asunud kinnistu 228 jagati pärijate vahel ja uus kinnistu 228a jäi tulevase Marja tänava äärde. Omavahel ühendati Herne tänava alguses asunud ja nüüd ühele omanikule kuuluvad kinnistud 185c, 190, 191.

1806–1855 Supilinna kruntide arv praktiliselt kahekordistus. Kõige rohkem lisandus neid kammerkohtu protokollide põhjal 1808–1809, 1813. ning 1830–1839 aastatel, s.o rahvastiku kõige intensiivsema juurdekasvu perioodil. Rahvastiku aeglase juurdekasvuga aastatel 1840–1850 lisandus ka uusi krunte vähe. 1850. aastate keskpaigaks oli Supilinnas umbes 90 krunti ja peaaegu kogu vaba linnamaa oli kruntidena välja jaotatud. Krundid olid väga erineva suurusega, ulatudes 14,16 ruutvitsast (nr 188) kuni pastor Theodor Oldekopile ja pärast pastor Carl Heinrich Geheweile kuulunud mitme tuhande ruutvitsa suuruse krundini (krunt 184/185 Herne-Kroonuaia-Marja-Tähtvere tänava vahel). Suured olid ka Tähtvere mõisa maadest eraldatud krundid 197T, 198T, 202T, 205T ja 218T. Linnamaast väljamõõdetud uute kruntide suurus jäi 100 ja 300 vitsa vahele. Omavahel ühendati krundid 185c, 190 ja 191.

Kruntide paiknemisest 19. sajandi esimestel kümnenditel annab ülevaate 1816. aasta plaan (vt ill 3).¹⁹⁵ Kaardil ei kajastu mõisamaadel olnud krundid.

Kruntidega tehtavate tehingute arv oli väike, kõik teadaolevad eraldamise-, ostu-müügi-, kinkimis- ja pärimistehingud kokku arvatud, tehti Supilinnas vaadeldaval perioodil kinnisvaraga umbes 180 tehingut. Aastatel 1806–1855 ei vahetunud omanik kaheksal

¹⁹³ EAA 995-1-1483.

¹⁹⁴ Pärast 20. saj alguses toimunud eraldusi jäi krunt Herne 57 kohale.

¹⁹⁵ EAA 995-1-6856, l 1.

kinnistul: kinnistu 177 (müürsepp Johann Martinsohni perekond), 178b (Illacko Ewerti perekond), 189 (Jaani kirikule kuulunud Eesti koguduse köstrimaja), 189c (müürsepp Christian Josephi perekond), 206 (Jüri Melki perekond), 207 (Peter Fadejevi perekond), 209a (Stepan Sacharjewi perekond), 227 (Carl Sautra perekond).

2.4 Supilinna hoonestus ja tänavad

19. sajandi esimesel kümnendil oli hoonestus Supilinnas juba niipalju tihenunud, et kammerkohtus tuli arutusele tulevase Kartuli ja Herne tänava rajamine. Ühtlasi on võimalik asustuse levikut juba tänavate kaupa jälgida.

2.4.1 Emajõe ehk Kalda tänav

Algselt kandis tänav Kalda nime, kuid teadmata on, millal see nimi kasutusele võeti. 1831. aastal on Emajõe-äärsete majade asukohta kirjeldatud järgnevalt: „nüüd järgnevad majad, mis asuvad Emajõe ääres allapoole minna“, tänava nime toodud ei ole. Ka 1837. aasta plaanil ei ole Emajõe-äärse tänava nime märgitud. 1845. aasta plaanil on botaanikaaia ja jõe vahelist tänavat nimetatud Emajõe tänavaks, 1855. aasta taksatsioonis aga nimetatakse Kalda tänavaks nii siin- kui sealpool Emajõe asuvat kaldapealset.

1805. aastal oli Emajõe kaldapealsel asunud kaheksast krundist hoonestus olemas viiel. 1820. aastal oli tänaval kaheksa elamut. 1831. aastal oli hoonestatud saunapidaja Stepanida Ivanovna, mölder Mühlbachi, lesk Kirska (Kürsa), kalur Christian Michelsoni, müürsepp Michail Stepanovi, puusepp Christoph Wilhelmsoni, lesk Raack'i ja kaupmees Jürgensoni krunt. 1843. a oli elamuid kümme, lisaks veel üks kivist kõrvalhoone, Fadejevi pärijatele kuulunud saun.

1855. aastal oli kinnistu 207 (Emajõe 1-2) Fadejevite pere kasutuses.¹⁹⁶ 1805. aastal oli krundil kahetoaline elamu, 1828. aastal saun ja elamu, pärast 1843. aastat ehitati aiamaja. 1855. aastal oli krundil ühekordne laastukatusesega puitelamu, pappkatusega aiamaja (vahvärkehitis), laastukatusesega kivist saunahoone, lahtine katusealune, kaev, pappkatusega ait (puitehitis) ja juurviljaaed.

Elumajal oli kaks tuba, kahe ahju ja kahe tänavale ja kolme aeda avaneva aknaga. Maja kasutasid omanikud. Aiamajas oli köök ja kolm tuba 11 aeda avaneva aknaga. Aiamaja välja ei üüritud ja kasutati suvise eluasemena. Saunas oli kaks ruumi.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Krunt oli hoonestatud juba 1730. aastatel.

¹⁹⁷ EAA 995-1-26426.

Kinnistu 208 (Emajõe 3-4) oli samuti hoonestatud vähemalt 1805. aastal. 1843. aastal oli krundil üks elamu. 1855. aastast alates oli krundiomanik ehitusmeister Reinhold Peterson. 1855. aastal oli krundil kahekordne puitelamu, suur ja väike kõrvalelamu (*Herberge*)¹⁹⁸, ait, tall ja aed. Elamu asus tänava ääres, mõlemad kõrvalelamud hoovis. Hoonetel oli laastukatus, v.a kõrvalelamud, millest suuremal oli papp- ja väiksemal laudkatus. Elumaja alumisel korrusel oli neli tuba kahe ahjuga ja köök, neli akent avanesid tänavale ja kaks aeda. Teisel korrusel oli kolm tuba ja köök, ahi, kaks akent avanes tänavale ja kaks aeda. Kogu maja oli välja üüritud kingsepp Lippingule.

Suures kõrvalhoones oli kuueks jaotatud saal, millel oli seitse akent ja kaks ahju. Kõrvalhoone alumine korrus oli välja üüritud. Seal elasid soldatinaine, tööline, rätsep, piimamees, voorimees, üks naine ja üks lesk, soldat ja tööline. Ülemisel korrusel asuv ahju ja kolme aeda avaneva aknaga eluruum oli üüritud ühele podrätsikule. Ühetoaline kõrvalelamu oli üüritud ühele voorimehele.¹⁹⁹ Arvatavasti ehitas elamu 1818. aastal kinnistu omandanud mölder Diedrich Mühlbach.²⁰⁰ 1827. aastal andis kammerkohus talle loa maja ehitamiseks II kogumikust pärit tüüpfassaadi nr 88 järgi.²⁰¹ Mölder oli üsna jõukal järjel. Pärast tema surma koostatud varanduse nimekiri annab teada, et tal oli heas korras puitelamu koos puuviljaaiaga, heas korras tuuleveski koos täieliku sisustusega, mis oli 350 bankorubla eest välja renditud ning heas korras saun. Kuna Emajõe tänavale maja ehitamiseks tarviliku ehitusmaterjali ostmiseks ja ehitajaile palga maksmiseks oli talle raha laenanud 3. gildi kaupmees Johann Peter Schilting, siis läks pärast Mühlbachi surma tema Emajõe tänaval asunud kinnisvara kaupmehele võla katteks.²⁰² Schiltingi pärijailt omandas kinnisvara kaupmehele Anna Bokovnev ja seejärel tiserisell Reinhold Peterson.

Kinnistu 209a (Emajõe 5) kuulus 1855. aastal lesk Avdotja Sacharovile, kelle perekonna valduses oli see alates 1814. aastast. Krundil oli ühekordne puitelamu, üks vana ja kokku kukkumas ait ning juurviljaaed. Lesk uusi hooneid juurde ei ehitanud. Elamus oli köök ja kaks tuba, neis oli üks ahi, kaks tänavapoolset ja kolm hoovipoolset akent. Maja kasutas omanik.²⁰³

¹⁹⁸ Sõnaraamatutes toodud *Herberge* eestikeelsed vasted (öökorter, öömaja, häärber, võõrastemaja) konteksti põhjal siia ei sobinud, seepärast on *Herberge* eestikeelse vastena kasutatud kõrvalelamut.

¹⁹⁹ EAA 995-1-26427.

²⁰⁰ Diedrich (ka Tiidrik) Mühlbach oli päritolult eestlane, sündinud Rakveres, mölder Arend Mühlbachi ja Anne poeg. Pere oli endale nimeks võtnud Mühlbach.

²⁰¹ EAA 995-1-1243.

²⁰² EAA 995-1-12546.

²⁰³ EAA 995-1-26430.

Kinnistu 209b (Emajõe 5) kuulus lesk Amalie Michelsonile. Krundil oli ühekordne puitelamu, ühe katuse all olnud hobusetall ja ait, kuur ja aed. Hooned olid laudkatusega. Omanik uusi ehitisi rajanud ei olnud. Elamus oli kelder, paremal pool küljes kaks tuba, kus oli ahi ja kaks tänavale ja kolm hoovi avanevat akent; vasakul pool oli üks tuba ja üks aken. Majas elas omanik, üks tuba oli välja üüritud.²⁰⁴

Kinnistu 209 (Emajõe 6/7) kuulus 1855. aastal Michaila Sacharovile. Krundil oli elumaja koos juurviljaaia, kuur ja kõrvalelamu. Kolmetoaline elamu oli krundil juba 1805. aastal. 1824. aastal ehitas Michaila Sacharov uue elamu ja 1828. aastal tänava äärde ka kõrvalelamu. 1855. aastal oli elamus köök ja kolm tuba kuue akna ja kolme ahjuga. Tänaväärses kõrvalelamus oli üks tuba kolme akna ja ahjuga. Hooned kaetud laastukatusega. Majas elasid üürilistena nahaparkalisell Klingereri pere, aednik Joseph ja Mari-nimeline naine. Kõrvalelamut kasutas omanik.²⁰⁵

Kinnistud 211 ja 212 (Emajõe 11, 12) olid 1805. aastal veel eraldi kirjas, kuid tegelikult kuulusid mõlemad lesk Anna Kehrling'i pärijaile, ühel krundil asus saun ja teisel elamu. 1828. ja 1830. aastal sauna olemasolu märgitud pole, kinnistul oli üks elamu. 1835. aastal omandas krundi olderman Johann Friedrich Mathiesen, kes arvatavasti 1840. aastal ehitas uue elamu ja kõrvalhoone.²⁰⁶

1843. aastal oli krundil üks peaelamu ja kaks kõrvalelamut. Samapalju hooneid oli krundil ka 1855. aastal. Krundil oli veel laohoone, juur- ja puuviljaaed ja pumpkaev, ühes kõrvalhoones asus seebivabrik.

Elamus oli köök, kelder, pööning, kaks tuba ja kaks kambrit, tubades oli kokku kaks ahju ja kuus akent. Maja kasutas omanik. Kõrvalelamus, mis oli välja üüritud, oli kaks tuba ja pööningukamber.²⁰⁷

Kinnistu 210 (Emajõe 10) oli hoonestatud juba 1786. aastal, siis kuulus see kalakaupmees Carl Brunn'ile. 1805. aastal oli krundil kolmetoaline elamu. 1846. aastal päris krundi Julie Brotzler, kelle suguvõsa oli krundi omandanud 1822. aastal. Krundil oli ühekordne elamu, ühe katuse all asunud ait ja tall, kuur ja juurviljaaed. Maja, ait, tall ja kuur oli ehitatud laudadest. J. Brotzler oli krundile juurde ehitanud kuuri. Majas oli köök, kaks tuba, kaks kütmisvõimaluseta (külma) kambrit, pööning, tubades oli kaks ahju, kolm akent

²⁰⁴ EAA 995-1-26428.

²⁰⁵ EAA 995-1-26429.

²⁰⁶ EAA 3828-1-304, l 16.

²⁰⁷ EAA 995-1-26432.

avanes tänavale ja kolm hoovi. Maja ja aed kannatasid praktiliselt igal aastal kevadiste üleujutuste all. Majas elas üürnik Ann Schmidt.²⁰⁸

1855. aastal oli tänaval kokku 11 elamut, lisaks Fadejevi krundil olnud suviseks elamiseks kasutatud aiamaja. Tänaval asus veel saun, mis asus samuti Fadejevi krundil ning Mathieseni krundil olnud seebivabrik ja laohoone. Majad olid keskmiselt suuremad kui mujal Supilinnas. Väiksemad elamud olid kahetoalised, suurim oli 7-toaline. Elamud oli puitehitised, oli ka üks vahvärkehitis. Hooned oli kaetud laastu-, laud- või pappkatusega. Kõrvalhoonetest oli igal krundil olemas ait, neljal krundil kuur, kolmel tall. Kaev oli kahel krundil.

1855. aastal olid siin omanikud voorimees Peter Fadejevi lesk Akulina Fadejev, kaupmehelesk Anna Bokovnev, vabrikant J. F. Mathiesen, kodanik Stepan Sacharjev, kalakaupmees Christian Michelson, Julie Brotzler, Michail Sacharov. Kinnisvara vahetas omanikku valdavalt pärimise teel.

1831. aastal elas tänava kaheksas majas 74 ja 1851. aastal 90 elanikku, kelle hulgas olid esindatud nii kaupmehed, aadlikud, tudengid, töölised, käsitöölised kui ka talupojad, lisaks kaks erusõjaväelase peret.

2.4.2 Herne tänav

Herne tänavat 18. sajandi lõpul veel olemas ei olnud. Tulevase tänava algusosas asusid suured päruskrundid 190, 191 ja 185, seetõttu tekkis hoonestus kõigepealt tänava lõpuossa. 1805. aastal oli tulevasel tänaval kaks-kolm maja. Pärast uute kruntide lisandumist 1808. aastal võeti kammerkohtus kõne alla ka uue tänava rajamine. Esialgse plaani kohaselt pidi Herne tänav kalur Illacku (Meloni 18), habemeajaja K. Henningi (Herne 53) ja plekksepp Weinshneri (Herne 35, 37) krundist mööda linna poole minema.²⁰⁹ Tänava rajamisel tuli ette mitmeid takistusi. Esialgse kavandi kohaselt oleks rajatav tänav vastu päruskrundil 191 asunud kaupmees Lange maja põrganud. Siiski õnnestus kaupmehe maja säästa ja rajatava tänava tarbeks pidi tüki oma kinnistust loovutama linnakrundi 204 rentija, lesk Agrafinija. Linn pidi kokkuleppele saama ka päruskrundi 185 omaniku, pastorilesk Oldekopiga, kelle krundi rajatav tänav läbi lõikas, jättes ühe osa sellest teisele poole Herne tänavat. Tänav alla läinud maa eest (199,5 ruutvitsa) sai lesk 200 rubla kompensatsiooni.²¹⁰

²⁰⁸ EAA 995-1-26431.

²⁰⁹ EAA 3828-1-18, l 25p-26.

²¹⁰ EAA 995-1-5459, l 36.

1831. aastal oli hoonestatud literaat Jaquet' krunt, puusepp Jürgensoni, plekksepp Johann Weinschneri, pedell Baumann, orelitallaja Johan Mülleri, müürsepp Abraham Wergi, müürsepp Christian Josephi, habemeajaja Feltingi lese, tisler Pottnicku lese ja lesk Margaretha Johannsoni pärijate krunt. Tänaval oli 1831. aastal 9-10 elamut, 1843. aastal oli hooneid rohekm, 12 peaelamut ja kuus kõrvalelamut.

1855. aastal oli tänava alguses asunud krundil 185/190/191 (Herne 3, 5, 7, 9, 11) elamu ja kaks kõrvalhoonet, kaev, 1840. aastal talliga kokku ehitatud elamu (*Stallwohnung*) koos pööningutoaga, majahoidja majake, kaks majapidamishoonet, puuvilja- ja juurviljaaed. Hooned olid puidust ja kaetud katusekividega, juurviljakelder oli laudkatusega. Alates 1838. aastast kuulusid krundid rentnik Gustav Mühlenthalile ja ühendati 1841. aastal üheks kinnistuks. Elamus oli kuus tuba ja kamber, köök ja kelder, tubades kaks ahju ja kümme aeda avanavat akent. Elamut üüris proviantmeister Ignatius Jakowitsky. Teises majas, mis asus kaupmees Schrammi krundi ääres, oli neli tuba, kamber, köök ja pööning. Tubades kaks ahju ja kaheksa aeda avanavat akent. Maja üüris leskproua Maria Orlovska. Majas, mis asus talliga ühe katuse all, oli kolm tuba ühe ahju ja viie aiapoolset aknaga. See oli üüritud tudeng Markewitschile. Nn tallikorteris oli kaks tuba ja pööningukamber, kaks ahju ja kolm aiapoolset akent. Seda maja kasutas vajadusel omanik (*Absteigequartier*). Majahoidja majas oli kaks tuba, ahi ja kaks aiapoolset akent. Suures puuviljaaias oli 250 viljapuud. Krunt kannatas kevadeti ka üleujutuste all.²¹¹

Kinnistu 185a (Herne 21) kuulus toolitegija Ernst Carlsoni lesele Anna Carlsonile. Krundil oli elamu, kõrvalhoone koos talliga, raketega kaev ja juurviljaaed. Hooned olid puidust, kõrvalhoone koos talli ja aidaga olid ühe katuse all, elamu oli kaetud flaami katusekividega, kõrvalhooned laudadega. Uusi hooneid pärast ostmist ehitatud ei olnud. Aias oli kuus õunapuud. Elamus oli kolm tuba, kamber, kaks kööki ja pööning. Tubades oli kaks ahju, kolm akent avanes aeda, kolm tänavale. Suuremat korterit üürisid allohvitser Hans Märt, soldat Märt Jaan ja talupoeg Joseph Jaan Vastse-Nõost; väiksemat korterit Gerassim Gavrilov koos naise Gretcheniga, mõlemad Tartust.²¹²

Kinnistu 185b (Herne 33) kuulus mölder Johann Masingule, seal asus juurviljaaed ja ühekordne elamu, kus oli 13 tuba, köök, kelder ja pööning. Tubades oli kokku 18 akent ja 7 ahju. Hoone oli osaliselt laudadega, osaliselt tellistega kaetud. Hoone vasakul pool elasid

²¹¹ EAA 995-1-26271.

²¹² EAA 995-1-26270.

üürnikuna kingsepp Bergmann, kolm soldatinaist ja üks nekrutinaine; paremal pool *Madame* Buchnon, kingsepp Bach, Arwitzi nimeline naine ja Caroline Wicks.

Veel elasid majas aednik Mühlberg, soldat Johani Jaan, aednik Willosep, tööline Wido, tislerid Trei ja Hagen. Üleval korrusel elas Jaan Martis, üks tuba oli vaba.²¹³

Kinnistu 190e (Herne 49) kuulus juba 19. sajandi alguses Friedrich Feltingule ja selle hoonestusest on teateid 1820. aastast. 1855. aastal oli krundil laudkatusega puitelamu, vana ja kokku kukkumas ait, vana lehmalaut ja juurviljaaed. Majas oli kolm kambrit, kelder ja pööning. Ruumides oli ahi ja kaks aeda ja kaks tänavale avanevat akent. Maja oli üüritud neljale naisele.²¹⁴

Kinnistu 189e (Herne 48) kuulus alates 1842. aastast erusoldat Johann Indrikule. Krundil asus ühekordne elamu, ait, kaev ja juurviljaaed. Hooned olid puidust ja laudkatusega. Majas oli kaks tuba, köök ja pööning. Tubades oli ahi, kaks tänavapoolset ja üks aiapoolne aken. Elamist kasutas üürnik, ühte tuba kasutas omanik.²¹⁵

Kinnistut 189a (Herne 38, 40) kasutas plekksepp Gottlieb Eduard Müller. Krundil oli elamu juba 1805. aastal. 1828. aastal oli krundil kaks kahetoalist elamut, neist üks uus ja teine kokku kukkumas. Pärast 1836. aastat ehitati uus kõrvalelamu. 1855. aastal oli krundil laudkatusega elamu ja pappkatusega kõrvalelamu, kuur, kaev ja juurviljaaed. Elamus üks tuba, köök, kelder ja pööning, toas ahi ja kaks aeda avanevat akent. Kõrvalalamus oli kaks tuba, ahi ja kaks aeda avanevat akent. Majas elas majahoidja, kõrvalhoones maalisell Johanson.²¹⁶

Kinnistu 189aa (Herne 42) omanik oli kirikuteener Carl Friedrich Mülleri lesk, krundil oli ühekordne puitelamu koos väikese varjualusega ja juurviljaaed. Elamul oli poolenisti kivi-, poolenisti laudkatus. Lesk oli kinnisvara omanikuks saanud päranduse jagamise lepinguga üheksa aastat varem, uusi hooneid ta ehitanud ei olnud. Ühekordne elamu oli ehitatud pärast 1836. aastat. Seal oli tuba ja köök, ahi, kaks akent tänava ja üks aia poole. Osa elamisest oli üüritud Ann Tio'le 25 kopika eest kuus, ülejäänud korterit kasutas perenaine.²¹⁷

Kinnistu 189b (Herne 44/46) kuulus alates 1850. aastast talupojaseisusest Andrei Adon'ile (kutsutud ka Indrick Ado'ks). Krunt oli hoonestatud vähemalt 1820. aastast, ehkki kammerkohus kinnitas maja ehituse alles 1822. aastal. 1855. aastal oli krundil ühekordne

²¹³ EAA 995-1-26269.

²¹⁴ EAA.995-1-26267.

²¹⁵ EAA 995-1-26264.

²¹⁶ EAA 995-1-26261.

²¹⁷ EAA 995-1-26262.

puitelamu, kõrvalelamu, kuur, kaev ja juurviljaaed. Omanik oli ehitanud kõrvalelamu, teised hooned olid ehitatud varem. Kõrvalhoone oli laudkatusega, elamu ise flaami katusekiviga. Majas oli kaks tuba, köök ja pööning. Tubades oli kaks ahju, kolm tänava poole ja üks aeda avanenud. Kõrvalelamus oli üks tuba, köök, pööning, toas ahi ja kolm hoovi avanavat akent. Maja oli üüritud *Madame Springerile* ja ühele kooliõpilasele, kõrvalelamu oli üüritud ühele töölisele ja ühele naisterahvale. Ka aed oli üürile antud.²¹⁸

Kinnistu 189c (Herne 50) kuulus alates 1852. aastal müürsepp Joseph Christiani lesele Mariale. Krundil oli ühekordne laudkatusega elamu, tall ja juurviljaaed. Elamu ehituse on kammerkohus kinnitanud juba 1814. aastal. Majas oli kaks tuba, köök ja pööning. Tubades oli üks ahi, üks aken avanes aeda ja teine tänavale. Maja kasutas perenaine.²¹⁹

Kinnistu 190c (Herne 41) kuulus 1855. aastal Jaak Krusele. Seal oli ühekordne elamu, kuur, kaev ja juurviljaaed. Hooned oli laudkatusega, 1820. aasta taksatsiooni andmetel oli maja juba olemas, kammerkohus kinnitas maja ehituse 1822. aastal. Elamus oli tuba, köök ja pööning, toas ahi, kaks tänavapoolset ja üks aiapoolne aken. Maja oli välja üüritud Herman Rossnerile.²²⁰

Jaak Krusele kuulus ka kõrvalkrunt 190b (Herne 35, 37), mis oli hoonestatud juba 1820. aastal.

Kinnistu 190f (Herne 53) kuulus aednik Fjodor Maksimov Swerevile. Krundil oli ühekordne laudkatusega puitelamu koos pööningutoaga, kaks kuuri, ait, väike tall, tõllakuur ja juurviljaaed. Aias oli kaev. Kõik kõrvalhooned ehitas Fjodor Swerev.

Maja esimesel korrusel oli kolm tuba ja köök, tubades oli kokku kolm ahju, viis akent avanes tänavale ja kaks aeda. Teisel korrusel oli üks tuba, kamber ja köök. Kahest aknast avanes üks aeda ja teine tänavale, teisel korrusel oli üks ahi. Majas elasid kingsepp Jürgenson, üks müürsepp ja veel üks naisterahvas.²²¹

Kinnistu 181a (Herne 58) kuulus alates 1850. aastal Tatjana Aleksejevna Swerevale, krundil oli aed ja juurviljakelder.²²²

1855. aastal oli hoonestatud ka Herne-Marja nurgal asunud kinnistu 189d (Herne 56, Marja 22/24), mis kuulus talupojaseisusest Laur Klaosele. Krundil asus ühekordne puitelamu, ait ja tall, mis olid ehitatud enne 1851. aastat.

²¹⁸ EAA 995-1-26263.

²¹⁹ EAA.995-1-26265.

²²⁰ EAA 995-1-26268.

²²¹ EAA 995-1-26371.

²²² EAA 995-1-26363.

1855. aastal oli tänaval 18 krunti, millest hoonestatud oli 14. Kõik elamud olid puitehitised ja olid kaetud kas laud- või kivikatusena. Pappkatus oli vaid üksikudel majadel. Kõigil kruntidel oli juurviljaaed, rentnik G. Mühlenthalil oli ka 250 õunapuuga puuviljaaed. Tema krundil oli ka spetsiaalne juurviljakelder. Kõrvalhoonetest oli kõige rohkem kuure (7), talle (5) ja aitu (3). Ühel krundil oli lehmalaud. Kaev oli seitsmel krundil.

1855. aastal olid omanikud rentnik Gustav Mühlenthal, toolitegija Eduard Carlsohn, mölder Johan Masing, aednik Jaak Kruse (kaks krunti), plekksepp Gottlieb Müller, puusepp Daniel Jürgenson, kirikuteener Carl Friedrich Müller; talupojaseisusest kutsar Andrei Adon, Irina Chavanova (kuulus varem Rakvere kodanikeoklaadi), erusoldat Johann Indrik; Friedrich Feltingi pärijad; müürsepp Christian Josephi pärijad; Valga kodanik Feodor Sverev, okladist Laur Klaos,²²³ kaupmees Justus Reinhold Schrammi pärijad; Tatjana Sverev.

1831. aastal oli tänaval 56 ja 1851. aastal 139 elanikku. Enamus neist kuulus kas töölisoklaadi või talupojaseisusesse. Oli ka kaupmehe- ja kodanikuseisusesse kuulunud isikuid ning erusõjaväelasi. Kõige rohkem elanikke (56) elas mölder Masingu majas. Tavaliselt elas omanik ka ise krundil ja üüris osa elamist välja.

2.4.3 Kartuli tänav

Kartuli tänav rajati 19. sajandi algul üheaegselt Herne tänavaga. Plaani kohaselt pidi tänav algama Emajõe äärest, ületama siis rajatava Herne tänava ning seejärel kulgema läbi kingsepp Plähni krundi ja pastorilesk Oldekopi aia kuni vaidlusaluse krundi nr 172 ja Oldekopi aia vahel oleva teeni [Tähtvere tänav]. Nii oleks tekkinud Meloni tänavaga paralleelne tänav. See kavatsus põrkas aga pastorilesk Oldekopi vastuseisule, kes loovutas küll oma päruskrundist Herne tänava jaoks maad, kuid Kartuli tänava jaoks ta seda tegema nõus ei olnud. Kammerkohus otsustas lasta kvartali uuesti üle mõõta ja tänavale uue liini määrata.²²⁴ Lese ja kammerkohtu vahelise vastuolu pidi aga lahendama Riia sõjakuberner.

19. juunil 1816. aastal kinnitas kindralkuberner Tartu linna plaani, mida tuli ehitiste püstitamisel järgida. Vastavalt Riia sõjakubeneri 21. juuni 1816. aasta Tartu linnaplaani puudutavale korraldusele sätestati muuhulgas, et läbi pastor Oldekopi aia ei tohi tänavat rajada, vaid tänavaalune maa peab tulema linna maadest. Seega jäi linnaplaneerimisel peale eraomaniku tahe ja eraomandi puutumatus ja Kartuli tänav jäigi niisama lühikeseks nagu see praegugi on.

²²³ Laur Klaos pärines Vorbuse mõisast.

²²⁴ EAA 3828-1-18, l 25p-26, 32p.

1831. aastal oli tänaval maja puuseppadel Ivan Bulkinil, Nikifor Rebrovil ja Jacob Meusel ning töölisel Kotka Madisel. 1843. aastal oli tänaval viis peaelamut, üks krunt oli hoonestamata.

1855. aastal oli kinnistu 205a (Kartuli 3/5) omanik lesk Marie Meus. 1828. aastal oli krundil kahetoaline elamu. 1855. aastal oli kinnistul maja, mis oli ehitatud pärast 1843. aastat ja oli kõrvalkrundil oleva maja külge ehitatud, teine pool majast kuulus voorimees Adolph Meusele. Marie Meuse majapooles oli kolm kambrit. Krundil oli veel kaev, laudadest kuur, vankrikuur, hobusetall ja juurviljaaed. Osa majast oli välja üüritud, teist osa asustas omanik.²²⁵ Adolph Meuse majapooles oli tuba ja köök, mida kasutas omanik.²²⁶

Kinnistu 234 (Kartuli 12) omanik oli Wilhelm Rein. Krundil oli ühekordne laudkatusega elamu, kuur, tall ja juurviljaaed. Pärast 1837. aastat oli juurde ehitatud tall. Elamus oli kaks tuba, kamber ja köök. Osa elamust oli üüritud Ann Hinrichsenile, teist osa kasutas omanik.²²⁷

Kinnistu 190aa (Kartuli 10) kuulus Catharina Bulkinile. Krundil oli ühekordne madal puitelamu (ehituse kinnitas kammerkohus 1822. aastal), väike tall ja juurviljaaed. Elamus oli kaks tuba. Maja oli ehitatud pärast 1818. aastal. Osa elamisest oli välja üüritud, osa majast kasutas omanik.²²⁸

Kinnistu 204 (Kartuli 9/11) kuulus Madis Kotkale. 1855. aastal oli krundil ühekordne elamu, mille omanik ise oli enne 1830. aastat ehitanud. Krundil oli veel väike heinamaa ja vana kuur. Majas oli kaks kambrit, üks välja üüritud, teises elas omanik.²²⁹

Kartuli tänava vähesed elamud olid enamuses kahetoalised ja kaetud laudkatusega. Juurviljaaed oli kolmel krundil, kaevu ei olnud ühelgi krundil. Kolmel krundil oli hobusetall ja kuur. 1855. aastal olid omanikud Catharina Bulkin, Wilhelm Rein, Marie Meus, Adolph Meus ja Madis Kotka.

1831. aastal elas tänaval 40 ja 1851. aastal 32 inimest.

2.4.4 Kroonuaia ehk Botaanika tänav

Tänav on olemas juba 1787. aasta Dreyeri plaanil, kuigi ilma nimeta. 19. sajandil kandis tänav nime Botaanika tänav. Algselt asus tänava ääres üheksa krunti. 1805. aastaks oli

²²⁵ EAA 995-1-26306.

²²⁶ EAA 995-1-26305.

²²⁷ EAA 995-1-26303.

²²⁸ EAA 995-1-26302.

²²⁹ EAA 995-1-26304.

kaks algselt Jaani kirikule kuulunud krunti (170, 171) läinud tänava alla. Tänavateises pooles asus neli päruskrunti (190, 191, 192 ja 214), millest 190 ja 191 liideti 1841. a Herne tänaval asunud kinnistuga 185c ja loeti seejärel Herne tänavale kuulvaks. Kõik krundid, v.a 214 olid hoonestatud juba 1786. aastal. Suur osa Kroonuaia tänavast jäi päruskrunt 184/185 alla.

1831. aastal oli tänava vasakpoolsel küljel neli maja. Hoonestatud oli professor Jäsche krunt 187 (Kroonuaia 18), kingsepälese Anna Peterseni krunt nr 188 (Kroonuaia 28) ja Eesti koguduse köstri Jakob Perdoni krunt nr 189 (praeguse Lepiku 1a kohal). 1843. aastal asus tänava vasakpoolsel küljel kuus peaelamut ja neli kõrvaleramut.

1855. aastal oli kinnistul 192 oleva maja (Botaanika 58, 60) omanik (alates 1855. aastast) pastorilek Aurora Schütze. Krundil oli ühekordne elamu, aias lõpetamata kõrvaleramut, küün, tall ning puu- ja juurviljaaed. Hoonetel oli laudkatus. Elamus oli kaks tuba nelja akna ja kahe ahjuga. Maja ja krunti kasutas omanik.²³⁰

Kinnistu 188 (Kroonuaia 28, 30) kuulus alates 1851. aastast müürsepp (mõnes allikas kingsepp) Hans Wekramile. Krundil oli ühekordne kolme toaga elamu koos ärklitoaga, kõrvaleramut ja kuur. Hooned olid ehitatud enne 1851. aastal. Kõrvaleramus elas üks sõjaväelane, majas elasid üürilised, üht osa elamust (ülakorrust) kasutas peremees.²³¹

Kinnistu 187 kuulus alates 1813. aastast professor Gottlob Benjamin Jäsche pärijatele. 1830. a andis kammerkohus professor Jäschele loa 6 sülla pikkuse kahekordse puitelamu ehitamiseks fassaadi nr 58 põhjal.²³² 1855. aastal oli krundil 13-toaline elamu, kõrvaleramut, millega ühe katuse all olid veel pesuköök ja ait, tall, tõllakuur, kaev ja juurviljaaed. Hooned olid kaetud katusekividega ja 4000 rubla eest kindlustatud. Tegemist oli ainsate kindlustatud hoonetega Supilinnas.

Pärast professor Jäsche (1762–1842) surma uusi hooneid ei ehitatud. Elamu esimesel korrusel paremat kätt oli seitse ja vasakul pool kaks tuba, põõningukorrusel vasakul pool kaks ja paremal kaks tuba. Kõrvaleramus oli üks tuba. Elamine oli välja üüritud.²³³

Kinnistu 214 omanik oli 1855. aastal voorimees Nolje (Nolge), kes ostis krundi 1826. aastal. Sellal oli krunt hoonestamata. 1832. aastal kinnitas kammerkohus voorimees Nolge'le puitelamu ja värava ehitamise.²³⁴ 1855. aastal oli krundil kaks elamut, ühe katuse all olnud tall ja küün ning kaev ja juurviljaaed. Tall ja küün olid vahvärkehitused, ülejäänud hooned

²³⁰ EAA 995-1-26241.

²³¹ EAA 995-1-26235.

²³² EAA 3828-1-35, l 15.

²³³ EAA 995-1-26234.

²³⁴ EAA 3828-1-37, l 14.

puidust. Tallil oli pappkatus, ülejäänud hooned kaetud katusekividega. Elamus oli kaks tuba ja kamber 4 aknaga, ahi, kelder, pööning, maja oli üüritud kellelegi härra (*Herr*) Wilckenile ja rentnikuproua Hoierile. Ärklitoaga kõrvalelamus oli kolm tuba, tubade peale üks ahi ja kolm akent. Seal elas omanik, kes oli kõik hooned ise ehitanud.²³⁵

Sarnaselt Emajõe tänava majadega olid ka Kroonuaia tänava elamud Supilinna keskmisest suuremad. Tänavu uhkem elamu kuulus professor Jäsche pärijatele, kelle krundil oli 13 eluruumiga maja. Tänavu kõik hooned olid ehitatud puidust ja kaetud põhiliselt katusekividega või laudkatusega. Voorimees Nolje tall ja kuur olid vahvärkehitused. Kõrvalhoonetest oli kahel krundil tall ja küün, ühel pesuköök, ait ja tõllakuur.

Kroonuaia tänava omanikeringi sotsiaalne koosseis võrreldes varasema perioodiga eriti ei muutunud. Siinsed omanikud olid sotsiaalselt kõrgema positsiooniga ja jõukamad inimesed, siia meeldis kinnisvara soetada vaimulikel. 1855. aastal olid siin omanikud pastorilek Aurora Schütze, professor Gottlob Jaesche pärijad politseivahtmeister Gabriel Dalwig; voorimees Nolje ja Jaani kogudus.

1831. aastal oli tänaval 57 ja 1851. aastal 91 elanikku. Elanike sotsiaalne koosseis oli kirev. Siin elasid nii kalevivabrikant W. Pohli perekond, köster Leonhard Hollmann ja tema abiline, üliõpilased, talupojad, paar soldatileske kui ka aadlik Derfeldeni pere. Erinevalt teistest tänavatest puudusid siin töölis- ja käsitöölise oklaadi esindajad.

2.4.5 Marja ehk Uus tänav

Marja tänav kujunes välja üsna hilja. 1837. aasta Tartu plaanil teda veel täies pikkuses olemas ei ole, lõplikult kujunes tänav välja 1850.–1860. aastatel ja kandis esialgu nime Uus tänav.

Esimesed krundid tekkisid praeguse tänava jõepoolsesse otsa, kus asus karjamaana kasutuses olnud linnamaa. Sealt hakati 19. sajandi algul soovijaile krunte välja mõõtma. Tänavu ülemises osas oli kaks suurt päruskrunti, vasakul poolel krunt 183, paremale küljele ulatus Kroonuaia-Marja-Herne tänava vahel laiuv pastor Heinrich Gehewe hiigelkrunt 184.

1831. aastal olid elamud müürsepp Grigori Sacharovi ja puusepp Kuprian Kuprijanovi krundil. 1843. aastal oli tänaval 5 peaelamut. Tegelikult asus Marja tänaval ka kinnistu 183bb, millel asuv maja loeti esialgu Herne tänavale kuuluvaks.

1855. aastal oli kinnistu 183bb (Marja 18) nõelategija Carl Weberi kasutada. Krundil oli juurviljaaed ja ühekordne laudadega kaetud puitelamu, mille omanik oli ehitanud pärast

²³⁵ EAA 995-1-26242.

krundi ostmist, umbes 1835. aastal. Majas oli kelder, pööning ja kolm tuba, kus oli kaks ahju ja mille kolm akent avanesid aeda ja kolm tänavale. Maja oli välja üüritud.²³⁶

Kinnistu 233 (Marja 28) kuulus Grigori Sacharovile. Tema krundil oli ühekordne laudkatusega puitelamu, väike kõrvalelamu, juurviljaaed, tall ja tõllakuur. Elamus oli kaks tuba, kelder ja pööning. Kõik hooned oli ehitanud omanik pärast 1829. aastat.²³⁷

Kinnistu 233a (Marja 32) kuulus alates 1840. aastast Vassili Kasabruchovile. Krundil oli ühekordne laudkatusega elamu, lehmalaud, tall ja juurviljaaed. Elamus oli üks tuba, kamber ja pööning.²³⁸

Kinnistu 190d (Marja 26) kuulus tiserilesk Pottnickule. Krundil oli ühekordne elamu, kuur, tall, juurviljaaed, vana juurviljakelder ning kaev. Kõik hooned oli ehitanud omanik pärast 1828. aastat. Majas oli kaks kambrit, köök, kelder ja pööning.²³⁹

Kinnistu 228a²⁴⁰ (Marja 32) kuulus alates 1852. aastast Lazar Michailowile. Krundil elamut ei olnud, see oli kasutuses juurviljaaia ja heinamaana.²⁴¹

Kinnistu 233b (Marja 30) kuulus Trifon Belovile. Krundil oli laudkatusega elamu, elamiskõlbmatu kõrvalelamu ja juurviljaaed. Hooned olid ehitatud enne 1855. aastat. Majas oli üks tuba, kelder ja pööning.²⁴²

Marja tänava elamud oli valdavalt kahetoalised, kolmetoaline elamu oli nõelategija Carl Weberil. Kolmes majapidamises oli tall, ühes lehmalaud, kahes tõllakuur, ühes kelder. Kaev oli ühel majal. Kõik Marja tänava hooned olid laudkatusega. Juurviljaaed oli kõikidel kruntidel.

1855. aastal olid omanikud nõelategija Carl Weber; Trifon Belov, tiserilesk Christine Pottnick, Võru kodanik Vassili Kasabruchov ja Grigori Sacharov. Nime järgi otsustades oli enamus omanikke tänaval venelased.

1831. aastal elas tänaval 29 ja 1851. aastal 20 elanikku, neist enamus kuulus kodanikeoklaadi, oli ka talupoegi.

²³⁶ EAA 995-1-26266.

²³⁷ EAA 995-1-26375.

²³⁸ EAA 995-1-26374.

²³⁹ EAA 995-1-26373.

²⁴⁰ Kinnistud 233a ja 228a ühendati 1899. a.

²⁴¹ EAA 995-1-26369.

²⁴² EAA 995-1-26376.

2.4.6 Meloni tänav

Meloni tänava algus on 1787. aasta plaanil juba olemas. Paraku pole õnnestunud kindlaks teha, millal tänav sellise nime sai. 18. sajandi keskel asus siin neli ja 1805. aastal üheksa krunti. 1831. aastal oli Meloni tänaval maja tiserilesk Auguste Mehneril, lesk Anna Arratzil, töölisel Johan Freybegil, lesk Anna Holmbergil ja lesk Anna Illackul, lesk Eva Weberil, müürsepp Vassili Vassiljevil, töölisel Jaan Sokolovil, puusepp Christian Johansonil, töölisel Peeter Krisal, töölisel Tõnis Michelsonil, kalur Carl Illackul, Pavel Ivanovil, lesk Anna Sauteril ja habemeajajal Carl Henningul. Kokku oli 1831. aastal tänaval 16 maja (üks neist pooleliolev).²⁴³ 1843. aastal oli tänaval 17 maja (16 pea- ja üks kõrvalelamu).²⁴⁴

1855. aastal kuulus kinnistu 179 (Meloni 6/8) Thomas Wommi lesele Liisale. Krundi hoonestus oli arvatavasti pärit enne 1805. aastat. 1855. aastal oli krundil ühekordne laudkatusega elamu, mis asus vana kaevu kõrval, juurviljaaed ja majaga kokku ehitatud tall. Uusehitisi ei olnud. Majas oli üks tuba ja üks kütmisvõimaluseta kamber, varjualune puude jaoks ja pööning. Majas oli ahi ja kaks tänava poole olevat akent. Kambris elas suviti üks vana erusoldat ja maksis üüri 60 kopikat kuus, tema üüris ka talli. Korterit kasutas omanik.²⁴⁵

Kinnistu 179a (Meloni 8) omanik oli alates 1854. aastast Peter Ansak. Ühekordse puidust elamuga sama katuse all asusid veel vana tall ja ait. Hooned olid ehitatud enne 1854. aastat, arvatavasti juba 18. sajandi lõpus. Krundil oli juurviljaaed. Elumaja oli laudkatusega, ühe toa, köögi, kolme aknaga (kaks aia ja üks tänava poole) ja ahjuga. Maja kasutas omanik. Juurviljaaed oli taraga piiratud ja välja üüritud. Hoone juures oli varjualaune kütte jaoks. Majas elas üks vana erusoldat ja üks tööline.²⁴⁶

Kinnistu 178b (Meloni 12/14) asunud elamu kuulus Illacko Ewerti lesele. Omaniku sõnul oli krunt olnud pere valduses juba 87 aastat. Krundil oli laudkatusega puitelamu, kuur, ait, kaev ja juurviljaaed. Elumaja oli ehitatud 45 aastat tagasi (umbes 1810. aastal) kuid kammerkohus kinnitas ehituse alles 1822. aastal. Elamus oli üks tuba (5 jalga ehk 150 cm kõrge) ja kaks kambrit, toas oli ahi ja kaks akent, üks tänava poole ja teine aeda. Ait ja kuur olid praeguse omaniku ehitatud, kõik hooned olid laudkatusega. Majas elas omanik.²⁴⁷

Kinnistu 178a (Meloni 16) kuulus alates 1844. aastast allohvitser Jaan Jürile. Krundil oli lisaks elamule veel kuur, kelder, lehmalaut ja juurviljaaed. Elamu oli vana ja laudkatusega,

²⁴³ EAA 995-1-1494.

²⁴⁴ EAA 995-1-21881.

²⁴⁵ EAA 995-1-26354.

²⁴⁶ EAA 995-1-26355.

²⁴⁷ EAA 995-1-26356.

seal oli üks eraldatud tuba ja kamber, elamises oli ahi ja neli akent, neist üks avanes tänavale ja kolm aeda. Maja oli olemas juba 1820. aastal, ehkki kammerkohus kinnitas ehitamise alles kaks aastat hiljem.²⁴⁸ Kuur oli ehitatud vanadest laudadest, kartulikeldril oli kivist vundament. Pärast 1842. aastat oli ehitatud kelder ja loomalaut. Elumaja kasutas omanik.²⁴⁹

Kinnistu 232 (Meloni 18) Herne-Meloni nurgal kuulus alates 1828. aastast müürsepp Arnold Jacob Weberile. Maja ehitas krundile eelmine omanik, kalefaktor Jacob Johansson. 1855. aastal oli krundil ühekordne elamu, ait ja massiivne kelder, mille juurde kuulus elamiskõlbmatu kamber. Krundil oli juurviljaaed ja kaev. Hooned olid laudkatusega. Pärast 1828. aastat ehitati juurde kelder. Majas oli tuba ja köök, toas oli ahi ja üks aia- ja üks tänavapoolne aken. Elamist kasutas omanik.²⁵⁰

Kinnistu 232a (Meloni 22) kuulus alates 1855. aastast Peeter Marranile. Krundil oli ühekordne puitelamu, kaev ja juurviljaaed. Krunt moodustati 1830. aastal, 1843. aastal oli seal kaks elamut. 1855. aastal oli krundil laudkatusega elamu, millele ehitati juurde ühetoalist korterit. Sissekäigust paremal pool oleval toal oli kolm vaheseintega ehk säärvandiga eraldatud kambrit. Elamises oli olemas köök, kelder ja pööning, tubades oli ahi ja kaks tänava poole ja kolm aia poole avanavat akent. Maja kasutas omanik, ainult osa parempoolsest toast oli Abrahami nimelisele töölisele 18 rubla eest välja üüritud.²⁵¹

Kinnistu 230 (Meloni 26) kuulus Avdotja Kislakovile, kes päris selle 1852. aastal (perekond oli krundi omandanud 15 aasta eest). 1843. aastal oli see hoonestamata. 1855. aastal oli krundil kahekordne laudkatusega puitelamu, elamuga ühe katuse all olev kuur ja ait ning juurviljaaed.

Elamu esimesel korrusel oli kaks tuba ja kamber, pööning, tubades oli ahi, üks aken oli tänava poole ja kaks aeda; teisel korrusel oli kaks tuba ja kamber, tubade peale oli üks ahi, üks aken oli tänava poole, teine aeda. Majal oli kelder. Teise korruse korter, mis enamasti oli tühi, oli hindamise ajal ühele töölisele üüritud, esimesel korrusel elas omanik.²⁵²

Kinnistu 181c (Meloni 23/25) omanik oli Anisja Michailova Jakobson. Krundil oli ühekordne puitelamu, kaks aita ja juurviljaaed. Hoonestatud oli krunt juba 1820. aastal. Kaheksa aastat hiljem on maja kohta kirjutatud, et seal on üks tuba, mis on 7 jalga ehk umbes

²⁴⁸ Kinnistul 178a asuv maja oli alles ka 100 aastat hiljem, 1922. a oli elamu ümber kukkumas ja määratud mahalõhkumiseks. Seda maja pildistas 1914. a ka Johannes Pääsuke ja fotot on kirjanduses tihti eksponeeritud kui agulimajade viletsuse näidist.

²⁴⁹ EAA 995-1-26357.

²⁵⁰ EAA 995-1-26358.

²⁵¹ EAA 995-1-26360.

²⁵² EAA 995-1-26361.

210 cm kõrge. 1855. aastaks oli ehitatud uus elumaja, kus oli kolm kambrit ja pööning. Tubades oli ahi ja kaks tänavale ja üks aeda avanev aken. Majas elasid tööline Sokolow ja soldatinaine Amalie Pajo.²⁵³

Kinnistu 232b (Meloni 24) kuulus alates 1830. aastast puusepp Johann Tartole. Krundil oli ühekordne laudkatusega puitelamu, väike loomalaut ja juurviljaaed. Kõik hooned ehitas J. Tarto ise. Majas oli kolm kambrit ja pööning, kambrites üks ahi, kaks aeda avanevat akent. Ühte osa majast üüris ajutiselt Anna Karro.²⁵⁴

Kinnistu 181b (Meloni 17/19) kuulus Michel Steinbergile. Krunt oli hoonestatud vähemalt 1820. a, maja ehitamise kinnitas kammerkohus 1822. aastal. 1828. aastal oli elamu kokku kukkumas ja arvatavasti ehitati pärast seda uus maja. 1855. aastal oli krundil ühekordne laudkatusega elamu, ait ja juurviljaaed. Aida ehitas M. Steinberg. Majas oli üks tuba ja pööning, toas oli ahi, kaks akent avanesid aeda. Ruume kasutas omanik.²⁵⁵

Kinnistu 181 (Meloni 13/15) kuulus alates 1854. aastast Tio Eisenschmidtile. 1828. aastal oli krundil ühetoaline 5 jalga (umbes 150 cm) kõrgune kokku kukkumas maja, 1855. aastal ühekordne laudkatusega puitelamu, ait, tall ja juurviljaaed. Omanik laskis krundile kaevu rajada. Majas oli kaks tuba ja kaks kambrit, köök, pööning ja varjualune puude jaoks. Tubades oli kaks ahju ja kuus aeda avanevat akent. Maja kasutas omanik.²⁵⁶

Kinnistu 180 (Meloni 3/5) kuulus alates 1853. aastast puusepp Christian Sautrale. Krundil oli ühekordne laudkatusega puitelamu, ühe (laud)katuse all olnud ait, tall ja lehmalaud, juurvilja- ja puuviljaaed. Uusi hooneid omanik ehitanud ei olnud. Majas oli kaks tuba ja köök, üks kütmisvõimaluseta kamber, tubades üks ahi, viis aeda avanevat akent. Majas elasid üürnikuna Carl Schultz ja soldat Ivan Reins, kes maksid kuus 50 kopikat üüri. Maja üüriväärtus oli 20,40 rubla. Ühte tuba asustas majahoidja.²⁵⁷ Krundi hoonestus pärines arvatavasti juba 19. sajandi algusest.

Kinnistu 228 (Meloni 29) omanik oli alates 1851. aastast Samuel Pichlapuu. Krundil oli ühekordne laudkatusega puitelamu, kaev (mida ei kasutatud), väike kõrvalhoone, mida sai ka elamuna kasutada ja juurviljaaed. Kõik hooned oli ehitanud omanik. Varem oli krundil olnud kahetoaline elamu. Majas oli üks tuba, millel oli ahi ja kaks aeda ja kaks tänavale avanevat akent. Toas elas omanik, kõrvalhoonet kasutati köögina. Pool aiast oli kasutuses

²⁵³ EAA 995-1-26362.

²⁵⁴ EAA 995-1-26364.

²⁵⁵ EAA 995-1-26365.

²⁵⁶ EAA 995-1-26366.

²⁵⁷ EAA 995-1-26367.

heinamaana, teine osa köögiviljaaiana. Ka aeda kasutas omanik ise. Krunt oli igal aastal üle ujutatud, vesi tõusis igal kevadel 5-7 jalga, seetõttu sai maja kahjustada ja aia viljakus kannatada.²⁵⁸

Kinnistul 227 (Meloni 25) asunud maja kuulus alates 1822. aastast Carl Sauterile (Sautra), samal aastal on kammerkohus kinnitanud krundile maja ehituse. Krundil oli ühekordne laudkatusega elamu, kaev, kuur, väike tall ja juurviljaaed. Kõik hooned olid Carl Sauteri ehitatud. Elumajas oli üks tuba ja köök, kelder ja pööning. Toas oli ahi, viiest aknast kaks avanesid tänavale, kolm aeda. Majas elas omanik.²⁵⁹

Kinnistu 229 (Meloni 24) kuulus alates 1850. aastast lesk Anna Petrowna Drosdovale. Hoonestatud oli krunt juba 1828. aastal. 1855. aastal oli krundil ühekordne laudkatusega elamu ja kaev, juurviljaaed ja tall, millest omanik oli ise ehitanud talli. Majas neli kambrit, köök ja pööning. Kambrites oli kaks ahju ja viis aeda avanevat akent. Üks osa korterist oli ühele errulastud alamväelasele välja üüritud.²⁶⁰

Meloni tänav oli 19. sajandi keskpaigas Supilinna kõige hoonestatum tänav, ulatudes praktiliselt tänapäevase hoonestuspiirini. Majad olid enamuses ühe- või kahetoalised laudkatusega elamud, millest suur osa ehitati 19. sajandi kahel esimesel kümnendil, üksikud aga veel varem, 18. sajandi lõpul. Tänaval oli ka paar suuremat elamut. Üheks uhkemaks elamuks oli siin kahekordne nelja toa ja kahe kambriga ehtis, mis kuulus Avdotja Kisljakovile.²⁶¹ Teine sinne suurem elamu oli kolmetoaline ja kuulus Anisja Mihhailovale.²⁶² Oma kaev oli kaheksal krundil, kõrvalhoonetest oli tänaval kaheksa aita, viis talli ja kolm lauta. Kahel krundil oli spetsiaalne kelder juurvilja säilitamiseks. Kõigil kruntidel oli juurviljaaed.

1855. aastal olid omanikud Illacko Ewerti pärija lesk Alexandrine Holmberg, allohvitser Jaan Jüri, Thomas Wommi lesk Eliise Womm, Peter Ansak, puusepp Christoph Sauter, Tio Eisenshmidt ehk Raudsepp, Carl Sauter, Peter Marran, Avdotja Kisljakov, lukksepp Samuel Pichlapuu, puusepp Johann Tarto, Anna Drosdova, mürsepp Arnold Weber, Michel Steinberg ja allohvitseri naine Anisija Jacob. Omanikud tihti ei vahetunud. Näiteks Meloni 25 kohal olnud krunt 227 oli 1813–1857puusepp Carl Sautra pere omanduses ning Meloni 16 kohal olnud kinnistu 178a 1808–1878perekond Illacku omanduses.

²⁵⁸ EAA 995-1-26368.

²⁵⁹ EAA 995-1-26370.

²⁶⁰ EAA 995-1-26559.

²⁶¹ EAA 995-1-26361.

²⁶² EAA 995-1-26362.

Omanike hulgas oli kõige rohkem käsitöölisi, teiste tänavatega võrreldes oli siin rohkem erusõjaväelasi ja talupoegi. 1851. aastal oli Meloni tänaval kinnisvara kolmel erusoldatil ja kolmel talupojaseisusest isikul.

1831. aastal oli siin 53 ja 1851. aastal 89 elanikku, kellest enamus kuulus töölisoklaadi ja talupoegade hulka.

2.4.7 Oa tänav

1787. aasta plaanil on näha pikka (ilma nimeta) Oa tänavat, mis enne luhta laieneb. Millal tänav endale Oa nime sai, pole õnnestunud kindlaks teha. 1811. aastal on tänavat ilmselt õgvendatud, sest tänava ääres asunud Melgi Jüri kasutada olnud linnakrunt mõõdeti 1811. aastal uuesti üle.²⁶³

1805. aastal oli tänaval neli krunti, mille järjepidevam hoonestamine algas alles 19. sajandi 20. aastatel, enne seda kasutati krunte aiapidamiseks. 1831. aastal oli hoonestatud Mihkel Kleini krunt 193, kaupmees Justus Reinhold Schrammi krunt 202, Ludwig Adamsi krunt 203 ja Jüri Melgi lesk Lisle kuulunud krunt 209. Täpselt sama palju krunte oli hoonestatud ka 1843. aastal, kuid kahel krundil (193 ja 202) oli kaks elamut.

1855. aastal oli kinnistu 203 (Oa 8) omanik Ludwig Adamsi lesk Anna Marie Adams. Krundil oli kahetoaline elamu, kuur, tall, kaev ja juurviljaaed. Maja ehituse oli 1831. aastal kinnitanud kammerkohus.²⁶⁴ Maja üüris Lisa Perdo, maja teises pooles elas omanik.²⁶⁵

Kinnistu 202 kuulus ökonoom Wilhem Eduard Rath'ile. Krundil oli ühekordne puitelamu, kõrvalelamu, kuur, pesuköök ja juurviljaaed. Hooned olid kaetud katusekividega. Kõik hooned olid ehitatud enne 1851. aastat. Tänaväärses elamus oli neli tuba, üks neist saal, mis oli üüritud linnale, kõrvalelamu asus hoovis.²⁶⁶

Kinnistu 193 (Oa 4, 6) omanik oli Uderna mõisast pärit tisler Johann Sass. Krundil oli kolme toaga ühekordne elamu, elamiskõlblik kõrvalelamu, pesuköök, ait, kaev ja juurviljaaed. Maja ehitus kinnitati 1831. aastal.²⁶⁷ Pärast 1847. aastat oli juurde ehitatud pesuköök ja ait. Hooned olid kaetud katusekividega. Kõrvalelamus oli viis tuba, mis olid välja üüritud, majas elas ka peremees.²⁶⁸

²⁶³ EAA 3828-1-21, l 89.

²⁶⁴ EAA 3828-1-36, l 32p.

²⁶⁵ EAA 995-1-26233.

²⁶⁶ EAA 995-1-26232.

²⁶⁷ EAA 3828-1-36, l 32p.

²⁶⁸ EAA 995-1-26231.

Kinnistu 206 (Oa 24, 26) kuulus alates 1852. aastast Melgi Jürile. Krundil oli ühekordne laudkatusega elamu, juurviljaaed ja väike heinamaa. Majas oli kaks tuba ja kamber, seda kasutas omanik.²⁶⁹

Kõrvalhoonetest oli kahel krundil olemas kuur ja pesuköök, ühel tall ja ait. Igal krundil oli juurviljaaed, kaev oli kahel krundil. Hoonetel oli laud- või kivikatus. Suuremad elamud olid ökonoom Rathil ja tisler Sassil.

1855. aastal olid omanikud ökonoom W. Rath, kaupmehelesk Anna Adams, töölise Melgi Jüri pärijad ja tisler Sass.

1831. aastal oli tänaval 45 ja 1851. aastal 69 elanikku. Elanikest poolte sünnikohana on märgitud Tartu, aga tänaval elas ka Hessenist pärit sõjaväelase Eduard Brauni neljaliikmeline pere. Enamus elanikest kuulus töölis- või tsunftioklaadi ja talupojaseisusesse.

2.4.8 Piiri tänav

Supilinna ja Tähtvere mõisa piiril asunud tänav tänavast räägitakse 1831. aasta majade ja kruntide nimekirjas kui tänavast, mis põhja poolt Tähtvere tänavaga kohtub²⁷⁰. 1837. aasta plaanil tänavat märgitud ei ole.²⁷¹ 1843. aasta majade loetelus on aga Piiri tänav kirjas.

1831. aastal oli tänaval neli krunti, kaks neist (197T ja 198T) jäid Tähtvere mõisast eraldatud maadele. 1811. aastast on teateid kinnistul 197T asunud elamust, mille ehitas puusepp Adam Jürgenson. Kinnistu 198T omandas kõrtsmik Peter Rotzi.

1855. aastal oli Piiri tänaval neli hoonestatud krunti.

Kinnistut 177 kasutasid 1855. aastal Johann Martinsoni pärijad. Krundil oli ühekordne laudkatusega elamu ja juurviljaaed. Uusi elamuid ehitatud ei olnud. Majas oli üks tuba, kamber ja köök, toas oli ahi ja üks tänavale ja kaks aeda avanevat akent. Majas elas endise omaniku tütar.²⁷²

Krunti 179b kasutas Ewa Promet. Krundil oli juurviljaaed ja pooleliolev elamu. Laudkatusega puitelamu oli ehitatud pärast 1846. aastat.

1851. aastal jäi linna piiridesse ainult üks Piiri tänava elamu, kus elas Vasula mõisast pärit Ivan Solovei pere. Väljapoole linna administratiivpiiri jäi kaks elamut, mille elanike arv on teadmata.

²⁶⁹ EAA995-1-26307.

²⁷⁰ *nun folgt die Strasse, welche die Stadt nordwärts gegen Techlicher begegnet*

²⁷¹ EAA 2623-1-2049, l 44.

²⁷² EAA 995-1-26273.

2.4.9 Tähtvere tänav

1787. aasta linna plaanil on Tähtvere tänav olemas. Allikates nimetatakse seda mõnikord vanaks Tähtvere tänavaks.

1805. aastal oli tänaval 5–6 elamut. 1831. aastal oli nn vana Tähtvere tänava vasakul küljel²⁷³ elamu Jaama kõrtsi omanikul Georg Rossmannil, postikomissar Johan Georg Drowingul (kaks maja), kääriteritaja Celestin Steinil, rüütelkonna revidendil (*Ritteschaftsrevisor*) Christian Heinrich Schubertil (kaks maja), puusepp Luha Jüril (ka Jürgensoniks nimetatud) ja puusepp Jüri Lauril.

Teisel pool tänavat oli maja lesk Seebachil, pastorilek Oldekopil, lesk Schleiferil ja kingsepp Wehsele. Tähtvere tänava piirkonda väljapoole linna piiri jäi veel professor Johann Friedrich Erdmanni suur krunt²⁷⁴, millel asus ilma politseinumbrita maja.²⁷⁵

1843. aastal oli Tähtvere tänaval 11 pea- ja 5 kõrvalelamut.

1855. aasta taksatsiooni andmetel oli alates 1853. aastast Tähtvere tänava algul asuva kinnistu 169 (Tähtvere 2) omanik Peter Abakanov. Krundil oli ühekordne puitelamu ja kivist kõrvalelamu, mille omanik oli ise ehitanud. Majapidamishoonetest oli olemas kuur, lisaks oli krundil kaev ja juurviljaaed. Hoonetel oli pappkatus. Kahetoaline köögi ja põõninguga elamu oli koos aiaga renditud raamatupidaja Christianile. Eluruumides oli ahi ja kolm akent, millest kaks avanes aeda. Keldriga kõrvalelamu allkorrusel oli ahju ja kahe aiapoolse aknaga tuba ning köök. Ülemisel korrusel oli kaks tuba, milles oli kaks ahju ja neli aeda avanavat akent. Kõrvalelamut kasutas omanik.²⁷⁶

Kõrvalkinnistu 172b (Tähtvere 14/16/18) oli 1855. aastal kaupmees Friedrich Mülleri omanduses ja sellel asus kaks elamut – kolmekordne ja ühekordne. Kinnistu hoonestas 1822. aastal postijaamapidaja Drowing, kuid 1855. a hinnatud elamud olid ehitatud pärast 1853. aastat. Mõlemad majad asusid tänava ääres. Kolmekordse elamu alumised korrused olid kivist, ülemine puidust, majas oli 8 tuba, millel oli 14 akent ja 5 ahju. Alumisel korrusel oli üks tuba, üks kamber ja köök. Tubades oli ahi ja kaks aeda avanavat akent. Toad oli üüritud rätsep Martinsonile. Teisel korrusel elas omanik. Seal oli saal, kaks tuba ja köök. Tubades oli kaks ahju, neli tänavale avanavat ja viis aeda avanavat akent. Korterite juurde kuulus kelder. Põõningukorrusel oli kolm tuba, milles oli kaks ahju ja kaks aeda ja üks tänavale avanav aken. Kolmest toast oli üks (tänaväärne) välja üüritud ja teisi kasutas omaniku pere.

²⁷³ *an der linken Seite der alten Techlicherschen Strasse hinauf*

²⁷⁴ Krunt asus praeguse Jakobi ja Tähtvere tänava vahel ja kandis I linnaosa kruntide numeratsioonis numbrit 176a ja mõisamaade registris 195T.

²⁷⁵ EAA 995-1-1494

²⁷⁶ EAA 995-1-26415.

Teisel elamul oli kivist vundament. Seal oli seitse tuba, neist esimesel korrusel neli tuba, kamber, köök ja kelder. Tubades oli kokku üheksa akent, neist neli oli tänava ja viis aia poole. Toad olid välja üüritud pastor Hehnile. Majal oli ka pööningukorrus, kus oli kaks üliõpilastele väljaüüritud tuba. Omaette tuba oli ka passijal ja kutsaril. Terve maja peale oli kaks ahju. Kõrvalhoonetest oli olemas kuuele hobusele mõeldud tall ja kaks tõllakuuri, veevajadust rahuldas krundil olnud kaev. Hoonetel oli pappkatus.²⁷⁷

Kinnistu 175 (Tähtvere 20a/22) kuulus 1855. a koolmeister Johann Beckile [Beeck]. Krundil oli ühekordne puitelamu, kaev, ait ja väike aed. Hooned olid kaetud osalt laudadega, osalt katusekividega. Pärast krundi omandamist 1834. aastal ehitati juurde ait. Elamus oli kelder, üks tuba ja kaks kambrit ning köök. Tubades oli kaks ahju ja kuus akent. Maja vasak pool oli kokku kukkumas ja seal ei elatud. Teises pooles elas soldatinaine Anna Jürgenson.²⁷⁸

Kinnistul 176 (Tähtvere 38/40) ja sellel asunud maja kuulus voorimees Karl Palsale, kes omandas selle 1850. aastal. Krundil asus ühekordne puitelamu, kõrvalelamu, kuur, hobusetall, tõllakuur, ait ja juurviljaaed. Kõik hooned peale kõrvalelamu olid puidust, katused v.a elamu, millel oli laudkatus, olid kaetud katusekiviga.

Kõrvalelamus oli kahe akna ja ahjuga tuba. Elamus oli tuba, kaks kambrit ja köök. Ruumides oli kokku üks ahi ja neli akent, millest kaks olid aia ja kaks tänava poole. Maja juurde kuulus varjualune puude jaoks. Kõiki hooneid kasutas omanik.²⁷⁹

Kinnistu 182²⁸⁰ (Tähtvere 45/47/49) oli alates 1806. aastast lesk Seebachi ja tema pärijate kasutada. Krundil oli elamu, juurviljaaed ja kaev. Maja oli laudkatusega ja seal oli kolm tuba ja köök ning pööning. Tubades oli kaks ahju ja viis aeda avanavat akent. Elamine oli üüritud rätsep Petrovile, kuid osa korterist kasutas omanik.²⁸¹

Kinnistu 183a (tegelikult 183) (Tähtvere 27) kuulus alates 1853. aastast tislerisell Johann Pangsepale. Kõik hooned olid ehitatud varem. Lisaks elamule oli krundil juurviljaaed ja kuur. Elamus oli üks tuba, kus oli ahi ja kaks aeda ja kaks tänavale avanavat akent. Hooned oli puust, elumaja katus kividest. Maja juurde kuulus ka kelder, pööning, varjualune puude jaoks ja tall. Korter oli üüritud Carl Dubergile.²⁸²

²⁷⁷ EAA 995-1-26417.

²⁷⁸ EAA 995-1-26418.

²⁷⁹ EAA 995-1-26420.

²⁸⁰ toimikus ekslikult märgitud 185.

²⁸¹ EAA 995-1-26421.

²⁸² EAA 995-1-26422.

Kinnistul 184 ja 185 (Tähtvere 7, Tähtvere 19/21) asus varem pastor Theodor Oldekopile ja alates 1834. aastast pastor Theodor Heinrich Gehewele kuuluv ärklikorrusega elamu, lisaks sellele oli krundil veel aednikumaja ja kutsari korter. Kõrvalhoonetest olid olemas tall, tõllakuur, jääkelder ja pesuköök. Vett andis oma kaev. Hooned olid ehitatud juba pastor Oldekopi ajal. Põhiosa krundist oli kasutuses tulutoova aiana. Aed ja aednikumaja olid välja renditud. Kõik hooned olid kaetud laastukatused. Elumajas oli 11 tuba, neist kolm pööningukorrusel, köök, 2 keldrit, pööning ja katusealune puudele. 19 aknast avanesid 7 tänavale ja 12 hoovi. Maja kasutas pastor oma perega.²⁸³

Kinnistul 186 ja 187a²⁸⁴ (Tähtvere 1) asunud maja ja aed kuulusid kingsepp Thomas Wehsele. Tema omanduses oli lisaks neljatoalisele ärklikorrusega puitelamule veel 7-toaga kõrvalelamu, mis oli tudengeile välja üüritud. Selles elamus oli kuus ahju ja seitse akent. Lisaks oli krundil veel ait, tall, kuur, kaev ning puuviljaaed. Elumaja alumist korrust kasutas omanik, pööningukorrus oli välja üüritud tudengeile.²⁸⁵

Kinnistu 183a (Tähtvere 29/31) kuulus lesk Wilhelmine Duškinile, kes päris selle 1853. aastal oma mehelt. Krundil oli ühekordne puitelamu ja juurviljaaed. Maja katus oli kaetud katusekividega. Uusehitisi krundil ei olnud. Majas oli tuba ja kamber, kelder ja pööning. Eluruumides oli ahi ja kaks akent, üks aeda, teine hoovi. Maja kasutas omanik.²⁸⁶

Tänavas vasakule poolele mõõdeti 1849. a välja krunt 169b (Tähtvere 12), millele ehitati ühekordne pööningukorrusega 4-toaline puitelamu, mis asus tänavas ääres. Veel asus krundil kivist kelder ja pesuköök ning puidust kuur. Krundil oli ka väike puuviljaaed ja kaev. 1853. aastal ostis krundi Georg Naritz, kes ehitas juurde pesuköögi. Elamut kasutas omanik.²⁸⁷

Tähtvere tänavas hoonestus jäi kuni 1855. aastani hõredaks. Kõrvalhoonetest oli kõige rohkem kuure (6), talle (5) ja tõllakuure (4). Kolmel krundil oli ait, kahel pesuköök, ühel jääkelder ja ühel kelder. Juurviljaaed oli viiel ja puuviljaaed ühel krundil. Katusematerjalist oli enam kasutatud kivi- ja lauda, pastor Gehewe hoonetel oli laastukatus.

1855. aastal olid siin omanikud kolleegiumisekretär Georg Naritz, Peter Abakanov, Jaama kõrtsipidaja Georg Rossmann; postijaamapidaja Drewing, koolmeister J. Beck; voorimees Karl Palsa, õllepruul Carl Rein Hirschon, lihunikulesk Christina Elisabeth

²⁸³ EAA 995-1-26424.

²⁸⁴ Kinnistu 187a kohta andmed puuduvad.

²⁸⁵ EAA 995-1-26425.

²⁸⁶ EAA 995-1-26423.

²⁸⁷ EAA 995-1-26416.

Seebach, tistler Johann Pangsepp, Wilhelmine Duškin (hoonestamata kinnistu); Catharina Sahlin (hoonestamata kinnistu); Maria Rachmanov (hoonestamata kinnistu), pastor Carl Heinrich Gehewe ja kingsepp Thomas Wehse.

1831. aastal elas Tähtvere tänaval 106 ja 1851. aastal 111 elanikku. Siin elas praktiliselt kõigi seisuste esindajaid, ka selle tänava elanike hulgast ei puudunud erusõjaväelased, üsna palju oli tudengeid.

Kokkuvõtteks

1797–1835 kasvas rahvaarv Tartus peaaegu kolmekordseks, mis tõi kaasa asustuse tihenemise ja laienemise ka linna äärealadel, sh Supilinnas. 1805. a oli Supilinnas 46 krunti. Olemasolevatele kruntidele ja elamutele tuli kõige rohkem lisa 1808. ja 1820. aasta vahel ning 1820. aastate lõpus. 1850. aastate keskel oli siin umbes 90 krunti ja kogu vaba linnamaa oli praktiliselt välja jagatud.

1805. aastal oli Supilinnas 31, 1820. aastal umbkaudu 50 ja 1830. aastal 58 elamut, 1843. a koostatud majade ja kruntide nimekirja põhjal oli Supilinna piirkonnas 74 peaelamut ja 24 kõrvaleramut, valdavalt puithooned, sekka kaks kivihoonet. Kõige tihedamalt oli hoonestatud Meloni tänav, kus oli 16 pea- ja üks kõrvaleramu, järgnesid Botaanika ja Tähtvere tänavad kumbki 11 peaelamuga (kõrvaleramuid oli vastavalt 7 ja 5). Arvestades tänava pikkust, olid suhteliselt tihedalt hoonestatud ka Kartuli ja Emajõe tänav vastavalt 5 ja 8 peahoone ja 4 ja 1 kõrvalhoonega. Herne tänaval oli 12 peahoonet ja 6 kõrvalhoonet, Uuel (Marja) tänaval 5 hoonet ja Piiri tänaval 2 hoonet. Tähtvere mõisa maadele jäi üks elamu. 1850. aastate keskel oli elamuid saja ringis. Pea täielikult puudus hoonestus suurel osal alast praeguse Marja, Tähtvere, Kroonuaia ja Herne tänava vahel, kus asus pastor Gehewe suur päruskrunt. Elamute kõrval oli ka üks tööstusettevõte – Mathieseni seebivabrik Emajõe tänaval.

Hoonestuses olid endiselt ülekaalus ühekorruselised ja ärklikorrusega elamud. Kesklinnale lähemal oli ka suuremaid, rohkem kui kümne toaga maju. Pea kõigil kruntidel oli lisaks elamule rohkelt kõrvalhooneid (sh ka loomapidamishooneid) ja täiendavat tulu andev juur- või puuviljaaed. 1855. aasta taksatsiooni põhjal võib öelda, et enamik siinsetest hoonetest ehitatud 19. sajandi esimestel kümnenditel. Seda tõendab ka kammerkohtus kinnitatud ehitusplaanide arv. Aastatel 1840–1850 kinnitati Supilinnas uute majade

ehitamiseks või nende juures parandustööde tegemiseks kõigest 4 plaani ja aastatel 1851–1854 mitte ühtegi.²⁸⁸

Pildimaterjali Supilinna varasema hoonestuse kohta säilinud pole, kuid vaevalt erinesid siinsed hooned väljanägemiselt teiste eeslinnade majadest. Ilmselt nägi ka Supilinn osaliselt välja nii nagu 19. sajandi pärit tundmatu kunstniku litol, mis kujutab vaadet Ülejõelt Tallinna maantee alguse kohalt kesklinna suunas (vt ill 4).²⁸⁹ Majade üldilmest annavad aimu ka ehitamisel eeskujuks võetud fassaadid. Supilinnas kasutatud kohustuslike fassaadide kohta on andmeid napilt. Tartu linnas olid kõige populaarsemad tüüpfassaad nr 39 fassaadide I kogumikust (vt ill 5)²⁹⁰ ja nr 88, 87 ja 40 fassaadide II kogumikust.²⁹¹ Neid eelistati ehitamisel kasutada ka Supilinnas.

Varasema hoonestuse kohta on teada üks 1837. aastast pärinev projekt, mis kujutab fassaadijoonist Herne tänaval asunud kahekordse elamu kavandatava laiendamise kohta (vt ill 6).²⁹² Kindlasti ei olnud aga kahekordne maja Supilinnale sel ajal tüüpiline, vaid domineerisid ühekordsed ühe-kahetoalised elamud.

Välisilmelt meenutaski tolleaegne Supilinn rohkem küla. Visuaalse ülevaate hoonestuse levikust 1840. aastatel annab 1837. a C. Sengbuschi poolt koostatud kaart (vt ill 7).²⁹³

Asustuse tihenemine tõi kaasa uute tänavate (Herne, Kartuli) tekke, mille juures linna huvid põrkasid eraomanike huvidega ja linnal tuli Kartuli tänava rajamise juures eraomanikule alla vanduda. 19. sajandi keskpaigaks oli põhiline tänavavõrgustik - Meloni, Herne, Emajõe, Botaanika (Kroonuaia), Oa, Kartuli, Piiri ja Marja (Uus) tänav - välja kujunenud. Tänavad olid hoonestuselt ja omanike sotsiaalselt kuuluvuselt üksteisega suhteliselt sarnased, elitaarseim oli Kroonuaia tänav.

Supilinna krundiomanike dünaamikast 1806–1855 annab ülevaate lisas 6 toodud tabel. Ka sellel ajavahemikul ei vahetanud kinnisvara tihti omanikke, 8 krunti olid vaadeldaval ajal ainult ühe perekonna käsutuses/kasutuses, ülejäänud krundid vahetasid omanikke 1–4 korda, kinnistu 188 Kroonuaia tänaval tegi läbi 7 omanikuvahetust.

²⁸⁸ EAA 3828-1-55.

²⁸⁹ TÜR KHO ÜR 9191.

²⁹⁰ Собрание фасадов, Его Императорским Величеством высочайше апробованных для частных строений в городах Российской Империи: [альбом]. Часть I. [Санкт-Петербург: б.и.], 1809.

²⁹¹ Собрание фасадов, Его Императорским Величеством высочайше апробованных для частных строений в городах Российской Империи: [альбом]. Часть II. [Санкт-Петербург: б.и.], 1809.

²⁹² EAA 995-1-12649, l. 3. Tõenäoliselt jäi see ehitus siiski tegemata, sest omanik, venelasest puusepp Mikifor Rebrov suri enne ehituse alustamist, jättes maha hulga võlgu.

²⁹³ EAA 2623-1-2049, l 44.

Omanike hulgas olid ülekaalus käsitöölised ja muud ametimehed. Oli ka üksikuid vaimulikuseisuse esindajaid, bürgereid, kaupmehi, literaate, erusoldateid ja talupoegi.

1807. aastal oli Supilinnas umbes 250, 1831. aastal umbes 550²⁹⁴ ja 1851. aastal umbes 660 elanikku. Võrreldes 1807. aastaga kasvas rahvaarv siin 2,6 korda. Elanike hulgas olid esindatud kõik seisused, neist kõige rohkem kuulus siiski töölis- ja tsunftioklaadi. Elanike päritolust 1851. aastal annab ülevaate lisas 7 toodud tabel ja kontuurkaart.²⁹⁵ Talupoegadest sisserännanute põhiosa pärines Tartu ümbruse kihelkondadest, esiviisiku moodustavad Tartu-Maarja (46), Kambja (43), Nõo (34), Rõngu (16) ja Võnnu (15). Tulnud on ka Läti alalt, Sermuižast, Apest, Jaunlaicenest. Linnadest oli rohkem tulijaid Viljandist, Valgast ja Võrust.

19. sajandi keskel oli Supilinn ühtlaselt hõreda asustuse ja püsiva omanikkonnaga asum, mille areng kulges ülejäänud linnaga suhteliselt sünkroonselt.

²⁹⁴ EAA 995-1-1494 põhjal.

²⁹⁵ Koostatud EAA 995-1-1424 põhjal

III peatükk

SUPILINN 1856–1899

3.1 Tartu 19. sajandi teisel poolel

Tartu majanduselus oli endiselt tähtsal kohal käsitsitöö. Märkimisväärset tööstust Tartus ei tekkinud. 1863. aastal oli linnas kuus vabrikut – 1 villa, 1 tubaka ja 4 õllevabrikut. 1878. aasta tööstusloenduse andmetel oli linnas 505 tööstuse- ja käsitöö ettevõtet. 1885. aastal oli Tartus 36 vabrikut ja tehast 370 töölisega, 1897. a oli vabrikuid ja tehaseid 38.

1850. aastate lõpul oli Tartus 21 tsunfti, peale tsunftidesse kuuluvate käsitööliste tegutses veel hulk tsunftiväliseid käsitöölisi. 1866. aastal muutus kehtetuks tsunftiseadus ning Balti kubermangude linnades oli võimalik kõigil vastava lõivu tasumisel avada tööstusettevõtteid ja käsitöökodasid.

1858. aastal oli linnas 62 kauplust, kaupmeheseisusesse kuulus 177 isikut. 1863. aastal kaotati 3. gild ja sinna kuulunud kaupmehi hakati nimetama väikekaupmeesteks. 1878. aastal oli linnas 304 kaubanduslikku ettevõtet, lisaks veel 26 õllepoodi ja 26 trahterit. Suur osa poodidest oli väikekauplused, 108 olid vürtspoed, enamasti piimapoodide nime all. Kaubanduses tegutses 1878. aastal 938 ning 1897. aastal 1041 inimest.

1847. aastal oli Tartus 12400 inimest. 1863. aasta passiseadus võimaldas talupoegadel kubermangu piires vabalt liikuda ning 1860. aastatel hoogustus maaelanike linnatulek, mida soodustas ka eelnevalt mainitud tsunftiseaduse kehtetuks muutumine.

Aastatel 1862–1867 lisandus Tartusse igal aastal 1000 uut elanikku, 1867. aastal oli Tartus 21000 ja 1897. aasta rahvaloenduse andmeil juba 40000 elanikku.

Linna rahvastiku kasv tõi kaasa ka elamuehituse tõusu. 1876. aastal valminud Paldiski-Peterburi raudtee Tapa-Tartu haru aitas kaasa prestiižikama elurajooni tekkimisele Maarjamõisa, Pepleri, Riia ja Kastani tänava vahel. Kesklinnast kaugemale jäävad Puiestee, Peetri ja Maarja tänava piirkond, Supilinn, Karlova, Aleksandri ja Turu tänava piirkonnad jäid vähemprestiižikamateks elurajoonideks, kus majaomanikud olid enamuses eestlased.²⁹⁶

²⁹⁶ Mart Siilivask. Tartu arhitektuur 1830-1918. Historitsism ja juugend: arhitektuuriideed ja stiilieeskujud kohalike arhitektide loomingus 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Tartu: Rahvusarhiiv, 2006, lk 94-95.

Majade ehitamist soodustas 1882. aastal asutatud Liivimaa Linna Hüpoteegi Selts²⁹⁷, mille põhikiri kinnitati 1884. aastal. Selts võimaldas kinnisvaraomanikel kinnisvara tagatisel laenu saada.

Suurenes eestlaste osakaal rahvastikus. 1881. aastal moodustasid nad 55,6% ja 1897. aastal juba 70,8% linna rahvastikust. 19. sajandi lõpul oli Tartu Eesti linnade seas elanike arvult teisel kohal.

3.2 Linna valitsemine

1877. aastal kehtestati ka Balti kubermangudes 1870. aasta linnaseadus. Linna omavalitsuse valisid nüüd kõik vähemalt 25-aastased linna elanikud, kes oli Vene riigi alamad, omasid linna piires kinnisvara, tegelesid kaubanduse või tööstusega ja omasid vastavat tunnistust ning maksid linnamakse. Literaadid ja kaupmehed, kellel ei olnud kaupmehe-tunnistust, pidid valimisõiguse saamiseks olema linnas elanud vähemalt kaks aastat. Äraolijate ja naiste eest võisid valida nende volinikud. Seltsid, ühingud, kloostrid, kirikud jm ühendused, kui neil oli kinnisvara, võisid valida oma eestseisja kaudu. Valijad jagati varandusliku tsensuse alusel kolme klassi, iga klass valis 20 esindajat. Linnaelanik võis hääletada enese eest ja teise hääle anda volikirja põhjal. Kaupmeestel ja majaomanikel oli valimisõigus sõltumata nende linnas elamise ajast. Kui kinnisvaral oli mitu omanikku, võisid nad kõik vastavalt oma osale selle väärtusest valimistel osaleda.²⁹⁸ See klausel aitab mõista nii mõnegi imeliku tehingu tagamaid, mil väarikad linnakodanikud valimisõiguse lunastamiseks endale Supilinnas kinnisvara ostsid. Rae ülesannetest läksid uue omavalitsuse alluvusse kaubanduse ja tööstuse järelevalve, linna varanduse valitsemine, tuletõrje ja linna puukontori juhtimine. Esimesed volikogu valimised toimusid 1878. aastal. Uue seaduse põhjal valitud linnavolikogu kujundas oma tegevusaastate jooksul välja uue haldusstruktuuri. Valmis instruksioon Tartu linnavalitsuse asutustele, laienes linna jurisdiktsioon, kehtestati uus ehitusmäärus, tänavate koristamise statuut, turukorraldus, liha- ja kalakauplemise korraldus. Viidi läbi uus linna majade taksatsioon.

Jooksvate küsimustega tegelemiseks moodustati linnavalitsuse juurde erinevaid komisjonid, sh ehituskomisjon. Viimane jagunes omakorda tänavate ja kanalisatsiooniga tegelevateks allkomisjonideks. Ehituskomisjoni kuulus 4–6 linnavolikogu liiget ja linna ehitusinsener, komisjoni juhtis üks linnavalitsuse liige.²⁹⁹

²⁹⁷ Alates 1922. a Eesti Hüpoteegipank.

²⁹⁸ Johannes August Engelmann. Die Städte-Ordnung für die Baltischen Provinzen mit Einführungs- und Ergänzungs-Verordnungen. Dorpat, 1877.

²⁹⁹ Georg Philipp von Oettingen. Rückblick auf die Thätigkeit der städtischen Verwaltung zu Dorpat in der

1892. aastal kehtestati uus linnaseadus, mis piiras linnaomavalitsuse tegevusvabadust ja suurendas linnavõimu kontrollifunktsiooni. Valimisõigus oli Vene riigi alamatel, samuti heategevatel, õppe- ja valitsusasutustel, kui nad vähemalt aasta jooksul omasid linnas kinnisvara, mis käis linnamaksu alla. Kinnisvara väärtus pidi olema hinnatud vähemalt 1000 rubla peale. Valimisõigus oli ka kaubandus- ja tööstusettevõtete omanikel, kes kuulusid I või II gildi. Seltsid ja ühingud võisid valida oma esindaja kaudu ning alla 25-aastased ja naised oma volinike kaudu.³⁰⁰

3.3 Ehitusalane regulatsioon

1882. aastal kinnitas kubermanguvalitsus linna uue ehitusmääruse³⁰¹, eelmine pärines 1776. aastast ja oli aegunud.

1883. aasta erimäärusega³⁰² jagati linn kontsentriselt kolmeks piirkonnaks. Sisemine kivipiirkond ulatus Laiast tänavast kuni Poe tänavani ja Toome nõlvast kuni Söögituru tänavani lisandus laiendatud kivipiirkond, mis ulatus Pepleri tänavast Jaama tänavani ja Kroonuaia tänavast Lao tänavani. Selles piirkonnas võis samuti rajada üksnes kiviellamuid, erandina lubati vanade puithoonete ümber- ja juurdeehitisi. Uusi puithooneid võis ehitada vaid laiendatud kivipiirkonnast väljajääval alal. Hooned pidi vastama kindlatele nõudmistele. Puithoone maksimaalne pikkus võis olla 12 sülda (umbes 25 meetrit) ja kõrgus 28 jalga (8,5 m). Maksimaalselt võis ehitada vaid kahekorruselisi puithooneid, katusekorrust ei tohtinud eluruumideks välja ehitada. Hooned pidid paiknema vähemalt 2 jala (0,6 m) kõrgusel kivisoklil. Vähem kui 9 tolli (0,2 m) paksused seinad ei olnud lubatud. Majad ei tohtinud olla tuleohtliku täidisega sõrestikkonstruktsioonis. Vahvärk ja sõrestikkonstruktsioonis ehitised olid lubatud vaid kõrvalhoonete puhul. Kõrvalhooned pidid olema väljast kaetud kivi- või laudvoodriga ja olema seest krohvitud. Nõue ei kehtinud palkonite, verandade jt kütmata hooviehitiste kohta. Puithooned, mis asusid lähemal kui 4 sülda, tuli eraldada tulemüüriga. Katused tuli katta tulekindla materjaliga (plekk või kivi). Katusepappi võis kasutada väljaspool kivipiirkonda, hooned pidid seisma tänavajoonel või vähemalt 2 sülda sellest eemal. Viimasel juhul tuli tänavajoon markeerida läbipaistva heki või piiretaraga.

Verwaltungsperiode 1878-1882. Dorpat, 1882.

³⁰⁰ Linna-seadus: 1892 aasta väljaanne 1903 ja 1904 aasta lisadega. Jurjev 1904.

³⁰¹ Tartu ehitusseadlus, mille järele Tartu elanikud oma ehitused peavad toimetama: (Tartu linna volikogust antud ja seaduslikult kinnitatud linnade seadluse 103 art., punkt 1, 3, 4, 9, 10 ning 11 põhjusel: Riia-loss, 24.veebr. 1882 = Обязательные для жителей г. Дерпта постановления по строительной части = Obligatorische Verordnung zur Regelung des Bauwesens in der Stadt Dorpat. [S.l., 1882].

³⁰² Ortsstatut zur Beschränkung der Holzbauten in Dorpat – Livländische Gouvernements-Zeitung 1883, Nr 55.

3.4 Supilinna hoonestus ja tänavad

Elanike arvu suurenemine sundis asustust tihendama ka seni hõredalt asustatud Supilinnas. Kuna vaba linnamaa oli enamjaolt kruntidena välja jagatud, sõltus edasine asustuse ja hoonestuse levik nüüd siinsete päruskruntide omanike soovist oma suuri krunte tükeldada.

Supilinna asustuse arengus algas uus periood 1856. aastal. Sel aastal suri pastor Carl Heinrich Gehewe (1796–1856) ja kuna tema järglased olid oma elu mujal sisse seadnud³⁰³, otsustati sinne majapidamine likvideerida. Algas päruskrundi 184/185 tükeldamine, mis lisas Supilinna kolme aasta jooksul 11 uut krunti. Kolm neist asus Herne, viis Kroonuaia, kaks Marja ja üks Tähtvere tänava ääres. Kuna kinnistud olid suured, jagunesid need omakorda edasi.

3.4.1 Emajõe tänav

1883. aasta tänavate loetelus on praeguse Emajõe tänava kohta endiselt kasutatud nimetust Kalda tänav³⁰⁴, 1889. aasta aadressraamatus kannab tänav aga juba Emajõe nime.³⁰⁵

Kesklinna vahetus läheduses olevale Emajõe tänavale kuni 20. sajandi alguseni uusi krunte ei lisandunud, küll aga laienes siinsete kruntide jagunemise tulemusel Oa tänava asustus. 1876. aastal eraldus kinnistust 208a (Emajõe 3, 4) Oa tänava poolsest osast uus hoonestamata krunt nr 281 (Oa 5, 7, 9). 1884. aastal eraldus kinnistust 209 (Emajõe 6, 7) teine hoonestamata krunt nr 313 (Oa 11).

Emajõe tänavale oli iseloomulik, et kinnisvaraga tehtavate tehingute arv jäi siin aastate lõikes suhteliselt väikeseks ja pea pooltel juhtumitel oli tegemist pärimis- või kinkelepinguga. Rohkem tehinguid kinnisvaraga tehti aastatel 1870–1879 (kokku 10), järgnesid 1890–1899 (8 tehingut), 1880–1889 (6 tehingut) ja 1860–1869 (5 tehingut). 1856–1859 toimus kaks kinnisvaratehingut. Omanikku vahetasid ka kaua aega ühe suguvõsa omanduses olnud krundid 207, 209a ja 209b. 1874. aastal müüs Fadejevite perekonna esindaja oma Emajõe tänaval asunud krundi nr 207 Valguta vallast pärit Peter Tiedemannile. Emajõe 5 kohal asunud kahest kinnistust 209a ja 209b oli esimene aastatel 1814–1874 Stepan Sacharjevi

³⁰³ Poeg Rudolph Gehewe töötas Liivimaa Kroonupalatis Riias, poeg Wilfried oli arst Peterburis. Vt A. Hasselblatt, G. Otto. Album Academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat. Dorpat 1889, S. 342, 369. Tütar Emma Kruse elas Preisimaal.

³⁰⁴ EAA 2623-1-219.

³⁰⁵ Dorpater Adressbuch 1889. Dorpat 1889, S 2.

perekonna ja teine aastatel 1814–1890 Christian Michelsoni perekonna valduses.³⁰⁶ Krundiomanike dünaamikast 1856–1899 annab ülevaate lisa 8.

Hoonestus

1855. aastal oli tänaval kaheksa elamut, saun ja seebivabrik. 1856–1899 on Emajõe tänava ehitistest säilinud kümme projekti, neist neli uute elamute projektid.

Kinnistul 207 (Emajõe 1/2) asus mansardkorrusega elamu ja saun, 1876. aastal sai Helene Fadejev loa krundile kuuri ehitamiseks.³⁰⁷ 07.06.1880 puhkes hoovipealses majas tulekahju, milles sai kahjustada maja ülemine korrus.³⁰⁸

Kinnistul 208 (Emajõe 3/4) oli 1870. aastal üks kahekordne ja üks ühekordne puitelamu ja pood, kõrvalhoonetest tall.³⁰⁹ 1890. aastal tehti ühele hoovimajale juurdeehitus. Kolm elamut oli krundil ka 1897. a.

Kinnistul 209a (Emajõe 5) oli 1874. aastal elumaja koos kõrvalhoonetega, 1894. aastal ehitati uus kahekordne elamu ja 1899. aastal kastivabriku masinahoone.

Kõige hoogsamalt hoonestati kinnistut 209 (Emajõe 6/7). 1876. aastal kinnitati Märt Birkile projekt kahekordse elamu ehitamiseks ja 1877. aastal ühekordse elamu juurdeehituseks (vt ill 8).³¹⁰ Juba 1878. aastal kinnitati talle veel ühe ühekordse mansardkorrusega elamu projekt ja 1891. aastal kahekordse elamu juurdeehituse projekt. Liivimaa Hüpoteegiseltsi poolt 1891. aastal läbiviidud hoonete hindamise andmetel oli krundil hooneid rohkem, kuid kõigist neist hoonetest oli ainult kaks elamut korralikud, ülejäänud olid kokku kukkumas. Krundil oli 4 elamut, tall, pesuköök ja kaks kuuri. 1893. aastal oli krundile lisandunud veel elamu koos õllepoega.³¹¹ 1897. aastal olid krundil majad numbritega 9, 10, 11.

Kinnistul 210 (Emajõe 8) oli 1855. aastal ühekordne kahe toaga elamu, lisaks ka ühe katuse all olevad ait ja tall, 1888. aastal kinnitati Ludwig Schlüterile ühekordse mansardkorrusega elamu ehitamise projekt. Kinnistul 211/212 tegutsenud õllevabrikule ehitati 1891. aastal juurde ladu.

1897. aastal oli tänava 14 elamust 2 kivimajad (Emajõe 1/2 krundil olnud saun ja elamu), teised hooned olid puitehitised. Kolm maja oli kivikatusega, üks osaliselt kivi-, osaliselt pappkatusega. Üheksal majal oli pappkatus ja ühel laudkatus. Võrreldes 1855.

³⁰⁶ EAA 2381-2-917.

³⁰⁷ EAA 3828-1-306, l 40.

³⁰⁸ EAA 3568-1-1c, l 193.

³⁰⁹ EAA 995-1-11097.

³¹⁰ EAA 3828-1-216, l 54.

³¹¹ EAA 2110-1-2716, l 11-12.

aastaga ei ole enam ühtegi maja laastukatusena. Sillutatud olid kolme maja hoovid. Pühkmekaste (*Shlammkasten*) ei olnud Emajõe 1/2 krundil, teistel olid need olemas ja asusid enamikel majadel tänaval, üksikutel ka hoovis. Oma kaev oli kolmel majal, Emajõe 12, 13, 14 majad said oma vee maja nr 14 hoovis asunud arteesiakaevust. Emajõe saun ja majad 9, 10, 11 said oma vee Emajõest. Väljakäigukohad olid pooltel elamutel hoovis ja pooltel majas sees.³¹²

Anton Rassi, Märt Birgi ja Ludwig Schlüteri krundil oli kolm maja.

Kuna Emajõe tänavale uusi hoonestamata krunte ei tekkinud, ei ole võimalik ka võrrelda, kas ja kuipalju siinne hoonestamata krundi maksumus erines teiste Supilinna tänavate kruntide maksumusest. Kuna kruntide hoonestus oli erinev ja majadki erineva vanusega, on raske võrrelda ka hoonestatud kruntide maksumust. Ühe iseloomustava näite võiks siiski tuua. 1875. aastal maksis Märt Birk 64 ruutvitsa suuruse ja ühe elamuga hoonestatud krundi eest Emajõe tänaval 1075 rubla (ruutvitsa hind keskmiselt 16,7 rubla). 1876. aastal müüs ta ära oma Marja tänaval asunud 190,25 ruutvitsa suuruse hoonestatud kinnistu 1830 rubla eest (ruutvitsa hind 9,6 rubla).

Lisaks elamutele oli Emajõe tänaval ka poode ja kaks tööstusettevõtet. 19. sajandi esimesel poolel rajas Johann Friedrich Mathiesen oma kinnistule 211/212 (Emajõe 10/11/12) seebivabriku. 1863. aastal ehitati endine seebivabrik ümber õllevabrikuks, mis alustas tööd 1863. aasta lõpul. Seal oli ametis J. F. Mathieseni poeg, õllepruul Gustav Eduard Mathiesen. 1864. aastal kinkis J. F. Mathiesen hooned ametlikult pojale. Ettevõtet rahastas Robert Emil Rech, kellele Eduard Mathiesen oli tädipoeg. 1869. aastal läks kogu ettevõtte R. E. Rechi omanduseks. 1874. aastal müüs R. E. Rech ettevõtte oma vennale, Carl Magnus Rechile, kes 1873. aastal oli ostanud kõrvalkinnistu 210. C. M. Rech suri 1880. aastal ja ettevõtte renditi välja. 1883–1884 oli vabrik firma Heinrich Eduard Lemke ja Co omanduses. 1884. aastal müüs H. Lembke ettevõtte Ludwig Schlüterile, kes pani ostetud vabrikule nimeks Gambrinus. 1886. aastal oli seal 12 töolist. 1889. aastal oli tehas linna viie õlletootja hulgas neljandal kohal. 1897. aastal müüs L. Schlüter tehase Hermann Oelschlägelile.³¹³

19. sajandi lõpul rajati Emajõe 5 krundile kastivabrik. Emajõe-Kroonuaia nurgal töötas Fr. Hübbe saetööstus. Tänav alguses tegutses edasi ka saun, kus oli 1886. aastal ametis kaks meest ja kolm naist. 1883. aastal tehti kivist saunahoonele juurdeehitus. Saunapidaja Tiedemannil oli õigus saunaskäijatele ka õlut müüa. 1886. aastal oli tänaval kaks õllepoodi ja koloniaalkauplus.

³¹² EAA 2623-2-112.

³¹³ Andres Sepp. Õllelinn Tartu 1807-2007. Tartu: A. Le Coq, 2007, lk 96-101.

1897. aastal oli tänaval 14 elamut, võrreldes 1855. aastaga kuue võra rohkem, hoonestus tihenes 1,75 korda.

Emajõe tänava kinnisvaraomanike sotsiaalne koosseis oli üsna kirju. 19. sajandi lõpus kuulus kaks kinnistut vabrikant Hermann Oelschlägelile, kolm krunti kuulus talupojaseisusest isikutele, üks koduõpetajale, üks väikekaupmehele. Märt Birk'i (ka Kask) sotsiaalne kuuluvus on teadmata, arvatavasti oli temagi talupoeg.³¹⁴

1851. aastal oli tänaval 90 ja 1897. aastal 145 elanikku. Elanike arv suurenes 1,6 korda. 51 majapidamise kasutada oli 91 eluruumi. Keskmiselt elas igas eluruumis 1,9 inimest.

3.4.2 Herne tänav

Pastor Gehewe krundi esialgse tükeldamise käigus lisandus Herne tänavale kolm suurt krunti: 184a (Herne 36), 184i (Herne 14) ja 184l (Herne 32, 34). Järgmisel kümnendil lisandus kinnistust 184l eraldunud krunt 260 (Herne 28/30) ja 184e-st eraldunud krunt 254 (Herne 6).

Kõige rohkem uusi krunte (9) tekkis Herne tänavale 1874–1879. Kinnistu 184i jagunemise tulemusena tekkisid lähikonda krundid 265, 282, 275, mis asusid praeguste majade 16-24 kohal. Tänav vastasküljel mõõdeti välja krunt 283 (Herne 51) ning Herne tänava alguses asuvast ühendkrundist 185c/190/191 eraldus uus osa numbriga 297 (Herne 13). Asustus tihenes veel Herne ja Kartuli tänava nurgal kõrvuti asunud kinnistutest 185b ja 190a eraldunud kahe uue krundi 303 ja 305 (Herne 27/29/31) arvel. Kinnistust 190ee eraldus uus krunt 307 (Herne 45/47).

Järgmisel kümnendil lisandus krunt 316 (Herne 21), mis eraldus 1887. aastal kinnistust 190g (Herne 15/17/19).

1890–1899 lisandus neli krunti. Kinnistust 185a (Herne 21) eraldus 1891. aastal krunt nr 322 (Herne 25) ja 1892. aastal krunt 324 (Herne 23). 1895. aastal eraldus kinnistust 189c krunt 335 (Herne 52) ja 1898. aastal kinnistust 190b krunt 334 (Herne 39).

Kokku lisandus 1856–1899 Herne tänavale 19 krunti ja 19. sajandi lõpul oli neid 37.

Kinnisvara vahetas kõige aktiivsemalt omanikke 1870–1879, mil tehti kokku 22 tehingut. Pea sama aktiivne oli tehingute arvult järgmine kümnend (kokku 21 tehingut). 1890–1899 tehti kokku 19 tehingut, 1860–1869 vahetas kinnisvara omanikku 12 ja 1856–1859 neljal korral.

³¹⁴ Märt Birgile kuulus enne Marja tänaval krunt 246 (Marja 15).

1850. aastate lõpul tuli siin ühe ruutvitsa eest maksta keskmiselt kaks rubla, näiteks 348 ruutvitsa suurune hoonestamata krunt maksis 638 rubla. 1878. aastal maksis 24 vitsa suurune hoonestamata krunt Herne tänava alguses 600 rubla (25 rubla ruutvits). Tänavateise poolde jääva krundi omahind oli aga tunduvalt väiksem, 128,750 ruutvitsa suuruse krundi omanikuks sai 430 rubla eest (3,3 rubla ruutvits). Sama krundi väärtus sajandivahetusel ühekordse elamuga hoonestatult oli 2000 rubla.

1880. aastate lõpul maksis 200 ruutvitsa suurune hoonestamata krunt Herne tänava keskel 900 rubla (keskmine ruutvitsa hind 4,5 rubla), 19. sajandi lõpul tuli 58 ruutvitsa suuruse krundi eest samas piirkonnas maksta 725 rubla (keskmine ruutvitsa hind 12,5 rubla).

1886. aastal tegutses tänaval üheksa poodi, millest ühes kaubeldi õllega ja ülejäänutes koloniaalkaupade ja tubakaga. Oli ka ühe töotajaga lihatööstus (*Fleischwerkstatt*).

Hoonestus

1855. aastal oli tänaval 15-20 elamut. Tihedamalt oli hoonestatud tänava jõepoolne külg. Tänavateisel poolel kuni praeguse Kartuli tänava alguseni laius endiselt pastor Gehewe hiigelsuur krunt 184/185. Pärast selle tükeldamist ja uute kruntide teket kiirenes ka Herne tänava hoonestamine.

Kuni 1870. aastate keskpaigani on uute elamute kohta andmeid vähe. Teadaolevalt kinnitati 1858. aastal Gustav Ariele projekt Herne 12 krundile puitelamu ehitamiseks (vt ill 9).³¹⁵ 1860. aastal kinnitati projekt Karl Beckmannile Herne tänava algusesse kahekordse maja ehituseks (vt ill 10),³¹⁶ 1862. aastal Laur Klaosele Herne 56 krundile maja ehitamiseks ning 1863. aastal Nikita Radomovitš'ile projekti Herne 34 krundile ühekordse puitelamu ehitamiseks. 1865. aastal kinnitati ühekordse puitelamu ehitamine Herne 6 krundile.³¹⁷ Sellel kümnendil ehitatud majad olid kõik ühekordsed, erandiks Karl Beckmanni Herne tänava algusesse ehitatud maja.

1876–1879 on Herne tänavale ehitatud hoonetest säilinud 19 projekti, millest 12 olid uuselamu projektid, neist omakorda 7 kahekordsete üürimajade projektid. Kahekordse üürimaja näitena olgu toodud 1877. aastal Peter Sapotzky krundile 184a (Herne 36) ehitatud kahekordne elamu (vt ill 11).³¹⁸ Järgmisel kümnendil (1880–1889) kinnitati 10 projekti, neist kolm kahekordset ja neli ühekordset elamut, kahele elamule tehti juurdeehitus, kõrvalhoonetest ehitati kaks kuuri tall ja tõllakuur. 1890–1899 on säilinud 20 projekti, nende

³¹⁵ EAA 2381-2-867.

³¹⁶ Läti Riiklik Ajalooarhiiv (LVVA) 10-4-82.

³¹⁷ EAA 3828-1-55, l 21, 29, 35.

³¹⁸ EAA 3828-1-216, l 39.

hulgas viis kahekordse ja nelja ühekordse elamu uusehitused. Ülejäänud projektid olid juurdeehituste, fassaadimuudatuste ja kõrvalhoonete (pesuköögid, käimlad, kuurid, kasvuhoone) projektid. Kokku ehitati aastatel 1876–1899 15 uut kahekordset ja 13 ühekordset elamut. 1876–1899 kinnitati 49 projekti.

1897. aastal oli tänaval 50 puitelamut, neist kolm kokku kukkumas. V. Berendseni ja M. Maiste on pakkunud 1897. aastal Herne tänava majade arvuks 99, mis ei ole tõenäoline, kuivõrd krunte oli tänaval 19. sajandi lõpul 37 ja rohkem kui üks elamu oli neist kümmeakonnal.³¹⁹ Kui võtta aluseks 1843. aasta andmed, mil tänaval oli 18 maja, siis kasvas hoonestus siin 2,7 korda. 1897. aastal oli 10 maja kivikatusena, üks poolenisti kivi-, poolenisti pappkatusega, neljal majal oli laudkatus ja ülejäänutel pappkatus. Väljakäik oli 17 majal sees, 29 majal hoovis ja 4 majal aias. Sillutatud oli 13 ja osaliselt sillutatud 4 hoovi. Pühkmekastid puudusid 13 majal. Tänaval oli 43 kaevu.³²⁰

Neli maja oli C. Beckmanni, kolm A. Tampeli ja J. Freidangi, kaks Blumbergi, J. Fuchsi, C. Treffneri, J. Ojasoo, H. Maide, A. Kraani ja A. Reinvaldi krundil.

Omanikud ja elanikud

Herne tänava omanikering oli suhteliselt homogeenne. 19. sajandi lõpul kuulusid umbes pooled neist talupojaseisusesse, sõjaväelasi või nende järeltulijaid oli 3, omanike hulgas oli ka ülemõpetaja, graveerija, aednik, voorimees, vangla järelevaataja, Narva kodanik, kaupmees Schrammi pärijad ja anatoomikumi preparaator.

Üks värvikamaid kunagisi omanikke oli 1878. aastal Herne 28/30 krundi ostnud 2. gildi kaupmees Adolph Wild. Lisaks lihapoe pidamisele paistis ta silma pideva kohtuskäimisega, olles kord kaebaja, kord kaebealune. 1885. aastal palus A. Wild Posti ja telegraafi peavalitsuselt luba telefoniühenduse sisseseadmiseks tema Rüütli tänaval asuva lihapoe ja Herne tänaval asuva elumaja vahel, mille ta ka sai.³²¹ Tegemist oli teise telefoniga Supilinnas.³²² Ilmselt oli Supilinn sel ajal üks tihedama telefonivõrguga asumeid Tartus.

Talupojaseisusest isikutest oli ettevõtlikum Vorbuselt pärit Laur Klaos, kes üüris kõigepealt elamist Emajõe tänaval, 1851. aastal ostis endale krundi Herne tänavale ja 1866. aastal veel teisegi. Aednik Jakob Krusel oli samuti kaks krunti.

Herne tänava krundiomanike dünaamikast annab ülevaate lisa 9.

³¹⁹ V. Berendsen, M. Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus, lk 184.

³²⁰ EAA 2623-2-112.

³²¹ EAA 2623-2-283.

³²² Esimene telefoniliin Supilinnas rajati 1884. a Moritz Friedrichi Tähtvere tänaval asunud korteri ja Rüütli tänaval asunud õllevabriku vahele.

1851. aastal oli Herne tänaval 139 ja 1897. aastal 791 elanikku. Elanike arv oli suurenenud 5,7 korda. Kõige rohkem inimesi elas Herne 33 (51 elanikku) ja Herne 42 majas (41 elanikku). Majapidamisi oli 248, eluruume 462, asustustihedus 1,7 inimest toa kohta.

3.4.3 Kartuli tänav

Kartuli tänaval oli 1855. aastal viis hoonestatud krunti, samapalju oli neid ka 1870. a. 1876–1893 lisandus veel neli krunti ja sellega oli Kartuli tänava struktuur välja kujunenud.

1876. aastal eraldus Oa tänaval asunud kinnistust 206 uus hoonestamata kinnistu 279, mis jäi Kartuli-Oa tänava nurgale (Kartuli 13). 1879. aastal eraldus Kartuli 3/5 kohal olnud kinnistust 205 hoonestamata krunt 302 (Kartuli 1). 1892. aastal eraldus kinnistust 190b kinnistu 326 (Kartuli 6/8) ja 1893. aastal kinnistu 331 (Kartuli 2/4).

Kartuli tänava omanikering oli Supilinnas üks püsivaimaid. Nii kuulus Kartuli 10 krunt juba 1822. aastal Ivan Bulkini perele ja Kartuli 9 krunt oli 19. sajandi algusest Madis Kotka kasutada. Kinnisvara vahetas 12 korral omanikku pärimis- või kinkimistehinguga, 12 korda ostu-müügi teel ja kolmel korral sundmüügil. Kõige tihedamalt vahetas kinnisvara omanikke 1890–1899 (10 korda) ja 1880–1889 (8 korda). Järgnesid 1870–1879 (5 tehingut) ja 1860–1869 (3 tehingut).

Kartuli tänaval olid krundid üsna erineva hinnaga. Nii maksis 1870. aastate keskel hoonestamata 61 ruutvitsa suurune kinnistu 400 rubla (6,5 rubla ruutvitsa eest) ja 22 ruutvitsa suurune kinnistu Oa-Kartuli tänava nurgal 200 rubla (9,09 rubla ruutvitsa eest). 20 aastat hiljem tuli pea sama suurte kinnistute eest maksta pea kaks korda rohkem ehk vastavalt 600 ja 400 rubla (18,8 rubla ruutvitsa eest). Hoonestatud kinnistute hind sõltus elamute seisukorrast ja ka krundi suurusest. Näiteks 1892. aastal maksti varem Madis Kotkale kuulunud 228 ruutvitsa suuruse ja vana elamuga hoonestatud krundi eest 1000 rubla (4,38 rubla ruutvitsa eest), kõrval asunud 22 ruutvitsa suuruse ja uue kahekordse elamuga krundi väärtus hinnati aga 2000 rublale (90 rubla ruutvitsa eest).

Hoonestus

Aastatest 1876–1879 on säilinud viis, 1880–1889 üks ja 1890–1899 seitse projekti.

Kaks ühekordset elamut ehitati 1876. aastal ja 1878. aastal Kartuli-Oa tänava nurgale. 1878. aastal ehitati esimesele neist peale teine korrus. 1879. aastal ehitati Kartuli 7 krundile kahekordne ja Kartuli 3/5 krundile ühekordne elamu.

Veel aktiivsemalt ehitati 1890. aastatel. 1892. aastal ehitati Kartuli 6/8 krundile hoovipealne ühekordne elamu, Kartuli 2/4 krundile aga 1893. aastal kahekordne ja 1894. aastal ühekordne

elamu. 1895. aastal ehitati Kartuli 6/8 krundile tänavaäärne maja ning Kartuli 9/11 krundile ehitati kahekordne elamu. 1897. aastal ehitati Kartuli 3/5 majale juurde trepikoda ja kaks pööningutuba.

Kõrvalhoonetest ehitati kuus pesukööki ja kaks kuuri.

1855. aastal oli tänaval 5 ja 1897. aastal 14 maja. 1855. aastaga võrreldes elamute arv tänaval praktiliselt kolmekordistus, hoonestus tihenes 2,8 korda. Kolm maja oli T. Maksimi krundil, kaks M. Jõksi, H. Mälgu ja J. Priksi krundil. Kõik hooned olid puitehitised, kaks maja oli laud- ja ülejäänud pappkatusega. Pühkmekastid olid kuuel majal hoovis, väljakäik ühel majal aias ja teistel hoovis. Kõikide majade hoovid olid sillutamata. Kaev oli 12 majal.³²³

Omanikud ja elanikud

Kartuli tänava omanikud sellel perioodil kuulusid eelkõige erinevate ametimeeste hulka, siin oli kinnisvara köiepunujal, voorimeestel, pottsepal, puusepal, mitmel päevatöölisel. Kartuli tänaval oli kinnisvara ka erusoldat Mihkel Margusel. 19. sajandi lõpul kuulus Kartuli tänava omanike hulka viis talupojaseisusest isikut, kaupmees Umbliia pärijad, rätsep, puusepp Ivan Bulkini pärijad. Kartuli tänava krundiomanike dünaamikast annab ülevaate lisa 10.

1851. aastal oli tänaval 32 ning 1897. aastal 194 elanikku. Elanike arv võrreldes 1855. aastaga suurenes kuuekordseks. Majapidamisi oli 55, tube majades kokku 65. Ühes toas elas keskmiselt 2,9 inimest. Kõige rohkem elas inimesi Kartuli 15 majas (45).

3.4.4 Kroonuaia (Botaanika) tänav

1855. aastal oli tänav hõredalt asustatud, siin oli ainult neli hoonestatud krunti. 1855–1899 lisandus Kroonuaia tänava vasakpoolsele küljele 10 uut krunti, neist 5 eraldus 1856–1860 pastor Gehewe hiigelkrundist 184/185. Ülejäänud viis lisandusid 1861–1892.

1857. aastal eraldus pastor Gehewe krundist kinnistu 184g (Kroonuaia 26), 184f (Kroonuaia 34, 36), 1858. aastal 184d /Kroonuaia 42), 184 e (Kroonuaia 48), 184 c (Kroonuaia 58). 1861. aastal jagunes edasi krunt 184f ja Kroonuaia 38/40 kohale tekkis uus kinnistu 244. Kolm uut kinnistut eraldus Herne-Kroonuaia nurgal asunud kinnistust 190/191/185c. 1861. aastal eraldus Kroonuaia 62 kohale kinnistu 243 ja Kroonuaia 54/56 kohale kinnistu 245. 1870. aastal eraldus veel kinnistu 262 Kroonuaia 50/52 kohale. Viimase eraldusena tekkis 1892. aastal uus kinnistu 327 Kroonuaia 22/24 kohale. Kroonuaia tänaval oli kinnisvaratehingutelt kõige vaesem aeg 1880–1889 (3 tehingut) ja 1856–1859, mil

³²³ EAA 2623-2-112.

omanikku vahetas vaid üks kinnistu. 1870–1879 tehti 11, 1890–1899 üheksa ja 1860–1869 samuti üheksa tehingut.

Hoonestamata krunt Kroonuaia tänaval suuruses 100–200 ruutvitsa maksis 1850. aastate lõpul 200–400 rubla (1 ruutvits keskmiselt 2 rubla). 1861. aastal maksis aga kinnistust 184f (hind 400 rubla) eraldatud hoonestamata 127 ruutvitsa suurune krunt 600 rubla (1 ruutvits 4,7 rubla). Sama suur hoonestatud krunt maksis 1870. aastal 5000 rubla. 1893. aastal tuli lukksepp Karl Moksil hoonestamata 76,75 vitsa suuruse krundi eest maksta 1548 rubla (1 ruutvits 20 rubla).

Kinnistute suurus oli väga erinev, ulatudes 57 ruutvitsast kuni 781,4 ruutvitsa suuruse kinnistuni 184g (20. sajandi algul rajati sellele kinnistule terve Lepiku tänav).

1886. aastal oli tänava vasakpoolsel küljel kaks poodi, kus kaubeldi tubaka, esmatarbekaupade ja toiduainetega. Tööstusettevõtetest tegutses Carl Reschti kuue töötajaga lukksepatöökoda ning Fr. Hübbe 9 töölisega tisleritöökoda ja saeplats.

Hoonestus

1855. aastal oli tänaval umbes 10 elamut. Ehkki uued krundid hoonestati praktiliselt kohe, projekte enne 1876. aastat teadaolevalt säilinud ei ole. 1862. aastal kinnistati Daniel Palingule omandiõigus suurele (*massiv*) kivist elamule. Aastatest 1856–1899 on säilinud 16 projekti.

Uued kahekordsed elamu ehitati 1880. aastal Kroonuaia 28/30 ja 1883. aastal Kroonuaia 34 krundile.

Juurde- või ümberehitused (teise korruse pealehitus, mansardkorruse ehitus, ümberehitus) tehti kümnele majale. 1877. aastal ehitati Kroonuaia tänava lõpul krundil 214 asunud Fr. Hübbe ettevõtetele masinakuur ja sepikoda, 1878. aastal veel üks masinahoone, 1883. aastal tisleritöökoda ja 1887. aastal töllakuur.

1855. aastal oli tänava vasakpoolsel küljel kümmekond elamut, 1897. aastal oli neid 31. Hoonestus tihenes 3,1 korda. 29 elamut oli puidust ja kaks kivist. 13 majal oli kivi-, 16-l pappkatus. Üks maja oli plekkkatusega ja üks segamaterjalist. Vett saadi kokku 14 kaevust, kolme maja (nr 22, 24, 26) elanikud said vett lisaks veel allikast. Pühkmekastid olid olemas 18 majal, väljakäigud olid 22 elamul majas sees. 13 hoovi oli sillutatud ja kolm osaliselt sillutatud. Enamusel kruntidest oli rohkem kui 1 maja, ehitusmeister Fr. Hübbel oli neli elamut. Kolm maja oli kahel ja kaks kaheksal krundil. 21 elamu juurde kuulus juurviljaaed.³²⁴

³²⁴ EAA 2623-2-112.

Elanikud ja omanikud

Kroonuaia tänava omanikud kuulusid sotsiaalselt kõrgemasse seltskonda. Tänaval oli kinnisvara mitmel vaimuliku seisuse esindajal (pastor Julius Girgenson, pastorilehed Helene Luig ja Aurora Schütze), siin asus endiselt Eesti koguduse köstrimaja. 19. sajandi lõpul olid siin omanikud ehitusmeister Fr. Hübbe, professor Jäsche pärijad, õpetaja Befeldt. Kinnisvara oli siin ka talupoja päritoluga Andrei Adonil, kes vahetas oma Herne tänaval asunud krundi välja krundi vastu kesklinnale lähemal asunud Kroonuaia tänaval. Krundiomanike dünaamikast Kroonuaia tänaval 1856-1899 annab ülevaate lisa 11.

1851. aastal elas tänaval 51 ja 1897. aastal 358 elanikku. Elanike arv tõusis seitse korda. 1897. aastal loendati 137 majapidamist, kelle kasutada oli 244 eluruumi. Keskmiselt elas ühes toas 1,46 inimest.

3.4.5 Marja (Uus) tänav

Marja tänava kujunes välja 1840–1850 aastatel. Kuni 19. sajandi viimaste aastakümneniteni kandis tänav nime Uus tänav. 1843. aastal oli Marja tänaval seitse krunti, igaühel üks elamu.³²⁵

Marja tänava asustamine ja hoonestamine kiirenes 1850. aastate lõpus. Pärast pastor Gehewe surma alanud hiigelkinnistu 184/185 kruntideks tükeldamine lisas Marja tänavale esialgu kaks uut krunti: 1858. aastal sai kinnistu 184h (Marja 7/9) omanikuks erusoldat Ivan Bondartšuk ja 1859. aastal kinnistu 184m (Marja 3) omanikuks aednik Gustav Grünwald. Mõlemad kinnistud olid üsna suured, vastavalt 327 ja 144,3 ruutvitsa ja jagunesid omakorda edasi. 1860–1869 tekkis juurde viis krunti. 1862. aastal eraldus kinnistust 184h krunt 246 (Marja 15) ja 1863. aastal krunt 250 (Marja 11/13). 1866. aastal eraldus kinnistust 184m kinnistu 255 (Marja 1, Tähtvere 25). Tänavastasküljel eraldus päruskrundist 183 krunt numbriga 257 (Marja 12); Marja tänava otsas mõõdeti välja kinnistu 253 (Marja 29), mis eraldus Kartuli tänavale jäävast kinnistust 234.

1876. aastal jagunes edasi Marja 12 kohal olev kinnistu 257, uus eraldus sai numbri 277 (Marja 16). 1877. aastal eraldus kinnistust 183bb (Marja 18) uus krunt 293 (Marja 20) ja Herne tänava äärsest kinnistust 189c (Herne 50) krunt 289 (Marja 21/21a).³²⁶ Kinnistust 183

³²⁵ EAA 995-1-21881.

³²⁶ Kinnistu 189c kuulus kuni 1852. aastani müürsepp Christian Josephile. Vastavalt tema testamendile pärisid vara lesk ja lapsed teisest abielust. Esimesest abielust lastele tuli maksta kas rahasumma 75 rubla või eraldada neile kinnistust 189c uus krunt. Alles 1877. a esitas C. Josephi esimesest abielust tütre Maria lesk Hans Paul nõude krundi eraldamiseks, mis ka rahuldati.

eraldus veel kolm osa – 1878. aastal krundid 298 (Marja 4/6), 299 (Marja 8/10) ning 1879. aastal krunt 300.

Alates 1880. aastatest kuni sajandi lõpuni tekkis juurde veel neli kinnistut, 1887. aastal eraldus kinnistust 246 (Marja 15) krunt 315 (Marja 17/19), 1889. aastal kinnistust 183 krunt 319 (Marja 2), 1896. aastal kinnistust 257 krunt 332 (Marja 14) ning 1899. aastal eraldus kinnistust 190c krunt 337 (Marja 27).

Kokku lisandus 1856–1899 Marja tänavale 17 uut krunti.

Ka Marja tänaval tuli 1850. aastate lõpul ühe ruutvitsa eest maksta ümmarguselt kaks rubla ning järgmisel kümnendil umbes samapalju. 1877. aastal maksis 61 ruutvitsa suurune krunt 200 rubla (3,27 rubla ruutvitsa eest). 1899. aastal maksis 20 ruutvitsa suurune krunt Marja tänava lõpus 120 rubla (6 rubla ruutvitsa eest).

Kõige aktiivsemalt vahetas kinnisvara omanikke 1870–1879 ja 1890–1899, mõlemal kümnendil 15 korda. Järgnesid 1880–1889 13 ja 1860–1869 5 korraga. 1856–1859 toimus 3 kinnisvaratehingut.

1886. aastal asus Marja tänaval Heinrich Escholzi sepikoda, kus ta koos poja ja ühe töölisega töötas.

Hoonestus

1856–1876 ehitatud majadest on säilinud üks projekt, 1859. aastal Marja 7/9 krundile ehitatud ühekordsest elamust (vt ill 10).³²⁷ 1862. a. hoonestati Marja 15 krunt, 1863. aastal ehitati ühekordne elamu Marja 11/13 krundile, Marja 29 hoonestati 1867. aastal; Marja 12 1867 ja 1870 aasta vahel.

1876–1899 vahel ehitati ühekordsed elamud Marja 16, Marja 20, Marja 15, Marja 3 (kaks elamut) ja Marja 8/10 krundile. Kahekordsed elamud ehitati Marja 6, Marja 12, Marja 7/9, Marja 16, Marja 10, Marja 2, Marja 14, Marja 27 ja Marja 1 kohale; mansardkorrusega elamud Marja 30 ja 32 kohale. Seitsmele majale tehti juurdeehitus, kõrvalhoonetest ehitati seitse pesukööki, tall, sepikoda ja kaks kuuri.

1870. aastal oli tänaval 14 ja 1897. aastal 26 elamut, neist üks oli kokku kukkumas. Hoonestus oli tihenened poolteist korda. Üks maja oli kiviehitis ja ülejäänud puithooned. Kaks maja oli laudkatusega, 18 papp- ja 2 kivikatusega. 7 majal olid käimlad majas, ülejäänutel hoovis. Vett saadi kaevudest, sillutatud oli kolm hoovi, 5 majal ei olnud aeda.³²⁸

Omanikud ja elanikud

³²⁷ EAA 2381-2-871.

³²⁸ EAA 2623-2-112.

Omanikering oli sotsiaalselt üsna homogeenne, 19. sajandi lõpul oli enamus Marja tänava omanikke talupojaseisusest, oli ka kodanike- ja käsitööliste oklaadi kuulujaid ja üksikuid erusoldateid (Kuzma Ilmejan, Ivan Bondartšuk). Marja tänava krundiomanik oli ka pärastise diplomaadi Rudolf-Teodor Ise vanaisa Jüri Ise. 1880. aastatel kuulus üks krunt Marja tänaval ka professor Gustav Teichmüllerile, kuid ise ta seal ei elanud. Omanike vahetumisest annab ülevaate lisa 12.

1851. aastal oli tänaval 20 ja 1897. aastal 449 elanikku. Elanike arv oli kasvanud 22,4 korda. Majapidamisi oli 163 ja eluruume 178. Ühe eluruumi kohta tuli 2,5 elanikku.

3.4.6 Meloni tänav

Meloni tänava kruntide struktuur kujunes välja üsna varakult ja kiiresti, 1843. aastal oli tänav oma 16 elamuga Supilinna asustatuim tänav. 1878–1893 lisandus tänava algusesse veel viis krunti ja sellega oli kruntide struktuur tänaval lõplikult välja kujunenud.

Kaks eraldust tehti kinnistust 180 (Meloni 3), uued krundid eraldusid 1893. aastal Meloni 7 ja 1888. aastal Meloni 9 (kinnistud 329 ja 318) kohale. Tähtvere-Meloni nurgal asunud kinnistust 178 eraldati 1888. aastal osa praeguse Meloni 2 (kinnistu 317) ja kinnistust 181 eraldunud ja juba hoonestatud osa Meloni 11 (kinnistu 310) kohale. 1878. aastal eraldus veel krunt Meloni 10 kohale (kinnistu 294).

50,62 ruutvitsa suuruse hoonestamata krundi eest tuli 1878. aastal maksta 300 rubla (5,9 rubla ruutvitsa eest) ja aasta pärast hoonestatult 1250 rubla. 1893. aastal tuli 56 ruutvitsa suuruse krundi eest maksta 400 rubla (7,14 rubla ruutvitsa eest).

Kinnisvaraga tehti kõige rohkem tehinguid 1870–1879 (kokku 14), 1880–1889 (kokku 10), 1890–1899 (kokku 7). 1860–1869 tehti 6 ja 1856–1859 üks ostu-müügitehing.

Hoonestus

Enne 1876. aastal Meloni tänava ehitistest projekte säilinud pole, kuid teadaolevalt kinnitati 1862. aastal ühekordse pööningukorrusega elamu projekt Meloni 8 hoonestamiseks ning 1869. aastal Johann Zeppile (Sepp) elamu ehitamise projekt Herne (tegelikult Meloni) tänavale.³²⁹ 1872. aastal kinnitati ühekordse elamu ehitamine Meloni 6/8 krundile (maja oli ilmselt ehitatud juba varem, arvatavasti pärast 1863. aastat). Meloni tänava vanema hoonestuse näitena võiks tuua 1890. aastal pärineva Meloni 5 juurdeehituse projekti. Kunagine ait ehitati 1882. aastal ümber elamuks ja hiljem ehitati elamu lihtsalt pikemaks (vt ill 12).³³⁰

³²⁹ EAA 3828-1-55, l 28.

³³⁰ EAA 2623-1-128, l 24.

1876–1899 on säilinud 19 projekti, millest 4 pärineb 1876–1879 aastatest, 8 järgmisest kümnendist (1880–1889) ning 7 projekti 19. sajandi lõpukümnendist.

Kokku ehitati seitse ühekordset elamut (Meloni 10, 12/14, 13/15, 17, 2, 6/8, 9 krundile) ja üks kahekordne elamu (Meloni 7 krundile), viiele elamule tehti juurdeehitus. Veel ehitati neli talli, kuur ja pesuköök.

1897. aastal andmetel olid kõik hooned ehitatud puidust. 11 maja katused olid kaetud papiga, 15 majal oli laudkatus, kahel majal pole katusekatet märgitud. Pühkmekaste ei olnud üheski majapidamises, väljakäigukohad olid hoovis, mõnel krundil ka aias. Sillutatud olid kaheksa maja hoovid. Vett saadi kaevust ja Meloni 14–20 elanikud ka aias olevast allikast, igal majal oli aed.³³¹

1855. aastal oli tänaval 16 ja 1897. aastal 28 elamut. Hoonestus tihenes 1,75 korda.

Elanikud ja omanikud

Meloni tänava omanike hulgas oli rohkem kui mujal Supilinnas erusõjaväelasi, käsitöolistest puuseppi ja tislereid. Alates 1870. aastate lõpust lisandus omanike hulka järjest rohkem talupojaseisusest isikuid. Meloni tänava krundiomanike dünaamikast annab ülevaate lisa 13.

1897. aastal loendati 81 majapidamist, kelle kasutada oli 85 eluruumi. Ühes toas elas keskmiselt 3,4 elanikku.

1851. aastal oli tänaval 88 ja 1897. aastal 290 elanikku. Elanike arv praktiliselt kolmekordistus.

3.4.7 Oa tänav

Kuni 1870. aastani oli tänaval ainult neli krunti, mis kõik asusid tänava ühel, paarisarvuliste numbritega küljel. Tänav vastasküljele ulatusid Emajõe-äärsed kinnistud. Aktiivsem kinnisvaraarendus tänaval algas 1876. a, mil kinnistust 206 eraldus kaks hoonestamata krunti – 273 (Oa 16/18) ja 280 (Oa 24/24a). 1877. aastal eraldus samast kinnistust veel kaks osa – 287 (Oa 20/22) ja 288 (Oa 26). Emajõe tänava kinnistust 208a lisandus Oa tänavale krunt 281 (Oa 5/7/9). 1884. aastal eraldus Emajõe tänava kinnistust 209 veel üks krunt (313) Oa tänavale. Kuni 19. sajandi lõpuni Oa tänavale enam uusi krunte ei lisandunud.

1876. aastal maksis Oa 28/30 kohal olnud hoonestamata ja 22 vitsa suurune krunt 200 rubla (9,09 rubla ruutvitsa eest), Oa 16/18 kohal asunud 37 ruutvitsa suurune krunt maksis

³³¹ EAA 2623-2-112.

300 rubla (8,1 rubla ruutvitsa eest), 10 aastat hiljem aga 800 rubla (21,62 rubla ruutvitsa eest). 1884. aastal maksis 23 vitsa suurune krunt Oa tänava paariarvuliste numbritega küljel 1000 rubla (43,47 rubla ruutvitsa eest). Kahe elamuga hoonestatud 51 ruutvitsa suurune krunt maksis aga 1878. aastal 3200 rubla.

Kinnisvaratehinguid tehti kõige rohkem 1875–1879 (kokku 8) ja 1880–1899 (kokku 6). 1890–1899 vahetas kinnisvara omanikku 3 ja 1860–1869 5 korda. Küllap kõige kummalisem tehing tehti 1890. aastal Oa 26 krundiga. 1889. aastal oli selle omandanud vandeadvokaat Sigismund Lieven, kes järgmisel aastal selle omakorda korraga 20-le isikule edasi müüs. Uute omanike hulgas ülikooli professoreid, vaimulikke, aadlikke ja teisi jõukaid linnakodanikke, kes loomulikult krundil asunud ühekordsesse majja, mis pealegi tapamaja naabruses asus, elama ei asunud.³³²

1886. aastal asus Oa 4/6 krundil Ernst Arndti 26 töötajaga nahavabrik, mis asutati 1864. aastal. 1884. aastal oli vabrikus 16 töolist, ettevõttes oli üks 5-hobujõuline aurumasin, toodangu väärtus 43 000 rubla.³³³

Oa 26 krundil töötas Marie Pondachi tapamaja (*Knochenhauerwerkstatt*). 1893. aastal on ettevõtte majapidamise iseloomustamiseks kirjutatud, et majapidamise hoov on sillutatud, aga must. Reoveerennid on olemas ning kõrvalasuvatest loomalautadest viib väike kanal väikesesse aeda, kust reovesi Kartuli tänava kraavi juhitakse.³³⁴

Hoonestus

1876–1899 kinnitati 15 projekti, neist 6 aastatel 1876–1879, 3 aastatel 1880–1889 ja 6 aastatel 1890–1899. Ühekordseid elamuid ehitati kuus, kahekordseid kolm.

Ühekordsed elamud ehitati 1876. aastal Oa 16/18 ja Oa 24/24a krundile, 1877. aastal ehitati ühekordne elamu Oa 26 krundile ja teine ühekordne elamu Oa 24/24a krundile. Ühekordsed elamud ehitati veel 1880. aastal Oa 8 ning 1890. aastal Oa 28 krundile.

1876. aastal ehitati esimene elamu ka tänava jõepoolsele küljele. Oa 5/7/9 krundile ehitati kahekordne elamu. Kahekordsed elamud ehitati 1894. aastal ka Oa 28 ja Oa 16/18 krundile.

³³² 1890. a omandasid kruntrendi õiguse maale ja omandiõiguse krundil 288 asunud elamule mõisnik Konrad von Anrep: doktor Ottomar Dammfeld, Eduard Dross, professor Johannes Engelmann, pastor Wilhelm Eisenschmidt, professor Karl, õpetaja Johann Feurereisen, professor Bernhard Körber, doktor Leonhard Kessler, Matilda Lebert, pastor Theodor Pfeil, Tartu vaeslastekohtu sekretär Karl Mickwitz, reaalkooli direktor Johann Ripke, mõisnik Oskar von Samson-Himmelstierna, õpetaja Voldemar Schneider, professor Ludwig Schwarz, Pala mõisnik Aleksander von Stryk, hambaarst Friedrich Witas-Rode, vandeadvokaat Theodor Wulffius, aadlik Gustav von Stryk.

³³³ Otto Karma. Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis : tööstuse arenemine 1917. aastani. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1963, lk 180.

³³⁴ E. Seegrön, S. 42-62.

Juurdeehitused tehti 1887. ja 1894. aastal Oa 16 majale ning 1889. aastal Oa 20 majale. 1890. aastal ehitati ümber Oa 28 maja. Kõrvalhoonetest ehitati kaks pesukööki ja kuur. 1879. aastal tehti Oa4/6 asunud nahaparkimise töökojale juurdeehitus.

1855. aastal oli tänaval 6 ja 1897. aastal 13 maja. V. Berendseni ja M. Maiste andmetel oli 1897. a Oa tänaval 33 nummerdatud maja.³³⁵ Arvestades, et tänaval oli sellal vaid kümme krunti, ei saa selle arvuga kuidagi nõustuda. Hoonestus oli 1855. aastaga võrreldes 2,1 korda tihenenud. Kõik majad olid puidust, 6 pappkatusega, üks poolenisti kivi, poolenisti pappkatusega, kaks puitkatusega, üks poolenisti puit, poolenisti pappkatusega. Tänaval oli ainult neli pumpkaevu, enamik majapidamisi sai vee maja nr 4 kaevust. Sillutatud oli kolm hoovi. Neljas elamus oli väljakäik majas sees, kaheksal hoovis ja ühel aias.³³⁶

Omanikud ja elanikud

19. sajandi lõpul olid omanikud ettevõtja E. Arndt, neli talupojaseisusest isikut, kaupmees L. Adamsi pärijad, Dennis Lukk, tisler Johann Sassi pärijad ja kolm teadmata päritolu või tegevusalaga isikut. Oa tänava krundiomanike dünaamikast annab ülevaate lisa 14.

Majapidamisi oli kokku 44, kelle kasutada oli 71 eluruumi, igas toas elas keskmiselt 2,9 inimest.

1851. aastal oli tänaval 69 ja 1897. aastal 207 elanikku. Elanike arv oli suurenenud kolm korda.

3.4.8 Piiri tänav

1868. aastal aadress-kalender annab tänava nimeks Uus tänav, 1889. aastal kannab tänav juba Piiri nime.

Piiri tänava kandis oli 19. sajandi keskpaigas ainult viis krunti, millest hoonestatud oli kolm, neist kinnistud 197T ja 198T asusid Tähtvere mõisa maadel. Suur osa tulevase Piiri tänavast jäi kinnistu 205T alla, mis hakkas jagunema alles 20. sajandi algul. Piiri tänava hoonestamise kõrgaeg algas pärast 1900. a.

Tänava väheste kruntidega tehti aastatel 1860–1869 kolm tehingut, järgmisel kümnendil kaks ja 1890–1899 üks tehing. Omanikku vahetas kolmel korral kinnistu 177 (Piiri 1) ja Tähtvere mõisamaal asuv Piiri 2 (kinnistu 198T).

Piiri tänaval töötas 1886. aastal kaks lihunikku – Hans Lellep ja Ivan Kirillov.

³³⁵ V. Berendsen, M. Maiste. Esimehe ülevenemaaline rahvaloendus, lk 184.

³³⁶ EAA 2623-2-112.

Hoonestus

Olemasolevatele elamutele ehitati teadaolevalt juurde kaks maja. 1873. aastal Piiri 5 krundile ja 1891. aastal Piiri 1 krundile.

1897. aastal oli tänaval kuus maja³³⁷, kõik ehitatud palkidest, kaks maja oli laud- ja neli pappkatusega. Üks maja oli kokku kukkumas. Tänaval oli kaks kaevu, kahes majapidamises võeti vett allikast. Väljakäik oli kolmes majapidamises aias, kahes majapidamises hoovis ja ühes majapidamises käidi vajadusel lihtsalt aias. Pühkmekaste ei olnud üheski majapidamises. Kaks hoovi oli sillutatud, kõigil majadel oli aed.³³⁸

Omanikud ja elanikud

1851. aastatest on andmeid 7 elaniku kohta, mõisamaadel asunud majade elanikest ülevaadet pole. 1897. aastal oli tänaval 56 elanikku. Majapidamisi oli 19, tube 15. Ühes toas elas keskmiselt 3,7 inimest. Omanike sotsiaalne koosseis oli sarnane Meloni tänavaga. Piiri tänava krundiomanike dünaamikast annab ülevaate lisa 15.

3.4.9 Tähtvere tänav

1863. aastal eraldati kinnistust 185 selle omaniku Eduard Freymanni³³⁹ soovil hoonestamata osa numbriga 249 (Tähtvere 15/17), mis jäi samuti Freymanni omandusse. 1875. aastal eraldus tänava alguses olevast kinnistust 186 uus osa numbriga 269 (Tähtvere 1a, 1b). 1877. aastal liideti vastse krundiga veel üks osa, seekord eraldusega kinnistust 187 (Kroonuaia 20). 1875. aastal hakkas jagunema Tähtvere mäe all praeguste Marja tänava treppide juures asuv suur päruskrunt 176 (Tähtvere 38/40). Jagunemise tulemusena tekkisid uued krundid 270, 271 ja 272 praeguste majade 24–44 kohale. Tänavastasküljel tekkis uus kinnistu 278 Tähtvere 53 kohale. Tänavastasküljesse lisandus 1876. aastal kinnistust 184 eraldatud krunt nr 276 (Tähtvere 5) ning kinnistust 169 eraldatud krunt nr 284 (Tähtvere 6/8/10). 1877. aastal eraldati Marja tänava äärsel kinnistu 255 tagamisest küljest hoonestamata osa numbriga 291 (Tähtvere 23). 1878. aastal eraldus Tähtvere mõisa maadest krunt nr 388T (Tähtvere 54), mis kinnistati alles 1888. a. 1879. aastal eraldus kinnistust 178 hoonestamata osa nr 308 (Tähtvere 63) ning Tähtvere mõisamaadel asuvast kinnistust 218T krunt nr 246T (Tähtvere 70/72). Kokku lisandus sellel kümnendil tänavale 11 krunti.

³³⁷ Friedrichi maja hiljem Piiri tänava alla ei kuulunud.

³³⁸ EAA 2623-2-112.

³³⁹ 1884. a ostis kinnisvara Kartuli tänavale.

Kuni 1880. aastate lõpuni Tähtvere tänaval uusi krunte kinnisturegistrisse ei kantud. 1889. aastal eraldus kinnistust 246T uus krunt 430T (Tähtvere 64/66) ning kinnistust 512T eraldus 516T.

1890. aastatel hakati Tähtvere mäe nõlval asuvale krundile 202T ehitama Tivoli õllevabriku uusi hooneid ning omanik Moritz Friedrich ostis tehase tarbeks kõrvalasuvad krundid 512T ja 499T mis liideti krundiga 202T. 1890–1899 lisandus tänavale 6 krunti, mis asusid tänava lõpus.

Tähtvere tänaval tuli 1875. aastal tänava alguses asunud 120,5 ruutvitsa suuruse kinnistu eest maksta 1200 rubla (9,95 rubla ruutvitsa eest). Tänavakeskel, Marja tänava treppide lähedal, tuli maksta poole vähem, 26,21 ruutvitsa suurune krunt läks maksma 125 rubla (4,78 rubla ruutvitsa eest). 1880. aastatel tuli tänava lõpul asuva 59 ruutvitsa suuruse kinnistu eest maksta 650 rubla (10,97 rubla ruutvitsa eest). Kinnisvaraturg oli siin kõige aktiivsem 1890–1899, mil tehti 29 tehingut. Pea sama aktiivsed olid 1870–1879 aastad 24 tehinguga. Järgneisid 1860–1869 (22 tehingut), 1880–1889 (15 tehingut) ja 1856–1859 (7 tehingut).

Hoonestus

1860. aastal algul oli Tähtvere tänaval parkümmend maja. Tihedamalt oli hoonestatud tänava mäepoolne külg kuni praeguse majadeni 14/16/18. Sealt edasi laius suur Tähtvere mõisa maadest eraldatud krunt 195T, mida selle kunagise omaniku Johann Friedrich Erdmanni järgi tunti veel kaua pärast tema surma „Erdmanni“ krundina. Krunt haaras enda alla Tähtvere ja hilisema Jakobi tänava vahelise ala. Harv hoonestus oli ka praeguste Marja tänava treppide juures ja tänava lõpus. Parempoolsel küljel kuni Marja tänavani laius pastor Gehewe hiigelkrunt ja seal oli vaid paar elamut. Marja ja Meloni tänava vahel oli elamuid tihedamalt. Meloni–Piiri tänava vahelisel alal asus toona ainult üks kinnistu, millel oli ka hoonestus.

Tänavahoogsam hoonestamine algas 1870. aastate teisel poolel. Aktiivsemalt hoonestati selle kümnendi lõpus Tähtvere tänava algusosa ja praeguste Marja tänava treppide lähedal asuvat piirkonda. 1876–1879 ehitati 11 kahekordset ja 3 ühekordset elamut, kolmele majale tehti juurdeehitus, neist ühele ehitati juurde piimapood (Tähtvere 24/26), ühel muudeti fassaadi. Kahekordsed elamud ehitati Tähtvere 2, Tähtvere 38/40, Tähtvere 45/47/49, Tähtvere 15/17 (kaks elamut, üks neist hoovimaja), Tähtvere 1a, 1b, Tähtvere 30/32, Tähtvere 46, Tähtvere 53, Tähtvere 6/8/10, ja Tähtvere 23 krundile. Ühekordsed elamud ehitati Tähtvere 24/26/28, Tähtvere 53 ja Tähtvere 38/40 krundile.

1880–1889 ehitati üks neljakordne, neli kahekordset ja viis ühekordset elamut. Supilinna suurim, kaupmees Ludwig Umbliale kuulunud neljakordne kiviellamu valmis 1887. aastal (vt ill 13).³⁴⁰ Kahekordsed elamud ehitati Tähtvere 29/31, Tähtvere 15/17 ja Tähtvere 54 krundile. Ühekordsed majad ehitati Tähtvere 33/35/37, Tähtvere 63, Tähtvere 61, Tähtvere 24/26/28 ja Tähtvere 64 krundile. Tehti kuus juurdeehitust, üks elamu ehitati ümber, üks taastati pärast tulekahju, ühel elamul muudeti fassaadi ja ühele aiamajale ehitati juurde elutuba.

1890 aastatel koondus ehitustegevus tänava lõppu. 1890–1899 ehitati viis kahekordset ja kaks ühekordset elamut. Kahekordsed majad ehitati Tähtvere 59, Tähtvere 55, Tähtvere 68, Tähtvere 70/72 ja Tähtvere 51 krundile. Kahest ühekordsest elamust ehitati üks Tähtvere 34/36 ja teine Tähtvere mõisamaade kinnistule 516T, mis hiljem ühendati õlletehase krundiga 202T. Kolmele majale ehitati juurde teine korrus. Majapidamishoonetest ehitati kõige rohkem pesukööke. Mäe nõlvale ehitati Moritz Friedrich õlletehase (AS Tivoli) uued hooned. Kokku oli 1897. aastal tänaval 55 maja, üks neist kasutuses pesuköögina. V. Berendseni ja M. Maiste poolt toodud majade arv 107 tundub kruntide arvuga võrreldes ebareaalne.³⁴¹ Puitelamute hulgas oli ka kaks kiviellamut ja üks segaehitis. 45 maja oli kaetud pappkatusega, 4 laudkatusega, 3-l majal oli kivistus ja kolmel katteks tõrvapapp. 44 maja juures oli kaev, kolm elamut võtsid vett allikast. Väljakäigud olid 25 majal hoovis, 16 elamul aga majas sees, seitsmes majas olid need korterites, ja paaril juhul eeskojas. Sillutamata olid vaid 11 maja hoovid, ülejäänutel olid need kas täielikult või osaliselt sillutatud. Kaheksas majas olid olemas köögid.³⁴²

Neli maja oli ülemõpetaja C. Treffneril (asusid kahel kinnistul), kolm maja oli kuuel krundil (Kõiv, Sunzel, Nigol, Lillfeldt, Beckmann, Lebedev), kaks maja kaheksal krundil (Schwalbe, Darsing, Lille, Siffer, Schabert, Kapp, Zirnalt, Tuffert).

Omanikud ja elanikud

Sotsiaalselt koosseisult võib Tähtvere tänaval eraldada kahte piirkonda. Tänaval algusest kuni Marja tänavani domineerisid sotsiaalselt kõrgemal positsioonil olevad omanikud. Tänaval alguses parempoolsel küljel oli krunt koos majaga arhitekt Gustav von Bockil, meditsiinidoktor professor Arthur Böttcher'il, zooloogiaprofessor Gustav Floril (tema majas elas ka professor Bernhard Körber), Friedrich von Kymmelil, ülemõpetaja Cornelius Treffneril, omanimelise kapitali rajajal Taavet Bergmannil. Teisel pool tänavat oli krunt

³⁴⁰ EAA 2623-1-125, l 19.

³⁴¹ V. Bernedsen, M. Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus, lk 184.

³⁴² EAA 2623-2-112.

kaupmees Bernhard Frederkingil, õuekohtu advokaadil August Gregor von Siversil, mõisarentnik Carl Beckmannil (pärandas oma kinnisvara Tartu Saksa Abiandmise Seltsile). Oli ka käsitöölisi (kingsepp, rätsep, toolitegija).

Marja tänavast edasi oli omanike hulgas talupojaseisusest isikuid rohkem ja käsitöölisi vähem. Kuid ka siit ei puudunud jõukamad isikud. Tänavateises pooles oli näiteks kinnisvara hilisemal linnaduuma liikmel Aadu Jaaksonil, õllepruul Rein Hirschoni, kalefaktor Peter Petersohnil, veskiehitaja Eduard Schabertil, sigaretivabrikandi lesel Wendtil jne.

Tähtvere tänav krundiomanike dünaamikast 1856-1899 annab ülevaate lisa 16.

Ettevõtlus Tähtvere tänaval

17. septembril 1884. aastal pöördus Tartu I gildi kaupmees Moritz Friedrich Riia telegraafiringkonna ülema poole palvega telefoniühenduse ehitusloa saamiseks Tartus Rütli tänaval asuva õllefabriku ja Tähtvere tänaval asuva elamu vahel. Tegemist oli esimese eratelefoniga Tartu linnas.

1886. aastal oli tänaval Johann Annuse kingsepatöökoda, kus töötas tema ise ja üks õpipoiss, Heinrich Alberti rätsepatöökoda, kus töötas omanik koos vennaga, Reinhold Lood pidas trahterit, Moritz Friedrich õllekeldrit. Õllega kauplesid veel Hans Wucht, Jacob Bāro (mõlemad ühes majas), Jüri Kantzwey, Jaan Tõnnisson ja Anna Rose. Tubaka, leiva ja koloniaalkaupadega kauplesid Friedrich Kauba, Anna Kantzwey, soldatilesk Julia Sapožnikov, Marie Tõnnisson, Gustav Rose ja erusoldat Hans Slessner.

1851. aastal elas tänaval 111 ja 1897. aastal 820 inimest. Elanike arv võrreldes 1851. aastaga tõusis 7,3 korda. Majapidamisi oli 295, nende kasutada oli 477 eluruumi (koos köökidega). Keskmiselt elas igas ruumis 1,7 inimest.

Kokkuvõtteks

19. sajandi II poolel algas Supilinna arengus järgmine etapp, mil tänu uute kruntide tekkele levis hoonestus ka seni hõredalt asustatud Kroonuaia-Tähtvere-Herne-Marja kvartalisse ning seniste ühekorruseliste elamute asemel hakati ehitama suuremaid, üürimiseks mõeldud elamuid. Supilinna asustuse tihenemisele andis tõuke 1856. aastal alanud pastor Gehewe perekonna omanduses olnud hiigelkrundi tükeldamine. Kinnisvaraturg oli Supilinnas kõige elavam 1870–1879 ja 1890–1899, mis langeb ühte ka kõige aktiivsema kruntide tekke perioodiga. Suhteliselt aktiivne oli see ka 1850. aastate lõpus ja 1860. aastatel.

Ühe ruutvitsa hoonestamata maa hind oli 1850. aastate lõpus pea kogu Supilinnas ühesugune, keskmiselt tuli ühe ruutvitsa eest maksta 2 rubla. Järgmisel kümnendil olid aga

hinnad juba erinevad, Kroonuaia tänavale krundi muretsemisel tuli ruutvitsa eest maksta 4,7 ja Marja tänaval endiselt 2 rubla. Järgmisel kümnendil on hinnad jälle kasvanud, kuid mingit seaduspära on raske leida. Herne tänava alguses maksis hoonestamata maa ruutvits 25 ja sama tänava lõpul 3,3 rubla. Marja tänavale krundi muretsemine oli endiselt üsna soodus, ruutvits maksis 3,27 rubla. Oa tänaval oli maa suhteliselt kallis ja peaaegu samas hinnaklassis Tähtvere tänava kruntidega. Oa tänaval tuli maksta 9,09 hõberubla ja Tähtvere tänaval 9,95 hõberubla. Tähtvere tänaval võis tänava teisel pool asunud krundi saada ka poole odavamalt, 4,78 rubla maksmisel ruutvitsa eest. 1880. aastatel on Oa tänava krundid veel rohkem hinda läinud – ühe krundi puhul tuli maksta 21,62 ja teise puhul lausa 43,47 rubla.

19. sajandi viimasel kümnendil on aga hinnad tänavate lõikes juba väga erinevad. Kõige kallim oli krundi omandamine Kroonuaia tänaval (20 rubla ruutvitsa eest), üllatuslikult oli hind kallis ka Kartuli tänaval (18,8 rubla). Järgnes Tähtvere tänav 14,28 rublaga. Suhteliselt odav oli krundi omandamine Meloni (7,14 rubla) ja Marja tänaval (6 rubla).

1897. aastal olid kõige tihedamalt hoonestatud Tähtvere (55 elamut) ja Herne (50 elamut) tänav.

Elanike arv oli 19. sajandi lõpuks suurenenud kõige rohkem Marja tänaval, mis on ka loomulik, sest 19. sajandi keskel ei olnud tänav veel õieti välja kujunenud. Kokku oli 19. sajandi lõpul Supilinnas umbes 2400 elanikku.³⁴³

19. sajandi lõpuks olid välja kujunenud tänavate vahelised eripärad. Kõige elitaarsemad tänavad Supilinnas olid Tähtvere ja Kroonuaia, kus elas kõige rohkem sotsiaalselt kõrgemal positsioonil olevaid inimesi. Tööstusettevõtted (v.a Jakobi mäe nõlvale ehitatud Tivoli õllevabrik) olid koondunud Emajõe-Oa-Kartuli tänava kvartalisse.

Ehkki ehitustegevus Supilinnas alates 1870. aastatest elavnes ja järjest rohkem ehitati kahekordseid üürimaju, plaanipärasest hoonestamisest siin rääkida ei saa. Üksikud uued hooned kerkisid hajusalt eri tänavate äärde. Siinset asumit iseloomustas hoonestuse kaootilisus, oli tavaline, et kolmekorruselise hoone kõrval seisis 19. sajandi keskel või varem ehitatud madal ühekorruseline majake ja selle kõrval omakorda kahekorruseline uus suur üürimaja.

B. Körberi andmetel oli 19. sajandi lõpul piirkonna elamutest 88% ehitatud puust, 61% oli kaetud papiga, samas oli 16% veel puitkatuseid, mõnes kvartalis isegi 23%. Suurem osa hoovidest oli sillutamata (58%), kanalisatsioon oli 54% majadest. Jõe poole viivad

³⁴³ V. Berendseni M. Maiste andmetel oli 1897. a Supilinnas 2479 inimest vt V. Berendsen, M. Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus, lk 189. Mina sain elanike arvuks 2360, kuid olen välja jätnud osa Kroonuaia tänavast.

tänavad olid ääristatud kraavidega, kust reovesi Emajõe poole voolas. Väljakäigud asusid 71% majapidamiste koguarvust (mõnes kvartalis isegi 80%) väljaspool maja. Aeda tühjendati ka WC sisu ja ainult 35% ekskrementidest eemaldati nõuetekohasel viisil, ülejäänu juhtudel viidi need aeda. Igas majas oli keskmiselt 4,6 majapidamist 17,2 elanikuga. Igal aastal ujutati Oa tänava äärsed majad üle. Linna serva poole minnes meenutas linn pigem maad kui linna. Aiad olid suured, enamuses juurvilja kasvatamiseks, prevaleerisid väikesed majad (67 %), Tähtvere piirkonnas 1,6 ja Oa piirkonnas 1,3 korrusega. Vesi kaevudes oli paljudel juhtudel sogane, pruuni värvi. Palju kasutati allikavett.³⁴⁴ Pea samasuguse iseloomustuse asumile andis ka piirkonna kaevusid ja kaevuvee koostist Tähtvere linnaosas, sh ka Supilinnas uurinud Eduard Seegrön.

28. novembril 1878. aastal W. Stieda ettevõtmisel läbiviidud tööstusloenduse andmetel oli Supilinnas Tähtvere tänaval 8 ettevõtet, Herne tänaval 12, Emajõe tänaval 5, Kartuli tänaval 2, Oa tänaval 2, Kroonuaia tänava mõlemal küljel kokku 9 ning Uuel (Marja) ja Piiri tänaval kummalgi üks ettevõte.³⁴⁵ Enamuses neist oli 1-2 töötajat. Suuremad ettevõtted olid 1879. aastal asutatud Fr. Hübbe saeveski Kroonuaia tänaval, E. Arndti nahatööstus Oa tänaval ja õllevabrik Gambrinus Emajõe tänaval. Tähtvere mäele Supilinna külje alla ehitati 1890. aastatel õllevabrik „Tivoli“ uued hooned.

³⁴⁴ Bernhard Körber. Die Stadt Dorpat (Jurjew) in statistischer und hygienischer Beziehung. Jurjew: [s.n.], 1902, S. 221-222.

³⁴⁵ Wilhelm Stieda. Die gewerbliche Tätigkeit in der Stadt Dorpat: Ergebnisse der Gewerbezahlung vom 28. November 1878. Dorpat 1879, S 5.

KOKKUVÕTE

Supilinn on Tartu vanimaid asumeid, mille vanemast hoonestusest on palju tänaseni säilinud. Nõukogude perioodi lõpul oli siinsel asumil elupiirkonnana üsna halb maine, tänapäeval on Supilinn gentrifikatsiooniprotsessi algfaasis, mille käigus on asum muutumas hinnatud elupiirkonnaks.

Supilinna üksikute kruntide ja neil oleva asustuse kohta on andmeid juba 16. sajandi lõpust, enamiku kruntide teket ja omandisuhteid on aga võimalik järjepidevamalt jälgida alates 18. sajandi keskpaigast.

18. sajandi keskpaigas oli Supilinnas parkümmend põhiliselt aedadena kasutuses olnud aiakrunti, mis asusid praeguse Tähtvere ja Kroonuaia tänava piirkonnas ja Emajõe ääres. Aiad kuulusid reeglina kesklinnas asunud jõukate linnakodanike elamute juurde ning elamu müügi korral läks ka aed uuele omanikule. Tihti anti aed vaesematele linnaelanikele (*Einwohner*) kasutada, kes siis krundile ka hoonestuse rajasid. Enamuses on tegemist olnud talumajapidamisele iseloomulike hoonetega, mida on tihti nii nimetatudki (*Bauernhaus, Gehöft*).

Pärast 1786. aastal toimunud kruntide nummerdamist oli Supilinnas 41 kinnistut, millest hoonestatud oli üle 30. 1786. aastal olid siinsete omanike hulgas juba ülekaalus lihtrahva esindajad (käsitöölised, päevatöölised, voorimehed jne). Oli ka vaimulikke ja jõukaid linnakodanikke. Mõned erandid välja arvata, eelistasid viimased endiselt oma krundi kasutada anda ja elasid ise mujal.

Tartu arengule mõjus soodsalt 1802. aastal taasavatud Tartu ülikool. 1797–1835 kasvas rahvaarv Tartus peaaegu kolmekordseks, mis tõi kaasa asustuse tihenemise ja laienemise ka linna äärealadel, sh Supilinnas. 19. sajandi esimesel poolel alustati Emajõe luhal asuva linna karjamaa küljest uute kruntide väljamõõtmist. 1805. aastal oli Supilinnas 46 krunti. Kõige enam lisandus krunte 1808. ja 1820. aasta vahel ning 1820. aastate lõpus. 1850. aastate keskpaigaks oli Supilinnas asuv vaba linnamaa suures osas kruntidena välja jagatud ja ka hoonestatud. Välja oli kujunenud põhiline tänavavõrgustik — Meloni, Herne, Emajõe, Kroonuaia (Botaanika), Oa, Kartuli, Piiri ja Marja (Uus) tänav.

Tartu linna arengus algas uus periood 1860. aastatel. Supilinnas, kus omandisuhted olid püsivad ja märkimisväärne osa territooriumist oli päruskruntide all, algas uus

arenguetapp mõned aastad varem ja oli seotud pastor Gehewe surmaga 1856. aastal. Pastori hiigelkrundi partsellimisega levis hoonestus ka seni hõredalt asustatud Kroonuaia-Tähtvere-Herne-Marja kvartalis. 1856–1899 lisandus Supilinna 80 krunti, neist 20 eraldus 1856–1869 (11 aastatel 1856–1859 ja 9 aastatel 1860–1869). 1870–1879 sai Supilinn rikkamaks 34, 1880–1889 10 ja 1890–1899 16 krundi võrra. Kõige rohkem uusi krunte tekkis Tähtvere (20) ja Herne (19) tänavale. 19. sajandi lõpuks olid täielikult välja kujunenud Meloni, Kartuli, Emajõe ja Kroonuaia tänav, kuhu edaspidi praktiliselt enam uusi krunte ei lisandunud. Ülejäänud tänavatel jätkus kruntide jagunemine ka 20. sajandil.

Kuni 1870. aastateni oli siinne kinnisvaraturg üsna loid. 1870. aastatel, seoses uute kruntide lisandumise ja üldise ehitusaktiivsuse tõusuga nii Supilinnas kui terves Tartu linnas hakkab ka siinne kinnisvaraturg elavnema, eriti Tähtvere ja Herne tänaval. Siiski on asumile kuni 19. sajandi lõpuni iseloomulik, et siia krundi muretsenu jäi paikseks ja kinnisvara vahetas omanikku enamjaolt kas pärimise teel või müüdi see sugulasele või perekonnaliikmele. Materiaalse olukorra paranedes müüdi asumi äärealal (Meloni, Marja tänav) asunud kinnisvara maha ja muretseti uus kesklinnale lähemal asunud elitaarsemale Kroonuaia või Emajõe tänavale. Kuna ülejäänud linna kohta Supilinna kinnistute andmebaasiga analoogne andmestik puudub, ei ole kahjuks praegu võimalik uurida, kas ja kui palju oli siinsetel omanikel kinnisvara teistes Tartu linnaosades ja kuhu eelistati pärast Supilinnast lahkumist uus kinnisvara soetada.

Üldiselt oli kinnisvaraturg Supilinnas kõige elavam 1870–1879 ja 1890–1899, mis langeb ühte ka kõige aktiivsema kruntide tekke perioodiga. Ühe ruutvitsa maa hind oli 1850. aastate lõpus pea kogu Supilinnas ühesugune. 19. sajandi viimasel kümnendil on aga hinnad tänavate lõikes juba väga erinevad. Kõige kallim oli krundi omandamine Kroonuaia tänaval (20 rubla ruutvitsa eest), üllatuslikult oli ruutvitsa maa hind kõrge Kartuli tänaval (18,8 rubla). Järgnes Tähtvere tänav 14,28 rublaga. Suhteliselt odav oli krundi omandamine Meloni (7,14 rubla) ja Marja tänaval (6 rubla).

Hoonete ehitamisel tuli kuni 1857. aastani lähtuda 31.12.1809 Aleksander I ukaasiga kehtestatud tüüpfassaadidest, millega seati majade ehitamisele kindlad nõuded. Ehitusnõuete täitmist kontrollisid ja ehitusajadega tegelesid politsei ja kammerkohus. Enamasti väikesed ühe-kahetoalised majad paiknesid hajusalt Emajõe kaldapealse ning praeguste Meloni ja Tähtvere tänava äärses piirkonnas. Jõukama rahva esindajatele kuulus siiski ka suuremaid, rohkem kui 10 toaga elamuid. 1820. aastal oli Supilinnas umbes 50 ja 1830. aastal 60 elamut. Osa hoonetest, mille ehitusaeg jäi mitmekümne aasta taha, oli kokku kukkumas või väga

halvas seisukorras. 1850. aastate keskel oli elamuid saja ringis. Kõige tihedamalt oli hoonestatud Meloni tänav, järgnesid Kroonuaia ja Tähtvere tänav. Pea täielikult puudus hoonestus aga suurel osal praeguse Marja, Tähtvere, Kroonuaia ja Herne tänava vahelisest alast, kus asus pastor Gehewe suur päruskrunt. Paljudel kruntidel oli lisaks elamule rohkelt kõrvalhooneid (sh ka loomapidamishooneid) ja täiendavat tulu andev juur- või puuviljaaed. Välisilmelt meenutas tolleaegne Supilinn endiselt rohkem küla.

1861–1870 hoogustus Marja, Herne, Tähtvere ja Botaanika tänava vahelise ala hoonestamine. 1870. aastate keskel alustati Oa tänava Emajõe-poolse külje hoonestamist, jätkus Marja tänava hoonestamine ning Herne, Meloni ja Tähtvere tänava hoonestuse tihenemine. Uued hooned olid enamasti lihtsa põhiplaaniga ühe- või kahetoaliste korteritega ja lihtsa fassaadiga elamud.

19. sajandi lõpus oli kõige tihedamalt hoonestatud Tähtvere (55 elamut) ja Herne (50 elamut) tänav. Võrreldes 1851. aastaga oli hoonestus üle kolme korra tihenunud Marja (3,7 korda), Tähtvere (3,4 korda) ja Kroonuaia (3,1 korda) tänaval. Järgesid Kartuli (3 korda), Herne (2,7 korda), Oa (2,1 korda), Emajõe (1,75 korda), Meloni (1,7 korda) ja Piiri (0,6 korda) tänav.

1880. aastate teisel poolel lisandus siinsete omanike hulka järjest enam talupojaseisusest isikuid. Tulusaks muutus korterite üürileandmine, seniseid elamuid laiendati või ehitati krundile spetsiaalselt väljaüürimiseks mõeldud üürimaja. 19. sajandi lõpuks olid välja kujunenud tänavate vahelised eripärad. Kõige elitaarsemad tänavad Supilinnas olid Tähtvere ja Kroonuaia, kus elas kõige rohkem sotsiaalselt kõrgemal positsioonil olevaid inimesi. Meloni tänav oma suures osas 19. sajandi esimesest poolest pärineva hoonestusega ja Piiri tänav meenutasid rohkem küla kui linna. Marja tänav oli omamoodi üleminekutänav agraarse Meloni ja elitaarse Kroonuaia tänava vahel. Supilinna tööstusettevõtted, v.a Jakobi mäe nõlvale ehitatud Tivoli õllevabrik, olid koondunud Emajõe-Oa-Kartuli tänava kvartalis. Nende kõrval eksisteeris vähesel määral 1–2 töötajaga töökodasid ja vürtspoode, enim oli neid Tähtvere ja Herne tänaval.

Võrreldes 19. sajandi algusega (1807. a) oli elanike arv Supilinnas 1851. aastaks suurenenud umbes 2,4 korda. 1851. aastal oli siin umbes 660 elanikku, kelle hulgas olid esindatud kõik seisused, neist kõige rohkem kuulus siiski töölis-ja tsunftioklaadi. 19. sajandi lõpul oli Supilinnas umbes 2400 elanikku. Elanike arv võrreldes 1851. aastaga suurenes kõige rohkem Marja tänaval (22,4 korda), mis on ka loomulik, sest 19. sajandi keskel ei olnud tänav

veel õieti välja kujunenud. Elanike arv oli kiiresti kasvanud ka Tähtvere (7,3), Kartuli (6), Kroonuaia (6) ja Herne tänaval (5,7), vähem Meloni (3) ja Oa (3) ning Emajõe tänaval (1,6).

Vaatamata 19. sajandi viimase 30 aasta jooksul toimunud kruntide tükeldamisele ja hoonestuse tihenemisele jäi Supilinn teiste linnaosadega võrreldes ikkagi suhteliselt hajusa hoonestuse, elamuid ümbritsevate suurte aedade ja nii maa- kui ka linnaelu sugemetega asumiks, kus plaanipärast hoonestamist ei toimunud. Alles 20. sajandi esimestel kümnenditel algas Supilinna arengus ja ehitustegevuses uus etapp, mis tõi endaga kaasa asumi tavamiljööst erineva ning ühtlase hoonestusega Lepiku tänava tekke ning hoonestuse laienemise Piiri-Herne-Tähtvere tänava vahelisse kvartalisse.

The Development of the Settlement in Supilinn in 1704–1899

Summary

The emergence of slums like Supilinn (soup town) and others in Tartu has so far found little interest from historians. The image of Supilinn gradually degraded in the Soviet time and the buildings there were to be demolished. At the moment public attitude towards historical wooden architecture and consequently also slums is changing and old wooden houses are considered to be inevitable part of a special atmosphere of such areas. A large part of the wooden buildings of Supilinn has survived until today. Supilinn is being renovated, undergoing a slow transformation from the historic slum into a prestigious neighbourhood. The inhabitants of this district have a strong sense of community; the active community embodied by the Supilinn Society is committed to preserving the heritage.

Written records indicate that people might have settled there already at the end of the 16th century. The history of plots and ownership relations are easier to follow beginning from the mid-18th century.

The area of present day Tähtvere and Kroonuaia Streets and on the bank of River Emajõgi was in use already in the mid-18th century when there were around twenty vegetable plots belonging to wealthier citizens of Tartu, who rented them to poorer residents (*Einwohner*). The latter built small households characteristic of rural areas often called in the records as *Bauernhäuser* or *Gehöfte*. After the whole territory of the town was replanned and plots were numbered by town quarters, there were 41 real estate holdings in Supilinn in 1786. More than 30 of them were built up. At that time ordinary townsfolk constituted the majority of real estate owners here (artisans, daily workers, carters etc.). There were also wealthier citizens and pastors who used to give out their lands on rent and lived elsewhere in the town.

A faster extension of the Supilinn settlement took place after the reopening of Tartu University in 1802. The tripling of town's population in 1797–1835 resulted in increasing housing density and the extension of the settlement to border areas such as Supilinn and others. In the first half of the 19th century new plots were measured out on the town pastures on the flood meadow of the River Emajõgi. Most of the new plots were created from 1808 to 1820 and at the end of the 1820s. By the end of the 1850s there were about eighty plots in Supilinn area and a big part of the free town land had been distributed to people as plots and built up. Also the main street network had been completed in Supilinn — streets such as

Meloni, Herne, Emajõe, Kroonuaia (Botaanika), Oa, Kartuli, Piiri and Marja (Uus) were formed.

In the second half of the 19th century Supilinn entered another phase of development, during which, due to newly established plots, buildings spread also to the so far sparsely settled Kroonuaia-Tähtvere-Herne-Marja quarter. In 1856–1899 80 new plots were created in Supilinn, most of them (34) in 1870–1879. The greatest number of them was created in the Tähtvere (20) and Herne (19) Streets.

By the end of the 19th century the Streets of Meloni, Kartuli, Emajõe and Kroonuaia were completely built up and almost no new plots were created there later on. In other streets the plots were increasingly divided also in the 20th century. The creation of new plots warmed up real estate market. The prices of land being roughly the same across the entire Supilinn in the late 1850s became much differentiated according to the streets in the last decade of the century. It was most expensive to buy land in the Kroonuaia Street where one *Quadratruthe* cost 20 roubles and somewhat unexpectedly also in the Kartuli Street where it cost 18.8 roubles. In the Tähtvere Street one had to pay for the same amount of land 14.28 roubles. The cheapest were the prices in the Streets of Meloni and Marja (1 *Quadratruthe* cost 7.14 roubles and 6 roubles respectively).

Until 1857 façades had to be designed by the standards established by Alexander I's ukase from December 31, 1809, which established certain requirements on building houses. The police and the finance court (*Kämmereigericht*) controlled the fulfilling of requirements and took care of the building business issues. Predominantly one or two-room houses were sparsely situated on the bank of the River Emajõgi and in the area of present Meloni and Tähtvere Streets. Yet, wealthier people owned also dwellings with more than ten rooms. In 1820 there were around 50 and in 1830 58 houses in Supilinn. Those houses that had been built in earlier decades were either about to collapse or in very bad condition. In the mid-1850s there were approximately one hundred houses in Supilinn. The Meloni Street was most densely built up, followed by the Kroonuaia and Tähtvere Streets. There was almost no housing in the extensive area located between the present day Marja, Tähtvere, Kroonuaia and Herne Streets, which belonged to the pastor Gehewe. By its appearance Supilinn area reminded more of a village; practically on all the plots there were, besides the dwelling, several outbuildings and a kitchen garden or an orchard, which provided extra income for their owners. As in the 1870s it turned profitable to rent out apartments, the existing dwellings

were extended to include more rooms or new one or two-room houses with simple ground plans and façades were built specially for renting out.

At the end of the 19th century the Streets of Tähtvere (55 houses) and Herne (50 houses) were most densely built up. From 1851 on the housing density more than tripled in the Streets of Marja (3.7 times), Tähtvere (ca 3.4 times) and Kroonuaia (3.1 times). The respective figures for the Streets of Kartuli were 3 times, Herne 2.7 times, Oa 2.1 times, Emajõe 1.75 times, Meloni 1.7 times and Piiri 0.6 times. Until the end of the 19th century it was characteristic to Supilinn that the plots changed hands mostly through inheritance or sales among relatives and family members.

By that time each street had developed its own specialised characteristic. In the Streets of Tähtvere and Kroonuaia socially most high-ranking people lived. The Meloni Street having houses dating to the first half of the 19th century as well as the Piiri Street looked more like a village than a town. The Marja Street can be considered to have been somewhere in between these two extremes. The industries in Supilinn, except for the brewery Tivoli on the slope of Jakobi hill, were concentrated in the Emajõe-Oa-Kartuli quarter. Besides these there were also smaller workshops and groceries with 1–2 workers, most of them located in the Streets of Tähtvere and Herne.

From 1807 to 1851 the population in Supilinn grew more than twofold. In 1851 there were around 660 residents in Supilinn comprising people from all estates. Majority of them, however, belonged to the workers and artisans *oklad*. At the end of the 19th century there were 2400 residents in Supilinn. More and more plot owners were of peasant origin. The growth of population was most substantial in the Marja Street (22.4 times) since the street was still taking its shape in the second half of the century. The number of residents grew significantly also in the Streets of Tähtvere (7.3), Kartuli (6), Kroonuaia (6) and Herne (5.7 times) and much less in the Streets of Meloni (3), Oa (3) and Emajõe (1.6).

Despite the dividing of plots and the increasing housing density in the last three decades of the 19th century Supilinn remained differently from other suburbs rather a sparsely inhabited slum with both rural and urban characteristics and without planned housing. Large tracts of vegetable gardens and orchards surrounded the houses. Only at the beginning of the 20th century Supilinn entered a completely new phase of development, during which dwellings of unified architectural design were built in the Lepiku Street and the settlement moved further to the Piiri-Herne-Tähtvere quarter.

Written records enable to give a rather detailed picture of the creation of new plots and the extension of housing in Supilinn. Data on plots available in land registers and land registry files in the fonds of Tartu-Valga land registry can be completed with information available in the protocols of Tartu *Kämmereigericht*, taxation materials of Tartu town council, lists of residents, the books of oral requests, and construction designs of buildings. A database including information taken from the land registry files of Supilinn (<http://www.eha.ee/kinnistud/tartu/public/>) gives an overview of the changes in ownership relationships from the mid-18th century to 1940. As long as there is no similar data on other suburbs of Tartu in the database it is impossible to figure out, whether and how much property the residents of Supilinn had in other parts of the town and which were the areas where people preferably moved to after leaving Supilinn.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Allikad

Eesti Ajalooarhiivi (EAA) fondid

EAA 402 – Tartu Keiserlik Ülikool

EAA 995 – Tartu Magistraat

EAA 2110 – Eesti Hüpoteegipank

EAA 2381 – Tartu-Valga Kinnistusamet

EAA 2623 – Tartu Linnavalitsus

EAA 3568 – Tartu vastastikune tulekindlustusselts

EAA 3828 – Tartu Kammerkohus

Läti Riiklik Ajalooarhiiv (LVVA)

LVVA 10 – Liivimaa kubermanguvalitsuse ehitusosakond

Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond (TÜR KHO)

ÜR 9191 – Vaade Tartule Ülejõelt. Tundmatu kunstniku lito 19. sajandist.

Publitseeritud allikad

Полное собрание законов Российской Империи (ПСЗ).

Собрание фасадов, Его Императорским Величеством высочайше апробованных для частных строений в городах Российской Империи: [альбом]. Часть I. [Санкт-Петербург: б.и.], 1809.

Собрание фасадов, Его Императорским Величеством высочайше апробованных для частных строений в городах Российской Империи: [альбом]. Часть II. [Санкт-Петербург: б.и.], 1809.

Käsikirjad

Kati Männik. Gentrifikatsioon Eestis Supilinna näitel. Inimgeograafia bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikooli Geograafia Instituut, 2002.

Epi Tohvri, 1809.–12. aasta Vene tüüpfassaadid ja nende rakendamine Tartu linnaruumis. Magistratöö. Tartu, 2002.

Helmi Üprus. Tartu klassitsistlik arhitektuur. Magistratöö. Tartu 1943.

Perioodika

Livländische Gouvernements-Zeitung 1883.

Kirjandus

Album Academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat. Dorpat: C. Mattiesen, 1889.

Veiko Berendsen, Margus Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897. Tartu : Eesti Ajalooarhiiv, 1999.

Baltisches historisches Ortslexikon. T. 1, Estland (einschliesslich Nordlivland). Hg. von Heinz von zur Mühlen. Köln; Wien: Böhlau, 1985.

Baltisches historisches Ortslexikon. Teil II, Lettland (Südlivland und Kurland). Hg. von Hans Feldmann und Heinz von zur Mühlen. Köln; Wien: Böhlau, 1985.

Friedrich Bienemann jun. Der Katastrophe der Stadt Dorpat während des Nordischen Krieges. Reval. 1902.

Johann Christoph Brotze. Estonica. Tallinn: Estopol OÜ, 2006.

Dmitri Bruns. Tallinn. Linnaehituslik kujunemine. Tallinn 1993.

Friedrich Georg von Bunge. Darstellung der gegenwärtigen Verfassung der Stadt Dorpat, Riga 1827.

Dorpater Adressbuch 1889. Dorpat 1889.

Johannes August Engelmann. Die neue Städteordnung in ihrer Anwendung auf Dorpat. [Dorpat]: [s.n.] 1878.

Der Grosse Brand in Dorpat am 25. Juni 1775 – Neuer Dorpater Kalender für 1875. Dorpat 1874, S 48–58.

Karl Haljasmets, Ants Siim. Karlova asundus ja selle liitumine Tartu linnaga – Akadeemiake 2010, nr 1(8), lk 51–115.

August Wilhelm Hupel. Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland, Erster Band. Riga 1774.

Kalev Jaago. Haapsalu eeslinnade kujunemine – Artiklite kogumik Eesti Ajalooarhiivi 75.aastapäevaks. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 1996, lk 157–183.

Otto Karma. Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis : tööstuse arenemine 1917. aastani. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 1963.

Raul-Levroit Kivi. Tartu planeerimisest ja arhitektuurist: artikleid ja mälestusi. Koost *Jaan Malin, Karin Hallas-Murula*. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2005.

Bernhard Körber. Die Stadt Dorpat (Jurjew) in statistischer und hygienischer Beziehung. Jurjew: [s.n.], 1902.

Lea Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2006.

Linna-seadus: 1892 aasta wäljaanne 1903 ja 1904 aasta lisadega. Jurjev 1904.

Silvi Lindmaa. Tallinna agulid – Eesti ehitusmälestised. Aastaraamat. Tallinn 1990, lk 85–96.

S. Lindmaa. Põgusalt Pelgulinna ehitustavadest – Vana Tallinn VI (X), 1996, lk 117–126.

Ene Mäsak. Elutingimustest Tallinna eeslinnades 1870–1940. Tallinn: Eesti Raamat 1981

Gerhard Friedrich Müller. Sammlung russischer Geschichte. Bd. 1-9. St. Petersburg: 1735–[1764].

Vello Naaber. Kinnistusametite materjalid Eesti NSV Riiklikus Ajaloo Keskarchiivis. Tartu, 1975.

Robert Nerman. Kalamaja ajalugu. Tallinn: R. Nerman 1996.

R. Nerman. Kopli: miljöö, olustik, kultuurilugu, 1918–1940. Tallinn: R. Nerman 2002.

R. Nerman. Lasnamäe ajalugu. Tallinn: R. Nerman 1998.

R. Nerman. Pelgulinna: kultuurikeskkonna kujunemine ja areng. Tallinn: R. Nerman 2000.

R. Nerman. Süda-Tatari puitasum: haritlaste linnaosa Tallinnas. Tallinn: R. Nerman 2004.

Niina Raid. Tartu elanike aiakruntidest XVI–XVIII sajandil – Kleio 5/6, 1992, lk 8–10.

N. Raid. 16–19. sajandi Tartu Riia-eeslinna tänavatest – Kleio. Ajaloo ajakiri 1991/4, lk 18–23.

N. Raid. Tartu tänavad aastani 1940. Tartu ARC Projekt 1999.

N. Raid. Tartu Ülejõe-eeslinna tänavate areng – Kleio. Ajaloo ajakiri 1996/1, lk 25–32.

Georg Philipp von Oettingen. Rückblick auf die Thätigkeit der städtischen Verwaltung zu Dorpat in der Verwaltungsperiode 1878–1882. Dorpat: [s.n.] 1882.

Ortsstatut zur Beschränkung der Holzbauten in Dorpat – Livländische Gouvernements-Zeitung 1883, Nr 55.

Alexander C. G. Rosenberg. Bürgerbuch der Stadt Dorpat 1719–1797.

Eduard Seegrön. Chemische und bacteriologische Brunnenwasseruntersuchungen im I. Stadtteil (Techelferscher Bezirk) zu Jurjew (Dorpat): Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doctors der Medicin verfasst und mit Bewilligung Einer Hochverordneten medicinischen Facultät der Kaiserlichen Universität zu Jurjew zur öffentlichen Vertheidigung bestimmt. Dorpat 1893.

Andres Sepp. Õllelinn Tartu. Tartu: A. Le Coq 2007.

Mart Siilivask. Tartu arhitektuur 1830–1918. Historitsism ja juugend: arhitektuuriideed ja stiilieeskujud kohalike arhitektide loomingus 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Tartu: Rahvusarhiiv 2006.

M. Siilivask. Tartu Ülejõe linnaosa hoonestuse kujunemisest (1785–1940) – Tartu Linnamuuseumi Aastaraamat. Tartu 1999, lk 24–38.

Wilhelm Stieda. Die gewerbliche Tätigkeit in der Stadt Dorpat: Ergebnisse der Gewerbezahlung vom 28. November 1878. :Dorpat 1879.

Tartu: [koguteos]. Tartu linna-uurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu 1927.

Tartu ajalugu: [marksistlik üldkäsitlus: juubelikogumik]. Koostaja Raimo Pullat. Tallinn: Eesti Raamat 1980.

Tartu: ajalugu ja kultuurilugu. Koostaja Heivi Pullerits. Tartu: Ilmamaa 2005.

Tartu ehitusseadlus, mille järele Tartu elanikud oma ehitused peavad toimetama: (Tartu linna volikogust antud ja seaduslikult kinnitatud linnade seadluse 103 art., punkt 1, 3, 4, 9, 10 ning 11 põhjusel: Riia-loss, 24.veebr. 1882 = Обязательные для жителей г. Дерпта постановления по строительной части = Obligatorische Verordnung zur Regelung des Bauwesens in der Stadt Dorpat. [S.l., 1882].

Lea Teedema. Agul arhitekti töölaual. Supilinna välisilme kujunemine 19. sajandil – Vana Tallinn. Tallinna Linnavalitsus; väljaandja ja vastutav toimetaja Raimo Pullat, artikkel ilmumisel,

L. Teedema. Supilinna varasem asustus 18. sajandi keskpaigast 1860. aastate alguseni – Tartu Linnamuuseumi aastaraamat 2010, artikkel ilmumisel.

Voldemar Toppel. Tartu ehitustegevusest – Tartu: statistilisi andmeid ja analüüse VI. Tartu 1939, lk 108–114.

Internetiallikad

Supilinna tänavad. Koostanud ARC Projekt OÜ, Tartu 2004.
<http://info.raad.tartu.ee/uurimused.nsf/>, märksõna tehiskeskkond (29.05.2010).

LISAD

LISA 1. Supilinna krundid 1787. aastal³⁴⁶

Kinnistu number		Krunni		
1757. a	1786. a	pindala ruutvitsades: ruutküünardes ³⁴⁷	liik	omanik/kasutaja
	169	60:5	kirikukrunt	kirikuteenija Sandri Rein
195	170	22:2	kirikukrunt	soldat Matvei Mitri
195	171	34:14	kirikukrunt	kirikuteenija Sussika Michel
	numbrita krunt (hilisem 172)	suurus märkimata	Tähtvere mõisamaa (vaidlusalune krunt)	
194	173	52:38	Tähtvere mõisamaa	Kerge Michel
194	174	32:6	Tähtvere mõisamaa	Lionti [Levonti] Petrovitš Duškin
195	175	29:34	Tähtvere mõisamaa	Lesk Grafina [Agrafina]
192	176	486:7	Päruskrunt	bürgermeisteri teener Schwallinger
	176d	56:22	Tähtvere mõisamaa	sepp Seppa Juhan (talupoeg)
	177	54:54	linnakrunt	Karro Andrese lesk
	178	200:25	linnakrunt	voorimees Ellacko [Illacko] Ewert
	179	82:24	linnakrunt	tööline Arratzi Jüri
193	180	96:21	linnakrunt	tööline Illacko David
193	181	73:3	linnakrunt	tööline Johsti Johann
	182	200:8	linnakrunt	püttsepp Johann Wilhelmson
192	183	526:9	päruskrunt	bürgermeister Gadebuschi teener Heinrich
	183e	82:23	linnakrunt	bürgermeister Gadebuschi teener Heinrich
191	184	682:2	päruskrunt	leskproua Malmstein
187,	185	2139:9	päruskrunt	pastor Oldekop

³⁴⁶ koostatud 1787. aasta plaani juurde kuulunud kirjeldusraamatu põhjal EAA 2381-1-1736

³⁴⁷ 1 ruutvits = 4,29 ruutsülda = 19,3 m²; 1 ruutsüld = 9 ruutarssinat = 49 ruutjalga = 4,55216723 m²

Kinnistu number		Kruundi		
1757. a	1786. a	pindala ruutvitsades: ruutküünardes ³⁴⁷	liik	omanik/kasutaja
188, 189				
195	186	66:16	kirikukrunt	brandmeister Vollhardt
	186F	88:18	kirikukrunt	Kusiko Perdo Eva
	187	28:42	kirikukrunt	Vene müürsepp Kononoff
	188	14:16	kirikukrunt	kingsepp Acken
	189	187:32	kirikukrunt	köster Christlieb Ignatius
200	190	292:12	päruskrunt	lesk Grafina [Agrafina]
201	191	434:13	päruskrunt	leskproua Juliana Maria von Staden
202	192	169:5	päruskrunt	pastoriproua Beata Gedrutha Plaschnig
	193	70:56	päruskrunt	oldermann Johann Georg Schaafe
206	202	176:24	päruskrunt	pagar Christoph Reinicheni pärijad
207	203	327:28	päruskrunt	riiginõunik Loewenwolde
	204	182:52	linnakrunt	tööline Sachka Thomas
	205	107:1	linnakrunt	tööline Peter
	206	175	linnakrunt	Sachka Michel
210	207	139:33	päruskrunt	Vene marketender ³⁴⁸ Fadeoff [Fadejev]
	208	119:38	kirikukrunt	Kirsa Peter, talupoeg, kalur
	209	154:44	kirikukrunt	Leonti Petrov Duškin
212	210	249:54	vaestekrunt	kalur Johann Prun
	211	204:54	päruskrunt	lesk Kehrling
	212	1:62	kirikukrunt	Leonti Petrov Duškin
	213	4:41	päruskrunt	marketender Peter Fadejev
	214	266:4	päruskrunt	Kirsa Peter

³⁴⁸ marketender (Marquetender) - sõjaväekaubitseja

LISA 2. Supilinna hoonestus 1786. aastal³⁴⁹

Kinnistu		Hoonestus	Elanikke		Märkusi
Nr	Omanik		mehi	naisi	
169	kellamees Sandre Rein	ostetud maja	2	2	
170	soldat Mitri Matfei [Matvei Mittri]	ostetud maja	1		Tartu garnisonis
171	Kellamees Sussicko Michel	ostetud maja	2	2	
174	aednik Leonti Duskin	maja	1		
174	aednik Leonti Duškin	ise ehitatud saun			
175	Aiatööline Gravinia, majandusvalitsuse talupoja lesk,	Ise ehitatud maja	3	2	
176	Peterburi 2. gildi kaupmees Gerassim Kitchigin	aiakrunt			lisaks II linnaosas maja ja kõrvalhoonetega hoonestatud krunt nr 181, elas seal naise ja poeg Grigori 4-liikmelise perega
176	Raeteener Jacob Heinrich Schwallinger	Ise ehitatud maja	3	1	
177	Karro Andrese lesk	ostetud elamu	1	3	
178	voorimees Illacko Ewert	päritud maja	4	1	
179	päevatööline Jüri Arns (Arratz)	väike maja	2	1	
180	kalur Illacko David	Ise ehitatud maja	2	2	
181	päevatööline Johsti Johann	ostetud maja	1	2	
182	püttsepp Johann Wilhelmson	ostetud väike maja	1		
183	teenistuses sõjaväelane, seersant Friedrich Heinrici	aiakrunt	elab rügemendi juures		
184	kaupmehelesk Anna Elisabeth Malmstein	Ise ehitatud maja			elas koos perega krundil nr 21 I linnaosas
185	pastor Theodor Oldekop	Ise ehitatud maja	4	3	kivimaja I linnaosas krundil nr 48
186	korstnapühkija ja brandmeister Johann Vollhardt	ostetud maja	1	3	
187	Gregor Kononoff	ostetud maja	1	1	
188	kingseppmeister Michael Krampe	ostetud maja	3	3	oli ka Saksa koguduse köster
190	aiatööline Gravinia, majandusvalitsuse talupoja lesk	aiakrunt			
191	lesk Juliana von Staden	ise ehitatud maja ja kõrvalhooned		1	
192	pastorilek Beata Gedruta Plaschnig	aiakrunt koos sellel asuva kokku kukkumas majaga		1	
193	Antoni gildi oldermann, klaasimeister Georg Schaafe	aiakrunt			kivimaja krundil 102

³⁴⁹ Tabel koostatud EAA 995-1-1418 alusel

Kinnistu		Hoonestus	Elanikke		Märkusi
Nr	Omanik		mehi	naisi	
202	pagar Reinicheni pärijad	tühi aiakrunt			kivimaja I linnaosas krundil nr 73
203	aiatöölise Peter Ivanoff	ostetud maja Loewenwolde aiakrundil	2	2	
203	vennad Loewenwolded	Aiakrunt			elamu I linnaosas krundil nr 145
204	päevatöölise Sachka Thomas	ostetud väike maja	1	3	
205	vaestekubjas Madis Hanssohn	halvas seisus maja	1	2	
206	kalur Sachka Michel	ostetud väike maja	1	2	
207	Peterburi 3. gildi kaupmees Peter Fadeoff	maja	3	2	
208	voorimees Kirsas Peter	Ise ehitatud maja	5	2	
209	aednik Leonti Duškin	maja			
210	kalur Johann Prun	ostetud maja	1	2	
211	aktsiisiteenri lesk Anna Kehrling	ostetud puitelamu		3	pidas sauna
212	aednik Leonti Duškin	saun			lisaks veel krunt 199 (aiakrunt) I linnaosas
212	Peter Duškin				
213	Peter Fadeoff	saun			lisaks veel III linnaosas aiakrunt nr 83 ja üürimaja krundil 150
214	voorimees Kirsas Peter	aiakrunt			

LISA 3. Supilinna hoonestus 1805. aastal³⁵⁰

Kinnistu		Tänav	Hoonestuse olemasolu ja elamu suurus	Märkusi
nr ja maaliik	Omanik			
170-171, Jaani kiriku maa		Tähtvere-Kroonuaia-Jakobi nurk	hoonestamata	Tänav alla läinud krundid, osa kinnistust 171 ühendati 1798. a kinnistuga 187
169, linnamaa	Dultz	Tähtvere	ühe toaga elamu	
172, linnamaa	Hammermeister	Tähtvere	hoonestamata	Kasutuses aiana
173, Tähtvere mõisamaa	Michel Kerge	Tähtvere	pole märgitud	
174, Tähtvere mõisamaa	Tühi krunt	Tähtvere	hoonestamata	
175, Tähtvere mõisamaa	Varvara Petrova	Tähtvere	ühe toaga elamu	
176, päruskrunt	Jacob Heinrich Schwallinger	Tähtvere	ühe toaga elamu	suur aed
177, linnamaa	Johann Martinsohn	Piiri	ühetoaline maja oli ehitamisel	
178, linnamaa	Thomas Ernitz	Tähtvere-Piiri nurk	ühe toaga elamu	
179, linnamaa	Arentzi Christian	Meloni	ühe toaga elamu	
179a, linnamaa	Hannemanni Ewert	Meloni	ühe toaga elamu	
179b, linnamaa	Johann Wilhelmson	Piiri	ühe toaga elamu	ehitas ise maja
180, linnamaa	David Illack	Meloni	kahe toaga elamu	ehitas ise maja
180a, linnamaa	Illacko Ewert		ühe toaga elamu	hiljem kinnistut pole
181, linnamaa	Johsti Johann	Meloni	ühe toaga elamu	ehitas ise maja
181a, linnamaa	Kikka Johann	Meloni-Herne nurk	ühe toaga elamu	ehitas ise maja
181b, linnamaa	Krisa Peter	Meloni	ühe toaga elamu	ehitas ise maja
181c, linnamaa	Seppa Maert	Meloni	ühe toaga elamu	ehitas ise maja
182, linnamaa	Elisabeth Meyer	Tähtvere-Meloni nurk	kahe toaga elamu	ostetud maja
183, päruskrunt+ linnamaa	Leonti Duskini	Tähtvere	kahe toaga elamu	suur aed
184 ja 185, päruskrundid	pastor Oldekop	Tähtvere	12-toaline elamu	Suur ja tulutoov aed
186, kirikumaa	J. Vollhardt	Tähtvere	kolme toaga elamu	
187, kirikumaa	professor Jäsche, enne kubermangusekretär Kieseritzky,	Tähtvere-Kroonuaia nurk	8 toaga elamu	
188, kirikumaa	Gotthard Ackenile	Kroonuaia	kahe toaga elamu	kasutas ka linnamaal asuvat väikest aeda
189, kirikumaa	Eesti koguduse köstrimaja	Kroonuaia		
190,	lesk Agrašinija	Herne-Kroonuaia	ühe toaga elamu	maja on kahe aasta eest

³⁵⁰ Koostatud EAA 995-1-26215 põhjal

Kinnistu		Tänav	Hoonestuse olemasolu ja elamu suurus	Märkusi
nr ja maaliik	Omanik			
päruskrunt		nurk, hiljem ühendatud kinnistu 191 ja 185c-ga		ehitatud, ilma korstna ja köögita, krundil on suur ja tulutoov aed
191, päruskrunt	kaupmees Lange	Kroonuaia	12-toaline elamu	suur aed oma kasutuses
192, päruskrunt	Hans Inni	Kroonuaia		aia suurus 169, 5 vitsa
193, päruskrunt	Otto Wilhelm Kieseritzki	Oa-Kroonuaia nurk	ühe toaga elamu ja saun	
202, päruskrunt	Krahv Gotthard Andreas Manteuffel	Oa	maja olemasolu pole märgitud	Aeda kasutas Martin Lipping 12 rubla eest aastas
203, päruskrunt	Loewenwolde	Oa	maja olemasolu pole märgitud	krunti kasutas Tschornalowsky
203a	Tschornalowsky	Oa	ühe toaga elamu	hiljem krundi kohta andmed puuduvad
204, linnamaa	Agrafinija	Kartuli	kahe toaga elamu	
205, linnakrunt	Kengseppa Mick	Kartuli	ühe toaga elamu	
206, linnamaa	Melki Jurry	Oa-Kartuli nurk	ühe toaga elamu	
207, päruskrunt	Pavel Fadejev	Emajõe	kahe toaga elamu	
208, kirikumaa	Hans Inni	Emajõe	hoonestatud, tubade arv märkimata	
209, vaestemaa-kirikumaa	Sachar	Emajõe	kolme toaga elamu	Maja ehitas ise
210, vaestemaa	Johann Brunn	Oa	kolme toaga elamu	
211/212, päruskrunt	Lesk Kehrlingi pärijad	Emajõe	nelja toaga elamu	maja väärtuseks koos saunaga hinnati 1300 rubla
213, päruskrunt	Pavel Fadejew	Emajõe ääres	tänav alla läinud krunt	
214, päruskrunt	Kürsa (Kirsa) Peter	Emajõe-Kroonuaia nurk	hoonestamata	

LISA 4. Supilinna aiakruntide omanikud 1704–1786

Tarass Afonov, voorimees,
Aulin, rentnik,
Blomi Rein, kellamees,
Borwick,
Johann Christoph Bischoff, bürger, sekretär,
Suurgildi liige,
Anna Margaretha Bishoff, eelmise lesk,
Martin Blieseckau (Blischkow), bürger,
Suurgildi liige,
Otto Wilhelm von Bock, sillakohtunik,
Johann Georg Bresike (Braesky),
korstnapühkija, Väikegildi liige,
Brömseni pärijad,
Parun Gustav Wilhelm von Budberg,
Danckwardt,
Catharina Elisabeth Derling,
Peter Fadejev,
Johann Lorentz Flach, bürger, Suurgildi liige,
Jacobina Flach,
Nils Jacob Funck,
Heinrich Henft, kapten,
Jürgen Hill,
David Johann Hujus [Hugius], bürger,
Suurgildi liige,
Martin Hoppe,
Catharina Hoppe,
Christlieb Ignatius, Eesti koguduse köster,
Matthias Heinrich Ickel, bürger, Suurgildi
liige,
Illacko David,
Illacko Johann,
Illacko Jurry,
Illacko Michel,

Johsti Johann,
Karro Andres,
Christian Johann Kinderling, bürger, Suurgildi
liige,
Peter Kirska,
Gerassim Kitchigin,
Grigori Kononov,
Kapten Krüdeneri kokk,
Claus Krüger,
Claus Krügeri lesk,
Kurnacko Thomas
Samuel Linck, bürger, apteeker, raehärra,
Andreas Maas,
Axel Reinhold Malmstein, bürger, Suurgildi
liige, oldermann,
Maltza Laur,
Krahv Gotthard Andreas Manteuffel,
Andrei Michailoff,
Stepan Mossejev,
Lucas Müller,
Otto Reinhold Neumann, bürger, Suurgildi
liige,
Theodor Oldekop, pastor,
Quist, inspektor,
Johann Heinrich Peucker, bürger, raehärra ja
Suurgildi liige,
Gerhard Johann von Plater,
Tobias Plaschnig, Jaani koguduse pastor,
Hans Pritschel, kübarategija,
Johann Heinrich Rehann, bürger,
rekognitsiooniinspektor, Suurgildi liige,

Carl Joachim Reissenstein, bürger,
postikomissar, Suurgildi liige,
Anna Maria Reissenstein, eelmise lesk,
Otto Reinhold Renius, bürger, Suurgildi liige,
Martin Johann von Roth, Puhja pastor,
Johann Jacob Sahmen, justiitsbürgermeister,
Johan Georg Schaaffe [Schaf], klaassepp,
Väikegildi liige,
Carl Otto Scheffler, bürger, kaupmees,
Juliana Catharina Scheibe,
Diedrich Schoof, bürgermeister, Suurgildi
liige,
Franz Jürgen Schroeder,
Heinrich Schwallinger, raeteener,
Andreas Swedmann, raehärra, Suurgildi liige,

Jacob Seebach, bürger, nahaparkal, Väikegildi
liige,
Johann Sigismund von Staden,
Christian Stegemann,
Sternstrahli pärijad,
Moritz von Strahlborn,
Sussiko Jürgeni lesk,
Michail Walther, korstnapühkija, Väikegildi
liige,
Erich Wilhelm von Wildebrandt,
Peter Tabor, raehärra,
Thiel,
Thomas,
Tuntzelmann, kreisikomissar,
Johann Vollhardt, brandmeister

LISA 5. Supilinna krundiomanike dünaamika 1786–1805³⁵¹

Kinnistu nr	Kaasaegne tänav	Omanik		
		1786–1889	1790–1799	1800–1805
169	Tähtvere	kellamees Jago Sandri Rein	Kellamees Jago Sandri Rein, vorimees Christian Reinhold	kingsepp Friedrich Dultz
170 ³⁵²	Tähtvere-Kroonuaia-Jakobi nurk	soldat Matvei Mittri	teadmata	Anna Artamonova
171 ³⁵³	Tähtvere-Kroonuaia-Jakobi nurk	kellamees Susika Michkel	kellamees Sussika Michkli lesk, rentniku lesk Catharina Margaretha Baumgarten	
172 ³⁵⁴	Tähtvere (hiljem jäi krunt täielikult Jakobi tänava äärde)		Kasutuses aiana	Hammermeister
173	Tähtvere	päevatööline Michel Kerge	Michel Kerge	Michel Kerge
174	Tähtvere	aednik Leonti Duškin		tühi krunt
175	Tähtvere	aiatööline lesk Gravinia	Lesk Gravinia (Agrafina)	Varvara Petrova
176	Tähtvere	bürgermeisteri teener Jacob Heinrich Schwallinger	bürgermeisteri teener J. H. Schwallinger	bürgermeisteri teener J. H. Schwallinger
177	Piiri	Karro Andrese lesk Anno	Karro Andrese lesk	müürsepp Johann Martinsohn
178	Tähtvere-Piiri nurk	vorimees Ewert Illack	Maria Ernitz	kalakaupmees Thomas Ernitz
179	Meloni	päevatööline Arratzi Jüri	päevatööline Arratzi Jüri	päevatöölise Arratzi Jüri poeg Arentzi [Arratzi] Christian
179a, linnamaa	Meloni	-	David Illack	Adam Jürgensohn ³⁵⁵
179b	Piiri	-	-	püttsepp Johann Wilhelmson
180	Meloni	kalur David Illack	kalur David Illack	kalur David Illack
180a ³⁵⁶	-	-	-	Illacko Ewert
181	Meloni	päevatööline Johsti Johann	päevatööline Johsti Johann	päevatööline Johsti Johann, Illacko Jacob
181a	Meloni-Herne nurk	-	-	Tööline Kikka Johann
181b	Meloni	-	-	Krisa Peter
181c	Meloni	-	-	Seppa Maert
182	Tähtvere-Meloni nurk	püttsepp Johann Wilhelmson	püttsepp Johann Wilhelmson, rätsep	rätsep Carl Woivod ³⁵⁷ , sepp Johann Heinrich

³⁵¹ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

³⁵² Osa kinnistust 171 ühendati 1798. a kinnistuga 187, ülejäänud osa läks 1805. aastaks tänava alla.

³⁵³ Kinnistu ühendati osaliselt kinnistu 188-ga, ülejäänud osa läks 1805. aastaks tänava alla.

³⁵⁴ Vaidlusalune krunt Tähtvere mõisa ja linna vahel

³⁵⁵ Mõnes allikas on 1805. a omanikuks märgitud Hannemanni Ewert.

³⁵⁶ Hiljem kinnistut pole.

Kinnistu nr	Kaasaegne tänav	Omanik		
		1786–1889	1790–1799	1800–1805
			Carl Woivod	Nikolay
183 ³⁵⁸	Tähtvere	kutsar Heinrich Funck	kutsar H. Funck, aednik Leonti Duškin	aednik L. Duškin
184 ³⁵⁹	Tähtvere	Oldermann Axel Reinhold Malmsteini lesk Anna Elisabeth Malmstein, pastor Theodor Oldekop	Pastor Th. Oldekop	pastor Th. Oldekop
185		pastor Th. Oldekop	Pastor Th. Oldekop	pastor Th. Oldekop
186	Tähtvere	brandmeister Johann Vollhardt	brandmeister J. Vollhardt	brandmeister J. Vollhardt
187	Tähtvere-Kroonuaia nurk	Grigori Kononov	G. Kononov, rentniku lesk Anna Catharina Baumgarten, advokaat Otto Wilhelm Kieseritzky	advokaat O. W. Kieseritzky
188	Kroonuaia	kingsepp ja Jaani koguduse köster Michael Krampe	Kingsepp Gotthard Ernst Acken	kingsepp G. E. Acken lesk
189	Kroonuaia	Eesti koguduse köstrimaja	Eesti koguduse köstrimaja	Eesti koguduse köstrimaja
190 ³⁶⁰	Herne-Kroonuaia nurk	lesk Agrafinia	lesk Agrafinia	lesk Agrafinija
191	Kroonuaia	lesk Juliana Maria von Staden	lesk Juliana Maria von Staden, kaupmehed Lange ja Kofahl	oldermann Lange
192	Kroonuaia	pastor Tobias Plashnigi lesk, pastorilek Eberhard	Voorimees Hans Liiva	voorimees H. Liiva
193	Oa-Kroonuaia nurk	klaassepp Johann Georg Schaafe	klaassepp J. G. Schaafe	Kieseritzky
202	Oa	pagar Christoph Reinichen, krahv Gotthard Andreas Manteuffel	Krahv G. A. Manteuffel	krahv G. A. Manteuffel
203	Oa	Loewenwolde	Loewenwolde	Loewenwolde
203a ³⁶¹	Oa			Tschornalowsky
204	Kartuli	Sachka Thomas	Sachka Thomas, lesk Agrafinia Danilova	lesk Agrafinija Danilova
205	Kartuli	Madis Hansson, Peter Jakowlev	Peter Jakowlev, Peter Markus ja tema lesk Ello, kokk Peter Johannson	kokk P. Johannson, Kengseppa Mick
206	Oa-Kartuli nurk	Kalur Sachka Michel	Sachka Michel	Melki Jurry
207	Emajõe	voorimees Peter	Voorimees P. Fadejev	voorimees P. Fadejev

³⁵⁷ Carl Woivod oli eestlane, kes võeti 1795. a Tartu kodanikuks. Bürgerbuch der Stadt Dorpat 1719-1797. Tartu 1938, S. 34

³⁵⁸ Krundil oli suur aed.

³⁵⁹ Krundil oli suur ja tulutoov aed.

³⁶⁰ Krundil oli suur ja tulutoov aed

³⁶¹ Krundi 203a asukoht teadmata, hiljem see kusagil ei kajastu.

Kinnistu nr	Kaasaegne tänav	Omanik		
		1786–1889	1790–1799	1800–1805
		Fadejev		
208	Emajõe	voorimees Peter Kürsa	Kürsa Peteri lesk	voorimees Hans Inni
209	Emajõe	aednik Leonti Duškin	S. Finagejev	S. [Finagejev]
210	Emajõe	kalur Johann Prun	J. Prun	J. Brunn
211 ³⁶²	Emajõe	Lesk Anna Kehrling	Lesk Anna Kehrling	
212	Emajõe	Leonti Duškin	omaniketa	lesk Kehrlingi pärijad
213 ³⁶³	Emajõe-äärne	marketender Peter Fadejev	Peter Fadejevi	Pavel Fadejev
214	Kroonuaia	Peter Kürsa	Peter Kürsa pärija Johann Kürsa, J. Kürsa pärija Peter Kurs	voorimees Peter Kurs [Kürsa (Kirs) Peter]

³⁶² Ühendati hiljem kinnistu 212-ga.

³⁶³ 1805. aastaks tänav alla läinud krunt.

LISA 6. Supilinna krundiomanike dünaamika 1806–1855³⁶⁴

Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	Omanik				
		1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
169	Tähtvere	kingsepp Dultz	kingsepalesk Dultz	kingsepalesk Dultz	Jaama kõrtsipidaja Georg Rossmann, linnaelanik Johann Ahland	J. Ahland, Bürger Peter Abakanov, toolitegija Wilhelm Jürgenson
169a	Tähtvere	kammerteener Johann Germann	kaupmehesell Carl Petersohn	kaupmees C. Petersohn	kaupmees C. Petersohn, rätsep Karl Zirkel	rätsep K. Zirkel
172	Tähtvere/J akobi		rentnik Johann Georg Drowing; ülempastor, professor Gottlieb Eduard Lenz ³⁶⁵	pastorilesk Lenz	pastorilesk Lenz	pastorilesk Lenz
172b	Tähtvere	-	rentnik ja postijaama-pidaja Johann Georg Drowing	rentnik J. G. Drowing	rentnik J. G. Drowing	rentnik J. G. Drowingu pärijad
173	Tähtvere	Kerge Micheli lesk	Johann Kerge	andmed puuduvad	andmed puuduvad	andmed puuduvad
174	Tähtvere	Leonti Petrov Duškini pärijad	Leonti Petrov Duškin	andmed puuduvad	andmed puuduvad	andmed puuduvad
175	Tähtvere	Lesk Varvara Petrova, mürsepp Jüri Johannson	mürsepp J. Johannson; kääriteritaja Celestin Stein	kääriteritaja C. Stein	koolmeister Johan Beck	koolmeister J. Beck
176	Tähtvere	bürgermeisteri	revisor Chr. H.	revisor Chr. H.	revisor Chr. H.	voorimees Karl

³⁶⁴ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

³⁶⁵ Gottlieb Eduard Lenz (1788–1829), teoloog, Tartu Jaani kiriku pastor 1810–1824, TÜ professor 1824–1829.

		Omanik				
Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
		teener Jacob Heinrich Schwallinger; Gotthard Georg von Knorring; revisor Christian Heinrich Schubert	Schubert	Schubert	Schubert; Adolph von Wulf; Emil von Wulf	Palsa
177	Piiri	müürsepp Johann Martinsohn	müürsepp J. Martinsohn	müürsepp J. Martinsohn	müürsepp J. Martinsohn	müürsepp J. Martinsohni pärijad
178	Tähtvere	kalakupmees Thomas Ernitz	lesk Marie Erniza pärija tislerilesk Auguste Mehner	tislerilesk Auguste Mehner	tislerilesk A. Mehner	proviisor Eduard Mehner, rätsepaproua Wilhelmine Haase, õllepruul Rein Hirschson
178a	Meloni	lesk Illack	lesk Illack	lesk Illacku pärijad	lesk Illacku pärijad; allohvitser Jaan Jüri	allohvitser Jaan Jüri
178b	Meloni	Illacko Ewert	Illacko Ewerti lesk	Illacko Ewerti lesk	Illacko Ewerti pärijad	Illacko Ewerti pärija, lesk Hahnberg (Holmberg)
179	Meloni	Christian Arratz lesk Anna Arratz	lesk Anna Arratz	lesk Anna Arratz, kalakaupmees Carl Illack	kalakaupmees Carl Illack, talupoeg Thomas Womm	Thomas Wommi lesk Eliise Womm
179a	Meloni	tööline Peter Hügel, tema lesk Anna Hügel; puusepp Johann	puusepp J. Freyberg	puusepp J. Freyberg	puusepp J. Freyberg; teener Jacob Salomon ³⁶⁶	lesk Marie Salomon, Peter Ansak

³⁶⁶ Jacob Salomon oli Volmari kreisi Liddeni mõisa talupoeg.

		Omanik				
Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
		Freybeg				
179b	Piiri	Adam Jürgenson	A. Jürgenson	A. Jürgenson	A. Jürgensoni lesk Kai Juckumson, Ewa Promet	E. Promet
180	Meloni	David Illack	kalur Carl Illack	Carl Illack	Carl Illack	Carl Illack, puusepp Christian Sauter (Sautra)
181	Meloni	mölder Otto Jürgensohn	Otto Jürgensohn; lesk Tio Ludwi; tööline Tõnis Michelson	tööline Tõnis Michelson	Andreas Kaas, Margareta Kaas, Alvine Kaas, Theodor Kaas	Tio Eisenschmidt
181a	Herne	Kikka Jaani lesk	valitseja-proua (<i>Dispo- nentenfrau</i>) Catharina Krüger; Friedrich Sokolov	Fr. Sokolov	Fr. Sokolov Ivan Glumbatzky	Tatjana Sverev
181b	Meloni	-	Krisa Peter	Krisa Peter	Peter Krisa	Peter Krisa, Michel Steinberg
181c	Meloni	puusepp Christian Johannsohn	puusepp Chr. Johannsohn	puusepp Chr. Johannson; aednik Johann Wendt	aednik J. Wendt, erusoldat Michel Jaan	Anissija Jacob (Michel Jaani tütar, eruallohitser Jaan Jacobi naine)
182	Tähtvere	sepp Johann Heinrich Nicolay Elisabeth Meyer (abielludes Seebach)	lihuniku naine E. Seebach	E. Seebach	lihunik Elias Gottlob Seebachi lesk Elisabeth	lesk E. Seebachi pärijad

Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	Omanik				
		1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
183	Tähtvere	Leonti Petrov Duškin	L. P. Duškin	L. P. Duškin ja tema tütar Avdotja Schleifer	A. Schleifer; kõrtsmik Carl Michelson; Leena Kleinbach	L. Kleinbach, tiserisell Johann Pangsepp
183a	Tähtvere	-	-	voorimees Archip Duškin	voorimees A. Duškin; Wilhelmine Duškin	W. Duškin
183b	Tähtvere	-	-	Catharina Sahlin (Duškin)	C. Sahlin (Duškin)	C. Sahlin (Duškin)
183c	Tähtvere	-	-	voorimees Grigori Duškin	Grigori Duškin	Voorimees Grigori Duškin; eelmise tütar Maria Rachmanov
183bb	Marja	-	-	nõelategija Carl Weber	nõelategija C. Weber	nõelategija C. Weber
184/ 185	Tähtvere	pastorilek Louise Oldekop	pastorilek L. Oldekop	pastorilek L. Oldekop; pastor Carl Heinrich Gehewe	pastor C. H. Gehewe	pastor C. H. Gehewe
185a	Herne	politseivaht-meister Gustav Simonsohn	politseivaht-meistri lesk Dorothea Baumann (Simonsohn)	pedelli naine D. Baumann	pedelli lesk D. Baumann	lesk Anna Carlson
185b	Herne	-	mölder (veski-ehitaja) Carl Fricke	Mölder C. Fricke; linna vaestevalitsus	linna vaestevalitsus; mölder Johann Michael Masing	mölder J. M. Masing
185c	Herne	-	pedell Johann	pedell J.	rentnik Gustav	Vt kinnistu

		Omanik				
Kin- nistu nr	Kaas- aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
			Baumann	Baumann, puusepp Nikifor Rebrov	Mühlenthal	185c/190/191
185c/ 190/ 191	Herne	-	-	-	-	rentnik Gustav Mühlenthal
186	Tähtvere	brandmeister Johann Vollhardt	Charlotte Elisabeth Werning (Vollhardt), kingsepp Thomas Wehse	kingsepp Thomas Wehse	kingsepp T. Wehse	kingsepp T. Wehse
187	Kroonu- aia	advokaat Otto Wilhelm Kieseritzky, Professor Gregor von Glinka; advokaat Felix Wilhelm Kieseritzky, professor Gottlob Benjamin Jaesche	professor G. B. Jaesche	professor G. B. Jaesche	professor G. B. Jaesche pärijad	professor G. B. Jaesche pärijad
188	Kroonu- aia	professor Gregor von Glinka; advokaat Felix Wilhelm Kieseritzky, professor Gottlob Benjamin Jaesche, Catharina	Räpina pastori lesk Lisete Major	pastorilek Lisette Majori pärijad; kingsepalesk Anna Elisabeth Petersen	Christoph Daniel Peterseni pärijad; vangla järelevaataja Johan Behrsing	Vangla järelevaataja J. Behrsing; kingsepp Jaan Wekram; politseivaht- meister Gabriel Dalwig

		Omanik				
Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
		Elisabeth Bude, Räpina pastori lesk Lisete Major				
189	Kroonu-aia	Eesti koguduse köstrimaja	Eesti koguduse köstrimaja	Eesti koguduse köstrimaja	Eesti koguduse köstrimaja	Eesti koguduse köstrimaja
189a	Herne	lesk Sarrick	orelitallaja Johann Müller	orelitallaja J. Müller	orelitallaja J. Mülleri poeg plekksepp Gottlieb Müller	plekksepp G. Müller
189aa	Herne	-	-	-	kirikuteener Carl Friedrich Müller	kirikuteener C. Fr. Mülleri lesk
189b	Herne	müürsepp Abraham Werg	müürsepp A. Werg	müürsepp A. Werg, erusoldat Maxim Jermolajev	erusoldat M. Jermolai (Jermolajev)	kutsar Andrei Adon ³⁶⁷
189c	Herne	müürsepp Christian Joseph (Josephi Christian)	müürsepp Chr. Joseph	müürsepp Chr. Joseph	müürsepp Chr. Joseph	müürsepp Chr. Josephi lesk Marie Joseph
189d	Herne Marja	Lesk Margaretha Johannsohn	lesk M. Johannsohn	lesk M. Johannsohn ja tema poeg, kokk Alexander Johannson	kokk A. Johannson, molder Christian Jacobsohn ³⁶⁸	molder Chr. Jacobsohn, Laur Claus
190	Herne	lesk Agraфина Petrovna	Lesk Agraфина Petrovna	Gavrila Duškin, literaat David Jaquet; rentnik Gustav	rentnik G. Mühlendahl	ühendati kinnistutega 185c ja 191

³⁶⁷ Andrei Adon oli Luke mõisa talupoeg.

³⁶⁸ Christian Jacobsohn oli pärit Pilistvere kihelkonnast Eistvere mõisast.

		Omanik				
Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
				Mühlenthal		
190a	Kartuli	Catharina Bulkin	teadmata	anatoomikumi teener Andreas Titov	anatoomikumi teener A. Titov; mölder Johann Masing	mölder J. Masing
190aa	Kartuli	Jaan Kangro	puusepp Ivan Bulkin	Puusepp I. Bulkin	puusepp I. Bulkin	puusepp I. Bulkin
190b	Herne	plekksepp Anton Weinschner	plekksepp A. Weinschner	plekksepp A. Weinschner	plekksepp Johann Christoph Oding	plekksepp J. Chr. Oding, aednik Jaak Kruse
190c	Herne	teener Friedrich Nedatz <i>jun</i>	teener Fr. Nedatz, Otto Jürgensohni lesk Gedrutha Jürgensohn	lesk G. Jürgensohn	puusepp Daniel Jürgensohn	puusepp D. Jürgensohn, aednik Jaak Kruse
190d	Marja	kokk Hans Nylson (Nilson)	kokk Hans Nilson	Christine Rolland (Pottnick)	Chr. Pottnick	tislerilek Chr. Pottnick
190e	Herne	Friedrich Felting	Friedrich Feltingi lesk Ewa Felting	lesk Ewa Felting ja tema lapselaps Georg Rosenberg	Georg Rosenberg	Georg Rosenberg
190f	Herne	habemeajaja Karl Henning	habemeajaja K. Henning	habemeajaja K. Henning, Valga kodanik Feodor Swerev	F. Swerev	F. Swerev
191	Herne	Oldermann Lange	filosoofia-õppejõud Johann Friedrich Brock, literaat Friedrich David Jaquet	literaat Fr. D. Jaquet, rentnik Gustav Mühlenthal	rentnik G. Mühlenthal	ühendatud kinnistutega 185c ja 190

		Omanik				
Kin- nistu nr	Kaas- aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
192	Kroonu- aia	voorimees Hans Liiva, tema vennapoeg voorimees Hans Jaeger	voorimees Hans Jaeger, kokk Hans Thomson	Kokk H. Thomson	kokk H. Thomson	Johann Friedrich Vorthmann ³⁶⁹
193	Oa /Kroonu- aia nurk	proua kubermangu- sekretär Kieseritzky	Kieseritzky pärijad, kokk Michel Klein	kokk M. Klein	kokk M. Kleini pärijad, tema kasutütre mees, tislér Johann Sass	tislér J. Sass
202	Oa	krahv Gotthard Andreas Manteuffel	krahv G. A. Manteuffel, kaupmees Justus Reinhold Schramm	kaupmees J. R. Schramm	kaupmees J. R. Schramm, sekretär Carl Ludwig Schulz	C. L. Schulzi pärijad, ökonoom Wilhelm Ferdinand Rath
203	Oa	perekond Loewenwolde, kindrali-proua Knorring	Knorringi pärijad, kaupmees Ludwig Adams	kaupmees Ludwig Adams	kaupmees L. Adams	kaupmees L. Adamsi lesk
204	Kartuli	lesk Agraſinia	tööline Kotka Madis	tööline Kotka Madis	tööline Kotka Madis	töölise M. Kotka lesk
205	Kartuli	Mick Kengsepp (Schumann)	Mick Kengsepp, voorimees Jakob Meus	voorimees J. Meus	voorimees J. Meus	voorimees J. Meus
205a	Kartuli	kingsepp Johann Wilhelm Plähn	Jakob Meus	Arvatavasti Adolph Meus	Arvatavasti A. Meus	voorimees A. Meus
206	Oa	tööline Melgi Jüri	tööline Melgi Jüri	tööline J. Melk (Melgi Jüri)	J. Melk (Melgi Jüri)	J. Melk (Melgi Jüri)
207	Emajõe	Peter Fadejev	Pavel Fadejev	P. Fadejevi pärijad	P. Fadejevi pärijad	P. Fadejevi pärijad

³⁶⁹ Johann Friedrich Vorthmann oli 1819-1827 Tartu ülikooli rentei- ja ökonoomiasekretär, hiljem muusikaõpetaja.

		Omanik				
Kin- nistu nr	Kaas- aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
208	Emajõe (Kalda)	voorimees Hans Inni, Johann Mühlbach, mölder Diedrich Mühlbach	mölder Diedrich Mühlbach	Mölder D. Mühlbach ja tema pärijad, kaupmees Johann Peter Schilting	kaupmees J. P. Schilting, tema tütar Lisa Marie Schokov, kaupmehelesk Anna Bokovnev	kaupmehelesk Anna Bokovnev
208a	Emajõe	Teadmata	teadmata	Apteekri- abiline Friedrich Ludwig Alexander Kuers, rätsepassell Joachim Carl Nicolai Kuers, kaupmees Johann Peter Schilting	kaupmees Johann Peter Schilting	ühendatud kinnistuga 208
209	Emajõe	Zachar Finagejev, tema poeg Ivan Sacharjev, kalakaupmees Christian Michelson	kalakaupmees Christian Michelson	Mina Sacharjev	Mihail Sacharjev	Mihail Sacharjev
209a	Emajõe	Stepan Sacharjev ja tema lesk	Stepan Sacharjevi lesk	Stepan Sacharjevi lesk	Stepan Sacharjevi pärijad	Stepan Sacharjevi pärijad
209b	Emajõe	Ivan Sacharjev, kalakaupmees Christian Michelson	kalakaupmees Chr. Michelson	kalakaupmees Chr. Michelson	kalakaupmees Chr. Michelson	kalakaupmees Christian Michelson
210	Emajõe	Kalakaupmees Carl Brunn,	Kalakaup- mees M.	E. Raack	Kantor Raacki lesk Elisabeth	J. Brotzler

		Omanik				
Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
		kalakupmees Michel Kirsas (Kürsa)	Kürsa, Elisabeth Raack		ja tema tütar Julie Brotzler	
211a		välja andmata linnakrunt, edaspidi andmed puuduvad				
211/ 212	Emajõe (Kalda)	lesk Anna Kehrling ja tema pärijad, kaupmees Jürgenson	kaupmees Jürgenson	vabrikant Johann Friedrich Mathiesen	vabrikant Johann Friedrich Mathiesen	vabrikant Johann Friedrich Mathiesen
214	Kroonu- aia (Botaanik a)	voorimees Carl Kurs (Kirsas, Kürsa)	voorimees lesk Anna Friederica Kurs, voorimees Friedrich Nolge	voorimees Fr. Nolge	voorimees Fr. Nolge	voorimees Fr. Nolge
214a	Kroonuaia	voorimees Kirsas Peter	voorimees Peter Kirsas pärijad	voorimees Peter Kirsas pärijad	rätsepaproua Dorothea Thomson (Kürsa), Michail Fadejev	Michail Fadejev
227	Meloni	puusepp Carl Sautra	puusepp C. Sautra	Puusepp C. Sautra	puusepp C Sautra	puusepp C. Sautra
228	Meloni	müürsepp Pavel Ivanov	müürsepp P. Ivanov	müürsepp P. Ivanov	müürsepp P. Ivanov, tema poeg Leonti Pavlov Ivanov	L. Pavlovi lesk Paraskovja, lukksepp Samuel Pichlapuu
228a	Marja	-	-	-	Pavel Ivanovi (vt eelmine kinnistu) poeg Antip Pavlov	Lazar Michailov, Mihhail Lasarev

		Omanik				
Kin-nistu nr	Kaas-aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
229	Meloni	Vassili Vassiljev, lesk Anna Sokolov	A. Sokolov	A. Sokolov, rätsepasell Peter Jacobsohn	rätsepasell P. Jacobsohn, Avdotja Podaläkin	A. Podaläkin, erusoldat Peeter Drosdov (Ivanov)
230	Meloni	kaupmehesell Carl Peterson	kaupmehesell C. Petersoni aiakrunt	Teadmata	Sergei Kisljakov	Avdotja Kisljakov
231	Piiri	Johann Reinhold	Johann Reinhold, kääriteritaja Celestin Stein	kääriteritaja C. Stein, Johann Beck	J. Beck	J. Beck
232	Meloni	-	David Illack, Carl Illack, kalefaktor Jacob Johannsohn, müürsepp Arnold Jacob Weber	müürsepp A. J. Weber	müürsepp A. J. Weber	müürsepp A. J. Weber
232a	Meloni	-	-	puusepp Johann Tarto	Thomas Rheinfeld, nõelategija Carl Weber	nõelategija C. Weber, Peter Marran
232b	Meloni	-	-	puusepp Johann Tarto	puusepp J. Tarto	puusepp J. Tarto
233	Marja	-	Grigori Minejev Sacharov	G. M. Sacharov	G. M. Sacharov	G. Sahharov
233a	Marja	-	Kuprian Jegorov	Johann Friedrich Vortmann	Johann Friedrich Vorthmann Vassili Kasabruchov	Vassili Kasabruchov
233b	Marja	-	-	müürsepp Jepifan	müürsepp Jepifan	müürsepp Jepifan

		Omanik				
Kin- nistu nr	Kaas- aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
				Jevstignejev	Jevstignejev	Jevstignejevi pärijad, Trifon Belov Solovjov
234	Kartuli	-	-	puusepp Nikifor Rebrov, Wilhelm Rein	Wilhelm Rein	Wilhelm Rein
235	Oa- Kartuli- Marja tänav vaheline krunt	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa
236	Marja- Meloni- Oa tänav vaheline krunt	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa
237	Meloni- Oa tänav vaheline hoonesta mata krunt	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa	linna heinamaa
197T	Piiri	Adam Jürgensohn	teadmata	teadmata	teadmata	Teadmata
198T	Piiri	Peter Rotzi	teadmata	teadmata	Carl Simonsohna	Catharina Mereärg
195T	Tähtvere, Jakobi	Carl Neumark, Mina Rundalzov	Kaupmees Mina Rundalzov, professor Johann Friedrich Erdmann	professor J. Fr. Erdmann	professor J. Fr. Erdmann ja tema pärijad, Ernst August Carus	E. A. Carus
205T	Herne	-	-	-	kaupmees	kaupmees J. R.

		Omanik				
Kin- nistu nr	Kaas- aegne tänav	1806–1819	1820–1829	1830–1839	1840–1849	1850–1855
					Justus Reinhold Schramm	Schramm
202T	Tähtvere	-	-	õuenõunik Gustav Carl Girgensohn	õuenõunik G. C. Girgensohn	õuenõunik G. C. Girgensohn
218T	Tähtvere	-	-	-	Jüri Märri	J. Märri

LISA 7. Elanike päritolu 1851. a kihelkondade ja linnade kaupa³⁷⁰

KIHELKOND	ARV
Tartu-Maarja	46
Kambja	43
Nõo	34
Rõngu	16
Võnnu	15
Maarja-Magdaleena	11
Äksi	10
Otepää	10
Palamuse	10
Puhja	10
Kolga-Jaani	9
Pilistvere	9
Põlva	8
Põltsamaa	7
Sangaste	6
Rõuge	5
Kodavere	4
Koeru	4
Halliste	3
Urvaste	3
Helme	2
Jõhvi	2
Kõpu	2
Karula	1
Kursi	1
Laiuse	1
Rakvere	1
Räpina	1
Saarde	1
Torma	1

Väljastpoolt Eestit tulijad

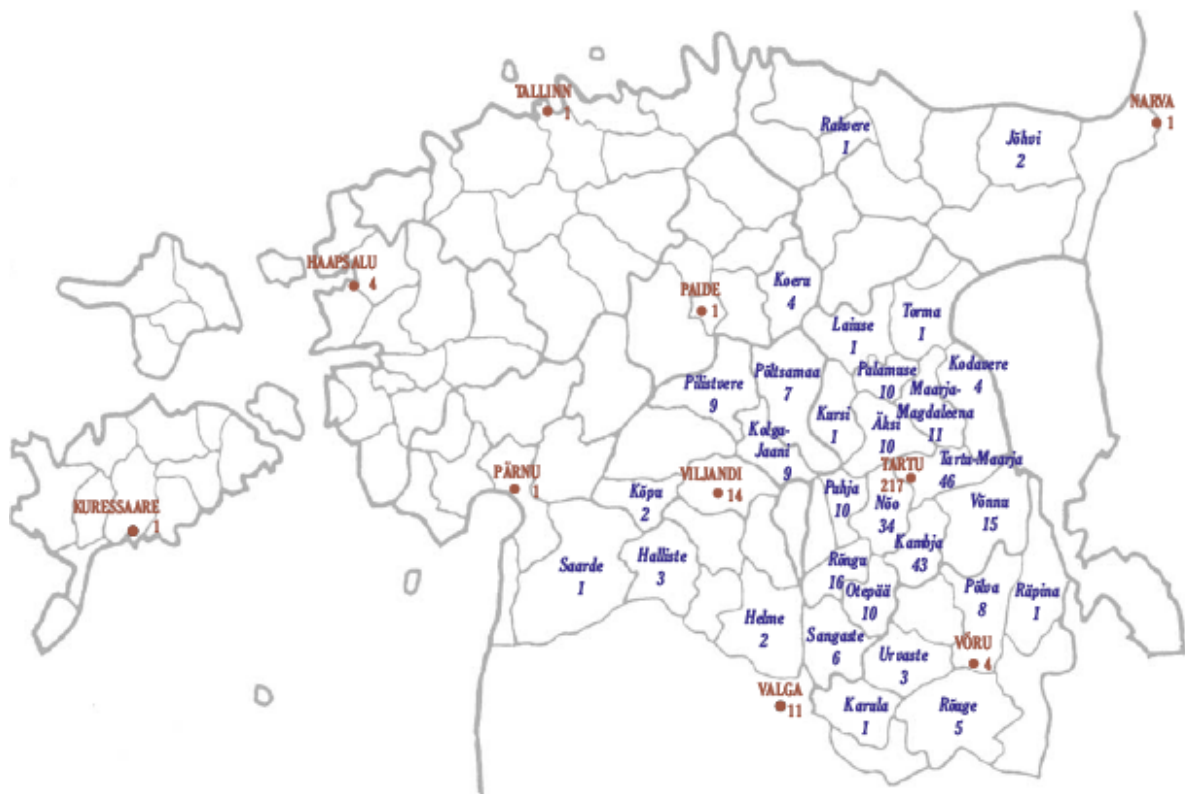
KOHT	ARV
Teadmata	60
Peterburi	11
Ape	9
Sachsen	7
Jaunlaicene	7
Preisimaa	6
Hessen	4
Riia	3
Kuramaa	2
Valmiera	2
Sermuiža	2
Liivimaa	2
Cesis	1
Viiburi	1
Vilnius	1
Jelgava	1
Pihkva	1
Hannover	1

Eesti linnadest tulijad

LINN	ARV
Tartu	217
Viljandi	14
Valga	11
Võru	4
Haapsalu	4
Kuressaare	1
Tallinn	1
Narva	1
Paide	1
Pärnu	1

³⁷⁰ Koostatud EAA 995-1-1424 põhjal

Elanike päritolu kihelkondade ja linnade kaupa. 1851

Väljastpoolt Eestit tulijad

KOHT	ARV
Kuramaa	2
Cesis	1
Valmiera	2
Viiburi	1
Vilnius	1
Sachsen	7
Sermuiža	2
Preisimaa	6
Riia	3
Jelgava	1
Peterburi	11
Pihkva	1
Hannover	1
Ape	9
Jaunlaicene	7
Hessen	4

LISA 8. Emajõe tänava krundiomanike dūnaamika 1856–1899³⁷¹

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
207	Peter Fadejevi pärija Michail Fadejev	M. Fadejevi pärija Peter Fadejev	P. Fadejev, talupoeg Peter Tiedemann	talupoeg P. Tiedemann ja tema pärijad	talupoeg P. Tiedemanni pärijad
208	tislerisell Reinhold Peterson	tislerisell R. Peterson	väikekaupmees Anton Rass	väikekaupmees A. Rass	väikekaupmees A. Rass ja tema pärijad
208a	ühendatud kinnistuga 208				
209	Mihail Sacharjev	M. Sacharjevi pärijad	M. Sacharjevi pärijad, Märt Birk	M. Birk	M. Birk
209a	Stepan Sacharjevi pärijad	Stepan Sacharjevi pärijad	Stepan Sacharjevi pärijad, Helene Fadejev	H. Fadejev	H. Fadejev, talupoeg Michel Bachmann
209b	kalakaupmees Christian Michelson	kalakaupmees Chr. Michelson	kalakaupmees Chr. Michelson ja tema pärijad	kalakaupmees Ch Michelsoni pärijad, koduõpetaja Rudolf Vilman	koduõpetaja R. Vilman
210	Julie Brotzler	Julie Brotzler, okladist Jüri Birk, Ado Mällo	A. Mällo, kellassepp Carl Magnus Rech ja tema pärijad	C. M. Rechi pärijad, Heinrich Eduard Lemke, 2. gildi kaupmees Ludwig Schlüter	kaupmees L. Schlüter, vabrikant Hermann Oelschlägel
211/ 212	vabrikant Johann Friedrich Mathiesen	vabrikant J. Fr. Mathiesen ja tema poeg, õllepruul Alexander, Gustav Eduard Mathiesen, rüütelkonna maamõõtja Robert Rech	rüütelkonna maamõõtja R. Rech, kellassepp Carl Magnus Rech ja tema pärijad	C. M. Rechi pärijad, Heinrich Eduard Lemke, 2. gildi kaupmees Ludwig Schlüter	kaupmees L. Schlüter, vabrikant Hermann Oelschlägel

³⁷¹ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

LISA 9. Herne tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899³⁷²

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
181a	Tatjana Sverev	T. Sverevi lesk, kaupmees Chr. Friedrich Keller, talupoeg Laur Klaos	Laur Klaos, talupoeg Michel Räppin	talupoeg M. Räppin	talupoeg M. Räppin
184ee	Katharina Šestakova	Emil Wegener, erusoldat Firiedrich Krusa	erusoldat F. Krusa, Anna Jäger	Anna Jäger	A. Jäger, Tartu kodanik Andreas Karl Oeberg
184eee	Kingsepp Gustav Aria	kingsepp Gustav Aria, raehärra ja kaupmees Alexander Diedrich Musso	raehärra ja kaupmees Al. D. Musso	raehärra ja kaupmees Al. D. Musso pärijad, talupoeg Elise Kuiv	talupoeg E. Kuiv
184i	aednik Mihkel Kits	Johann Kusik	Johan Kusik, Andres Kongas, eruallohitser Gustav Mölder	eruallohitser G. Mölder	eruallohitser G. Mölder
184a	Plekksepp Gottlieb Eduard Müller	G. Müller ja tema pärijad, ehitusmeister Jaan Pokka	ehitusmeister J. Pokka, Jenny Holtz, graveerija Peter Magnus Leopold Sapotzky	graveerija P. M. L. Sapotzky	graveerija P. M. L. Sapotzky
184l	Nikita Radomovitš	N. Radomovitš	N. Radomovitš	N. Radomovitš ja tema pärijad	N. Radomovitš'i pärijad
185a	toolitegija lesk Anna Carlson	Rentnik Johann Rapp, allohitser Grigori Ivanov, Artemi Kusov	Artemi Kusov, Jaan Paap	Jaan Paap ja tema pärijad, voorimees Karl Blumenthal	voorimees K. Blumenthal
185b	Mölder J. M. Masing, Peter Kerdu (Kõrdu)	Peter Kerdu	Peter Kerdu ja tema pärijad	Peter Kerdu pärijad	P. Kerdu pärijad, Narva kodanik Aleksander Möldre
185c/ 190/ 191	Rentnik Gustav Mühlenenthal, Carl Beckmann	Carl Beckmann	Carl Beckmann	C. Beckmann, Joseph Oscar Beckmann	J. O. Beckmann
189a	Plekksepp Gottlieb Müller	plekksepp G. Müller ja tema pärijad; ehitusmeister Jaan Pokka	ehitusmeister J. Pokka, Jenny Holtz, graveerija Peter-Magnus Leopold Sapotzky	graveerija P.-M.-L. Sapotzky, ülemõpetaja Cornelius Treffner	ülemõpetaja C. Treffner

³⁷² Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

	Omanik				
Kin-nistu nr	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
189aa	kirikuteener Carl Friedrich Mülleri pärijad	kirikuteener C. Fr. Mülleri pärijad	kirikuteener C. Fr. Mülleri pärijad	kirikuteener C. Fr. Mülleri pärijad	kirikuteener C. Fr. Mülleri tütar Amalie Müller, talupoeg Jaan Pensa
189b	kutsar Andrei Adon ³⁷³	kutsar A. Adon	kutsar A. Adon, Anna Puhlberg	Anna Puhlberg	Anna Puhlberg
189c	müürsepp Ch. Josephi pärijad	Chr. Josephi pärijad	Chr. Josephi pärijad, aednik Jakob Kruse	aednik J. Kruse	aednik J. Kruse
189d	Laur Klaos (Vorbuse mõisa talupoeg)	Laur Klaos	Laur Klaos ja tema pärijad	Laur Klaose pärijad	Laur Klaose pärijad
189e	soldatinaine Maria Bondartšuk, sõjaväelase poeg Fjodor Sokolov	sõjaväelase poeg Fjodor Sokolov	sõjaväelase poeg F. Sokolovi pärijad	sõjaväelase poeg F. Sokolovi pärijad	sõjaväelase poeg F. Sokolovi pärijad
190e/190ee	Georg Rosenbergi pärijad, Kadri Lambakahar	Kadri Lambakahar	Kadri Lukk (Lambakahar), Kustav Kubo, Johann Normann	J. Normann	J. Normanni pärijad
190b	aednik Jaak Kruse	aednik Jaak Kruse	aednik J. Kruse	aednik J. Kruse pärijad, Henn Maide	H. Maide
190c	aednik Jaak Kruse	aednik J. Kruse,	aednik J. Kruse	aednik J. Kruse, talupoeg Johann Post	talupoeg J. Post
190f	Feodor Swerev	F. Swerev	F. Swerev ja tema pärijad	F. Swerevi pärijad, talupoeg Jüri Blumenthal ja tema pärijad	talupoeg Karl Blumenthal
190g	vangla järelevaataja Johann Carl Freydang	vangla järelevaataja J. C. Freydang	vangla järelevaataja J. C. Freydang	vangla järelevaataja J. C. Freydang	vangla järelevaataja J. C. Freydang ja tema pärijad
254	-	linnaosa järelevaataja Johann Dorbeck	linnaosa järelevaataja Johann Dorbeck, Märt Urres	M. Urres	M. Urres
260	-	Semjon Radomovitš	S. Radomovitš, 2. gildi kaupmees Wilhelm Adolph Wild	kaupmees W. A. Wild	Carl Ludwig Schneider, talupoeg Aksel Kraan
265	-	-	Johann Kippasto, Andres Kongas,	J. Märtin, talupoeg Ado Tampel	talupoeg A. Tampel

³⁷³ Andrei Adon oli Luke mõisa talupoeg.

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
			Jakob Märtin		
275	-	-	Hans Ronk, talupoeg Ernitz Amon	talupoeg Ernitz Amon	talupoeg E. Amon, talupoeg Peeter Amon
282	-	-	erusoldat Aleksander Vassiljev	erusoldat A. Vassiljev	erusoldat A. Vassiljev, anatoomikumi teener Aleksander Reinvald ³⁷⁴
283	-	-	Fjodor Kirillov	Fjodor Kirillov	Fjodor Kirillov
290	-	-	talupoeg Jacob Ojasoo	talupoeg J. Ojasoo	talupoeg J. Ojasoo
297	-	-	Margus Sild	Georg Stamm	Tartu kodanik G. Stamm
303	-	-	Adam Madisson	Talupoeg Johann Fuchs	Talupoeg J. Fuchs
305	-	-	Peter Reimann	katusepanija Heinrich Klement, Tartu kodanik Jaan Männik	Tartu kodanik J. Männik
307	-	-	talupoeg Josep Jürgenson	talupoeg J. Jürgenson	talupoeg J. Jürgenson, talupoeg Kaarel Schasmin
316	-	-	-	Aednik Peeter Kits (talupoeg)	aednik Peeter Kits (talupoeg)
322	-	-	-	-	talupoeg Mihhail Tanik, talupoeg Jakob Ploom
324	-	-	-	-	Jakob Lang, talupoeg Jelena Valkmann
334	-	-	-	-	talupoeg Jaak Ungerson
335	-	-	-	-	talupoeg Johann Terne
205T	Kaupmees Justus Reinhold Schrammi pärijad	J. R. Schrammi pärijad	J. R. Schrammi pärijad	J. R. Schrammi pärijad	J. R. Schrammi pärijad

³⁷⁴ Tartu tisleri poeg Aleksander Reinvald oli õppinud kingsepaametit, oli paljude anatoomiaprofessor August Rauberi anatoomiamuuseumi preparaatide valmistaja, töötas ka Eesti Vabariigi aegses ülikoolis. Lea Leppik, lk 135,

LISA 10. Kartuli tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899³⁷⁵

Kin-nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
302	-	-	Märt Lomp	Märt Lomp	Märt Lomp
190aa	puusepp Ivan Bulkin	puusepp I. Bulkin	puusepp I. Bulkini pärijad	puusepp I. Bulkini pärijad	puusepp I. Bulkini pärijad
234	Wilhelm Rein	Wilhelm Rein, eruallohitser Mihkel Margus	eruallohitser M. Margus	eruallohitser M. Margus	M. Margus, talupoeg Johann Asmus
279	-	-	pottsepp Johann Hermann, Aleksei Ržev	Aleksei Ržev, kaupmees Carl Umblia ja tema pärijad	kaupmees Carl Umblia pärijad
190a	mölder Johann Masing, Peter Kõrdu	P. Kõrdu	P. Kõrdu ja tema pärijad	P. Kõrdu pärijad	P. Kõrdu pärijad, Aleksander Möldre
331	-	-	-	-	talupoeg Hendrik Mälk, talupoeg Johann Kangur, tema minia Eva Kangur
205	voorimees Jakob Meos	voorimees J. Meos	voorimees J. Meose lesk Marie Meos, Minna Kübar	M. Kübar	M. Kübar, Karl Oeberg ³⁷⁶ , rätsep Jüri Priks
326	-	-	-	-	Talupoeg Mihkel Jõks
205a	voorimees Adolph Meos	voorimees Adolph Meos ja tema lesk Marie Meos, köiepunuja Carl Tennisson	köiepunuja Carl Tennisson	köiepunuja C. Tennisson ja tema pärijad, Jüri Lieberg, talupoeg Tõnu Maksim	talupoeg T. Maksim
204	päevatööline Madis Kotka	M. Kotka	M. Kotka	M. Kotka ja tema pärijad, talupoeg August Kauer	talupoeg A. Kauer

³⁷⁵ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

³⁷⁶ Karl Oebergil oli kinnisvara ka Oa tänaval 1897–1905, Marja tänaval 1898–1902, Herne tänaval 1890–1920.

LISA 11. Kroonuaia tänava krundiomanike dūnaamika 1856–1899³⁷⁷

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
243	-	Sadukūla mõisavalitseja Daniel Paling	Sadukūla mõisavalitseja D. Paling	Sadukūla mõisavalitseja D. Paling	Sadukūla mõisavalitseja D. Palingu pärijad
327	-	-	-	-	Lukksepp (talupoeg) Karl Moks
187	professor G. B. Jaesche pärijad	professor G. B. Jaesche pärijad	professor G. B. Jaesche	professor G. B. Jaesche	professor G. B. Jaesche pärijad
188	politseivaht- meister Gabriel Dalwig	politseivaht- meister G. Dalwig	politseivaht-meister G. Dalwig ja tema pärijad, Alexander Carl Adson	A. C. Adson	A. C. Adson, õpetaja Wilhelm Befeldt
189	Eesti koguduse kõstrimaja	Eesti koguduse kõstrimaja	Eesti koguduse kõstrimaja	Eesti koguduse kõstrimaja	Eesti koguduse kõstrimaja
184c	kutsar (talupoeg) Andrei Adon ³⁷⁸	kutsar A. Adon	kutsar A. Adon	kutsar A. Adon ja tema pärijad	A. Adoni pärijad
184d	Peter Peterson	Peter Peterson, Nastasja Korableva	N. Korableva, vangla järelevaataja Daniel Michelson, Caroline Vassiljeva, pastor Julius Girgensohn	pastor J. Girgensohn, Marie Ader	M. Ader
184e	Voorimees Märt Pri	voorimees M. Pri, Marie Schiffer	M. Schiffer	M. Schiffer	M. Schiffer
184g	Jaak Jürgenson	J. Jürgenson	J. Jürgenson	J. Jürgenson ja tema pärijad	J. Jürgensoni pärijad
244	-	erusoldat Rein Perli, Adolf Veiden-baum	A. Veiden-baum	A. Veidenbaum	August Veidenbaum
245	-	kõstriproua Helene Wilhelmine Luig	kõstriproua H. W. Luig	H. W. Luig	H. W. Luig ja tema pärijad,
262	-	-	Caroline Kreyden	C. Kreyden	C. Kreyden
192	Pastorilesk Aurora Schütze,	pastorilesk Aurora Schütze, Karl Zirkel	K. Zirkel, Julie Abramson	J. Abramson	J. Abramson ja tema tütar Pauline Epro
214	Voorimees Friedrich Nolge ja tema lesk Marie	Marie Nolge poolõde Alexandra Sauter	Alexandra Sauter, ehitus-meister Fr. Hübbe	ehitusmeister Fr. Hübbe	ehitusmeister Fr. Hübbe
214a	Michail Fadejev	M. Fadejev ja Peter Fadejev	P. Fadejev, aukodanik Nicolai Clarke	aukodanik N. Clarke, ehitusmeister Fr. Hübbe	ehitusmeister Fr. Hübbe

³⁷⁷ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

³⁷⁸ A. Adonil oli kinnistu ka Herne tänaval.

LISA 12. Marja tänava krundiomanike dünaamika 1856–1899³⁷⁹

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
255	-	Johan Blumist, Jaan Koger	Martin Koger	M. Koger	M. Koger
250	-	müürsepp Jaak Norbert	J. Norbert	J. Norbert, talupoeg Jaan Lukke	talupoeg J. Lukke
257	-	erusoldat Kuzma Ilmejan	erusoldat Kuzma Ilmejan, Johann Ennok, talupoeg Hans Slessen (Lesser)	talupoeg H. Slessen	talupoeg H. Slessen, talupoeg Juuli Pensa (Slessen)
300	-	-	Hans Slessen	H. Slessen	H. Slessen, Juuli Pensa (Slessen)
332	-	-	-	-	talupoeg Jüri Kirs
246	-	müürsepp Jaan Teppo, Johann Gehrmann	Johann Gehrmann, Jakob Lambakahar, Märt Birk ³⁸⁰ , Miina Slessen, Matt Eiber	M. Eiber	M. Eiber
277	-	-	Gustav Trukkel, Vidrik Kool	Vidrik Kool, Ado Kohl (Kool)	A. Kohl, Johann Keder
315	-	-	-	Jaan Päären	J. Päären
183bb	nõelategija Carl Weber	nõelategija Carl Weber	nõelategija Carl Weber	nõelategija Carl Weber ja tema pärijad, Jüri Vilius,	J. Vilius ja tema pärijad
319	-	-	-	Marie Korst	M. Korst
293	-	-	lesk Reichelt koos lastega	lesk Reichelt	lesk Reichelti lapsed
289	-	-	Hans Paul koos lastega	H. Paul koos lastega	H. Paul koos lastega
189d	Laur Klaos	L. Klaos	L. Klaos	L. Klaos	L. Klaos
323	-	-	-	-	talupoeg Ado Ignats, Karl Oeberg
190d	Christine Pottnick, aednik Johann Rebenitz	aednik J. Rebenitz, Adam Ohsulin	A. Ohsulin	A. Ohsulin	A. Ohsulin ja tema pärija raamatu- kaupmees Georg August Ohsulin
337	-	-	-	-	talupoeg Johann Post
233	Grigori Sahharov	Grigori	Andrei	Tartu Vene	P. Jakobson

³⁷⁹ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

³⁸⁰ Märt Birk ostis hiljem kinnisvara Emajõe tänavale.

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
		Sahharov, Andrei Sahharov	Sahharov, Tartu Vene Heategev Ühing,	Heategev Ühing, Peeter Jakobson	
253	-	Jüri Ise	J. Ise	J. Ise	J. Ise
184m	Aednik Gustav Grünwald	Aednik G. Grünwald, Peter Kehrmann	P. Kehrmann	P. Kehrmann	P. Kehrmann
233b	Trifon Belov, soldati-naine Tio Linz	Tio Linz	Tio Linz, tema tütar Ann Kruse, Ado Engelsbär	Ado Engelsbär, talupoeg Johann Pangsepp	J. Pangsepp, Ferdinand Tennen
233a/2 28a	Vassili Kosabruhov	Vassili Kosabruhov	Vassili Kosabruhov, Ivan Slabosjorev	Ivan Slabosjorev, professor Gustav Teichmüller ja tema pärijad, Voldemar Sturm	V. Sturm, Nikolai Rachmanov
228a	Vassili Kosa- bruchov	Vassili Kosabruhov	Vassili Kosabruhov, Ivan Slabosjorev	Ivan Slabosjorev, professor Gustav Teichmüller ja tema pärijad, Voldemar Sturm	V. Sturm, Nikolai Rachmanov
298	-	-	talupoeg Johann Kaart	talupoeg Johann Kaart, talupoeg Johann Reder	talupoeg J. Reder
299	-	-	sepp Heinrich Escholz	sepp H. Escholz	H. Escholz, talupoeg Kustas Rasso, talupoeg Mihkel Kurs
184h	erusoldat Ivan Bondartšuk	Ivan Bondartšuk	Ivan Bondartšuk ja tema pärijad, Jaak Pohl, Hendrik Rummel, Adam Holzschmidt	A. Holzschmidt	A. Holzschmidt

LISA 13. Meloni tänava krundiomanike dūnaamika 1856–1899³⁸¹

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
182a	tsunftivāline tisler Michel Weber	tisler M. Weber, okladist Michel Jaani-Jūrri, okladist Martin Meykov	Martin Meykov, allohvitseri naine Helene Kartz	allohvitseri naine H. Kartz, talupoeg Wilhelm Tuppitz	talupoeg W. Tuppitz, talupoeg Karl Simeon, eruallohvitser Johann Simeon ja tema pärijad
294	-	-	Joosep Jürgenson, lesk Juula Suuremäe	J. Suuremäe	J. Suuremäe
310	-	-	-	talupoeg Friedrich Jürgens	talupoeg Fr. Jürgens, talupoeg Marja Saks, talupoeg Johann Enno
178b	Ewert Illacku pärijad	E. Illacku pärijad	E. Illacku pärija Alexandrine Jürgenson, talupoeg Johann Luik	talupoeg J. Luik	talupoeg J. Luik, talupoeg Johann Reimann
181	Tio Eisen- schmidt	Tio Eisenschmidt	Tio Eisenschmidt, aednik Peeter Eisenschmidt ja tema pärijad, Hindrik Tenno, talupoeg Johann Verrev	talupoeg J. Verrev	talupoeg J. Verrev, talupoeg H. Ruus
178a	eruallohvitser Jaan Jūri	eruallohvitser Jaan Jūri, tema õepoeg, talupoeg Johann Sepp	talupoeg J. Sepp, eruallohvitser Indrik Naarits	eruallohvitser I. Naarits	eruallohvitser I. Naarits
232	müürsepp Arnold Jacob Weber	müürsepp A. J. Weber	müürsepp A. J. Weber	müürsepp A. J. Weber	müürsepp A. J. Weber
181b	Michel Steinberg	M. Steinberg	M. Steinberg	M. Steinberg, Peter Panksep	P. Panksep
317	-	-	-	voorimees Peeter Parts	voorimees P. Parts
241	-	Carl Toots, Julie Laurson	J. Laursohn	J. Laursohn, talupoeg J. Lübek	J. Lübek
232a	Peter Marran	P. Marran	P. Marran, erusoldat Martin Kärk	erusoldat M. Kärk	erusoldat M. Kärk
181c	erusõjaväelase naine Anissija Jacobson	erusõjaväelase naine A. Jacobson	A. Jacobson ja tema pärijad, allohvitser Fjodor Nikolajev	allohvitser F. Nikolajev ja tema pärijad, Miina Sulla	Miina Sulla
232b	puusepp	puusepp J. Tarto ja	puusepp J. Tarto	puusepp J.	puusepp J.

³⁸¹ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
	Johann Tarto	tema pärijad	pärijad	Tarto pärijad	Tarto pärijad
229	erusoldat Peter Drosdov	erusoldat P. Drosdov	erusoldat P. Drosdov	erusoldat P. Drosdov	erusoldat P. Drosdov
227	Puusepp Carl Sautra, Märt Pachla	Märt Pachla	Märt Pachla	Märt Pachla, Andres Matfeldt ja tema pärijad	Minna Matfeldt ja Marie Schwalbe
230	Sergei Kisljakov	S. Kisljakov	S. Kisljakov	S Kisljakov	S. Kisljakov
180	puusepp Christoph Sauter	puusepp C. Sauter	puusepp C. Sauter	puusepp C. Sauter ja tema pärijad, Jaan Petti	J. Petti
251	-	erusoldat Abraham Matto	erusoldat A. Matto	erusoldat A. Matto, Ann Kanz, Paraskeva Jurjeva	P. Jurjeva, Johann Mürk
179	talupoeg Thomas Womm	talupoeg T. Womm, tema poeg Eduard Womm	eruallohvits E. Womm, Jacob Masing	J. Masing	J. Masing, Karl Masing
329	-	-	-	-	Märt Leppik, Eduard Soome
179a	Peter Ansak	Peter Ansak, erusoldat Jacob Schawsa	Erusoldat J. Schawsa	erusoldat J. Schawsa, talupoeg Jaan Tombak	talupoeg J. Tombak
318	-	-	-	talupoeg Adam Rähni	talupoeg A. Rähni

LISA 14. Oa tänava krundiomanike 1856–1899³⁸²

Kin-nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
313	-	-	-	Alexandrine Jürgenson, Anton Leht	Anton Leht
273	-	-	Martin Fuchs	Martin Fuchs, Mihkel Rossländer	Talupoeg M. Rossländer
193	Tisler Johann Sass	Johann Sass ja tema pärijad	J. Sassi tütar Emilie Glück	J. Sassi tütar E. Glück	J. Sassi tütar E. Glück
287	-	-	August Kauer, lesk Minna Roje	M. Roje, talupoeg Amalie Uint	talupoeg A. Uint
206	tööline Jüri Melck	Jüri Melck ja tema tütar Anna Sophie Esse, rüütelkonna maamõõtja August Schulz	August Schulz, Andres Kongas, Georg Pern, Krõõt Kull,	talupoeg K. Kull	talupoeg K. Kull
288	-	-	Hans Pondach	vandeadvokaat Sigismund Lieven	vandeadvokaat Sigismund Lieven, 20 omanikku ³⁸³ , Karl Oeberg
280	-	-	Jacob Grossberg, Maali Koger	M. Koger, Michel Tennisson, talupoeg Jaan Mandel	Talupoeg J. Mandel
202	ökonom Wilhelm Fedinand Rath, nahaparkal August Lipping	nahaparkal A. Lipping, nahaparkal Johann Andreas Emmerich, nahaparkal Ernst Johannes Arndt	nahaparkal E. J. Arndt	nahaparkal E. J. Arndt	nahaparkal E. J. Arndt
281	-	-	Johann Kippasto, Andres Kongas, Märt Weinglas	Märt Weinglas	M. Weinglas ja tema pärija Dennis Lukk
203	kaupmees Ludwig Adamsi pärijad	kaupmees L. Adamsi pärijad	kaupmees L. Adamsi pärijad	kaupmees L. Adamsi pärijad	kaupmees L. Adamsi pärijad

³⁸² Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

³⁸³ 1890. a omandasid mõisnik Konrad von Anrep, doktor Ottomar Dammfeld, Eduard Dross, professor Johannes Engelmann, pastor Wilhelm Eisenschmidt, professor Karl, õpetaja Johann Feuereisen, professor Bernhard Körber, doktor Leonhard Kessler, Matilda Lebert, pastor Theodor Pfeil, Tartu vaeslastekohtu sekretär Karl Mickwitz, reaalkooli direktor Johann Ripke, mõisnik Oskar von Samson-Himmelstierna, õpetaja Voldemar Schneider, professor Ludwig Schwarz, Pala mõisnik Aleksander von Stryk, hambaarst Friedrich Witas-Rode, vandeadvokaat Theodor Wulffius, aadlik Gustav von Stryk.

LISA 15. Piiri tänava krundiomanike dūnaamika 1856–1899³⁸⁴

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
177	mūūrsepp Karl Martinsoni pārijad, aednik Peeter Pallo	Aednik Peeter Pallo	aednik P. Pallo, Jakob Aers, erusoldat Jūri Kōrd	erusoldat J. Kōrd	erusoldat J. Kōrd
197T	andmed puuduvad	andmed puuduvad	andmed puuduvad	Carl Simo, talupoeg Catharina Mereārg	talupoeg C. Mereārg ja tema pārijad
198T	Adam Jürgensohn	A. Jürgensohn ja tema pārijad	A. Jürgensohni pārijad	A. Jürgensohni pārijad	A. Jürgensohni pārijad
231	Johann Beck	Karl Mäll	K. Mäll	K. Mäll ja tema pārijad	K. Mäll ja tema pārijad
179b	Ewa Promet	E. Promet	E. Promet	E. Promet	E. Promet

³⁸⁴ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

LISA 16. Tähtvere tänava krundiomanike dūnaamika 1856–1899³⁸⁵

Kin- nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
218T	Jūri Mārri	Peeter Leepa, Fr. Hermann Wendt, Madis Kaltlauer,	Madis Kaltlaueri pärijad, Martin Lamberg	Martin Kaltlauer	M. Kaltlauer
246T	-	-	Martin Lamberg	Martin Lamberg,	Martin Lamberg
388T	-	-	-	talupoeg Hans Wucht	talupoeg H. Wucht
430T	-	-	-	Andres Liiman, Märt Petz	Märt Petz
459T	-	-	-	-	talupoeg Hans Sakkeus, talupoeg Johannes Roht, talupoeg Anna Neglas
483T	-	-	-	-	Johann Möllerson
499T	-	-	-	-	ettevõtja Moritz Friedrich
516T	-	-	-	talupoeg Märt Rästa	talupoeg M. Rästa, ettevõtja Moritz Friedrich
512T	-	-	-	-	talupoeg Kustav Klemberg
195T	von zur Mühleni pärijad	von zur Mühleni pärijad	Max von zur Mühlen	Max von zur Mühlen	Max von zur Mühlen
202T	õuenõunik Gustav Carl Girgensohn,	õuenõunik G. C. Girgensohn, kalefaktor Peter Petersohn	kalefaktor P. Petersohn ja tema poeg August Georg Joseph Petersohn	A. G. J. Petersohn, Robert Fridrich ja tema pärijad	ettevõtja M. Fridrich
169b	Georg Naritz	G. Naritz	Georg Naritz ja tema pärijad, õuekohtu advokaat August Gregor von Sivers	advokaat A. G. v Sivers	advokaat A. G. v Sivers ja tema pärijad
172b	rentnik Drewingu pärija Auguste Müller	A. Müller, Tartu Saksa Abiandmise Selts	Tartu Saksa Abiandmise Selts	rentnik Carl Beckmann ja tema pärijad	rentnik C. Beckmanni pärijad
175	koolmeister Johan Beck	J. Beck ja tema pärijad, Anton Rass	Anton Rass, Angelica ja Clementine Tuffer	A. ja C. Tuffer	A. ja C. Tuffer
176	voorimees Karl Palsa	K. Palsa ja tema pärijad	K. Palsa pärijad, Johann Mürk	J. Mürk	J. Mürk, Minna Kapp ja tema lapsed
178	õllepruul Rein	õllepruul R.	õllepruul R.	talupoeg J.	talupoeg J. Sion,

³⁸⁵ Koostatud kinnistutoimikute põhjal.

Kin-nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
	Hirschson	Hirschson	Hirschson, Johann Hirschson ja tema pärijad, Jüri Sion	Sion	talupoeg Johann Schwalbe
182	Lesk E. Seebachi pärijad, raamatupidaja Johann George Seebach, okladist Alexander Gustaf Arrow (Freyman), allohvitseri naine Maria Sinitzin	Maria Sinitzin, teener Anton Luchs	Foogtikohtu teener A. Luchs, erusoldat Tõnis Järveots, Peeter Kõiv	Peeter Kõiv	Peeter Kõiv
182a	Vt Meloni tänav				
183	tislerisell Johann Pangsepp	tisler Johann Pangsepp	tisler Johann Pangsepp	tisler Johann Pangsepp, Jakob Norbert	Jakob Norbert (Nurmberg) ja tema pärijad, Jaan Nurmberg
183a	Wilhelmine Duškin, raamatukõitja Christoph Julius Behre	Chr. Julius Behre, Anna Kaustsaar, värval Carl Wellmann	värval C. Wellmann, Sofie Bergmann	S. Bergmann	S. Bergmann
183b	Catharina Sahlin (Duškin)	Catharina Sahlin	Catharina Sahlin, Mihkel Sunsell	M. Sunsell, Jaan Lauri, Johann Nigul	J. Nigul
183c	voorimees Grigori Duškini tütar Maria Rachmanov, Tartu elanik Karl Suntsel	K. Suntsel	K. Suntsel	K. Suntsel	K. Suntsel
184b	rentnik Christian Müller, Gottlieb Reinwald	Gottlieb Müller, Gustav Flor	Gustav Flor	Gustav Flor ja tema pärijad	G. Flori pärijad, Peeter-August Peterson
184k	okladist Alexander Gustav Freyman	Heinrich Juul	H. Juul, ülemõpetaja Cornelius Treffner	ülemõpetaja C. Treffner	ülemõpetaja C. Treffner
184	pastor C. H. Gehewe ja tema pärijad, Fr. von Kymmel	Fr. von Kymmel	Fr. von Kymmel	Fr. von Kymmel	Fr. von Kymmel
185	pastor C. H. Gehewe ja tema pärijad	puusepp Eduard Freyman, Jaan Mauer	Jaan Mauer, kingsepp Reinhold Lille	kingsepp R. Lille ja tema pärijad	koduõpetaja Maria Katarina Lille ja arst Alfred Lille
186	kingsepp Thomas Wehse	kingsepp Th. Wehse, rätsep Martin Jürgenson	rätsep M. Jürgenson, Gustav von Bock	G. v Bock, toolitegija Johann Reinhold Hampf	toolitegija J. R. Hampf ja tema pärijad
249	-	puusepp Eduard	puusepp Eduard	ülemõpetaja	ülemõpetaja C.

Kin-nistu nr	Omanik				
	1856–1859	1860–1869	1870–1879	1880–1889	1890–1899
		Freymann	Freymann, Marie Stübing, ülemõpetaja C. Treffner	C. Treffner	Treffner
255	Vt Marja tänav				
269	-	-	Arhitekt Gustav von Bock	Arhitekt G. von Bock	G. von Bock
270	-	-	Sepp Heinrich Escholz, Johann Kaart	J. Kaart, talupoeg Peeter Zernalt	Talupoeg P. Zernalt
271	-	-	Talupoeg Samuel Palm	Talupoeg S. Palm, talupoeg Jaan Vaader, talupoeg August Lillefeldt	A. Lillefeldt
272	-	-	Jaan Tiislar, Marie Teppo	Pedell Gotthard Blum, talupoeg Jaak Tennison	J. Tennison
276	-	-	Arthur Böttcher	A. Böttcher	A. Böttcher
278	-	-	Johann Kaart, Peeter Grünwald	P. Grünwald	P. Grünwaldi pärija Ann Tennok, talupoeg Wilhelm Darsing
284	-	-	Lukjan Lebedev	L. Lebedev	L. Lebedev
285	-	-	Johann Hermann, veskiehitaja Eduard Schabert	Veskiehitaja E. Schabert	Veskiehitaja E. Schabert
291	-	-	Peter Adler, talupoeg Endrik Rummel	Talupoeg E. Rummel	Talupoeg E. Rummel, talupoeg Johannes Ein ja tema pärijad
330	-	-	-	-	Talupoeg Hans Sakkeus, talupoeg Loviisa Klaos
308	-	-	Talupoeg Karl Kolberg	Talupoeg K. Kolberg	Talupoeg K. Kolberg, talupoeg Johann Brett, talupoeg Gustav Temmer

ILLUSTRATSIOONIDE NIMEKIRI JA ILLUSTRATSIOONID

1. C. M. Sengbuschi poolt 1792. a valmistatud G. O. Dreyeri Tartu plaani koopia
EAA 995-1-6851, l 3.
2. Vaade Tartule. Karl August Senffi 1798. aastast pärinev vasegravüür.
Näide raamatust Johann Christoph Brotze, lk 220. Gravüüri originaal asub Eesti
Ajaloomuuseumis.
3. Supilinna krundid 1816. a. Väljavõte plaanist.
EAA 995-1-6856, l 1.
4. Vaade Ülejõelt Tallinna maantee alguse kohalt kesklinna suunas. 19. sajandist pärit
tundmatu kunstniku lito.
TÜR KHO ÜR 9191
5. Tüüpfassaad nr 39 tüüpfassaadide I kogumikust.
Собрание фасадов, Его Императорским Величеством высочайше апробованных
для частных строений в городах Российской Империи: [альбом]. Часть I. [Санкт-
Петербург: б.и.], 1809
6. Fassaadijoonis 1837. a Herne tänaval asunud kahekordse elamu kavandatava laiendamise
kohta (vanim teadaolev projekt Supilinna hoonetest).
EAA 995-1-12649, l. 3.
7. 1837. a hoonestuse levikut iseloomustav plaan. Koostaja M. Sengbusch
EAA 2623-1-2049, l 44.
8. Märt Birki elamu juurdehituse projekt Emajõe tänaval, 1877. a
EAA 3828-1-216, l 54.
9. Gustav Aria elamu projekt Herne tänaval, 1859. a (vanimaid Supilinna hoonetest säilinud
projekte)
10. Carl Beckmanni elamu projekt Herne tänaval, 1860. a .
LVVA 10-4-82.
11. Peter Sapotzky elamu projekt Herne tänaval, 1877. a.
EAA 3828-1-216, l 39.
12. Jaan Petti elamu juurdehituse projekt Meloni tänaval, 1891. a.
EAA 2623-1-128, l 24
13. Carl Umblija elamu projekt Tähtvere tänaval, 1887. a.
EAA 2623-1-125, l 19.

Geometrische Chartre,
von der
KREIS STADT DORPAT.

Wie selbige gemessen im Jahr 1787 von dem Dorpat
sehen Kreis Rhyfor Otto Gustav Freyer, Court
im Jahr 1792 von Conrad Martin Sengbusch.

grenzet hier.

an.

Maas Stab, von
1000 Lothländische Ellen.

Bischofshoffsche
Grenze.

Illustratsioon 2

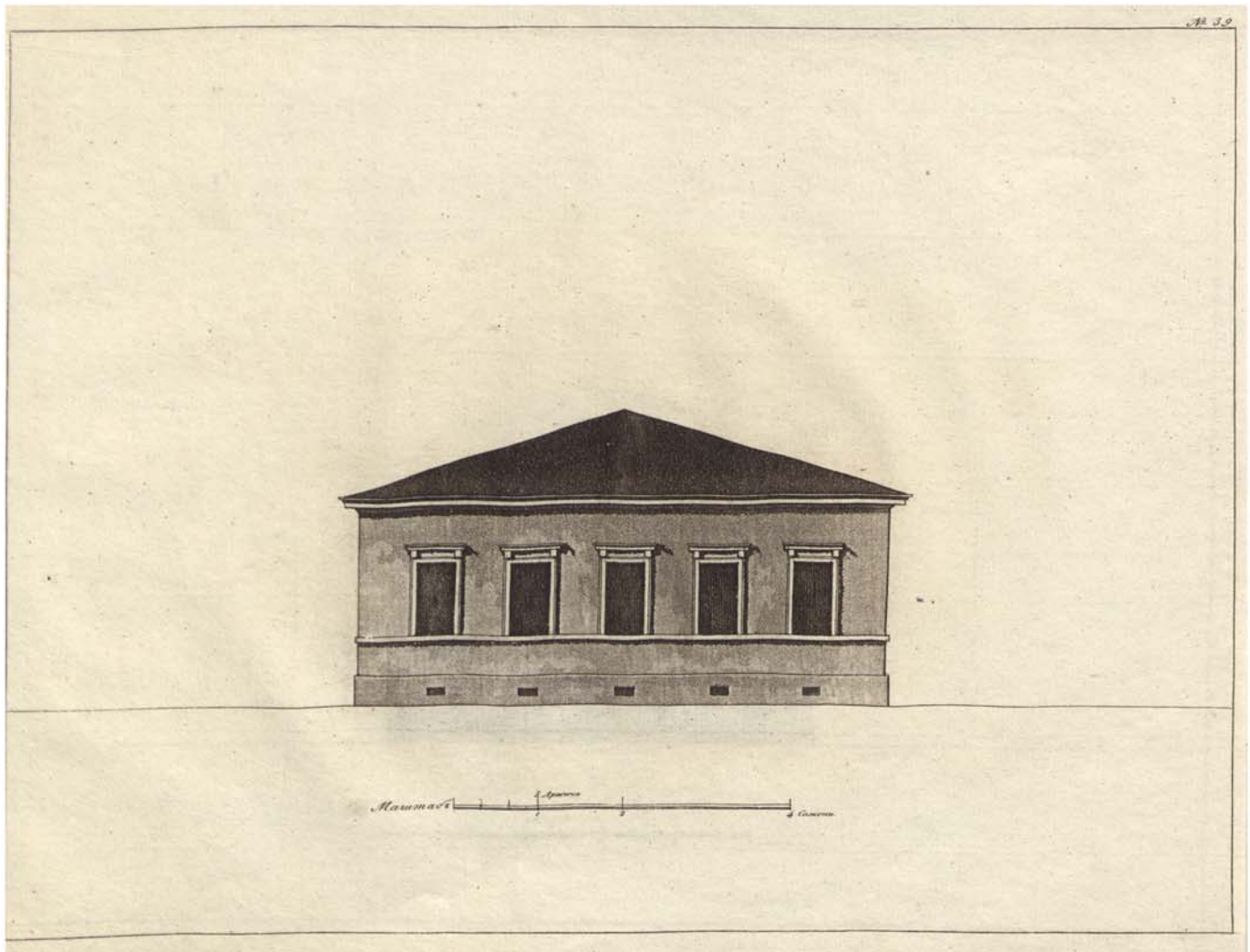
[illegible]

Illustratsioon 4

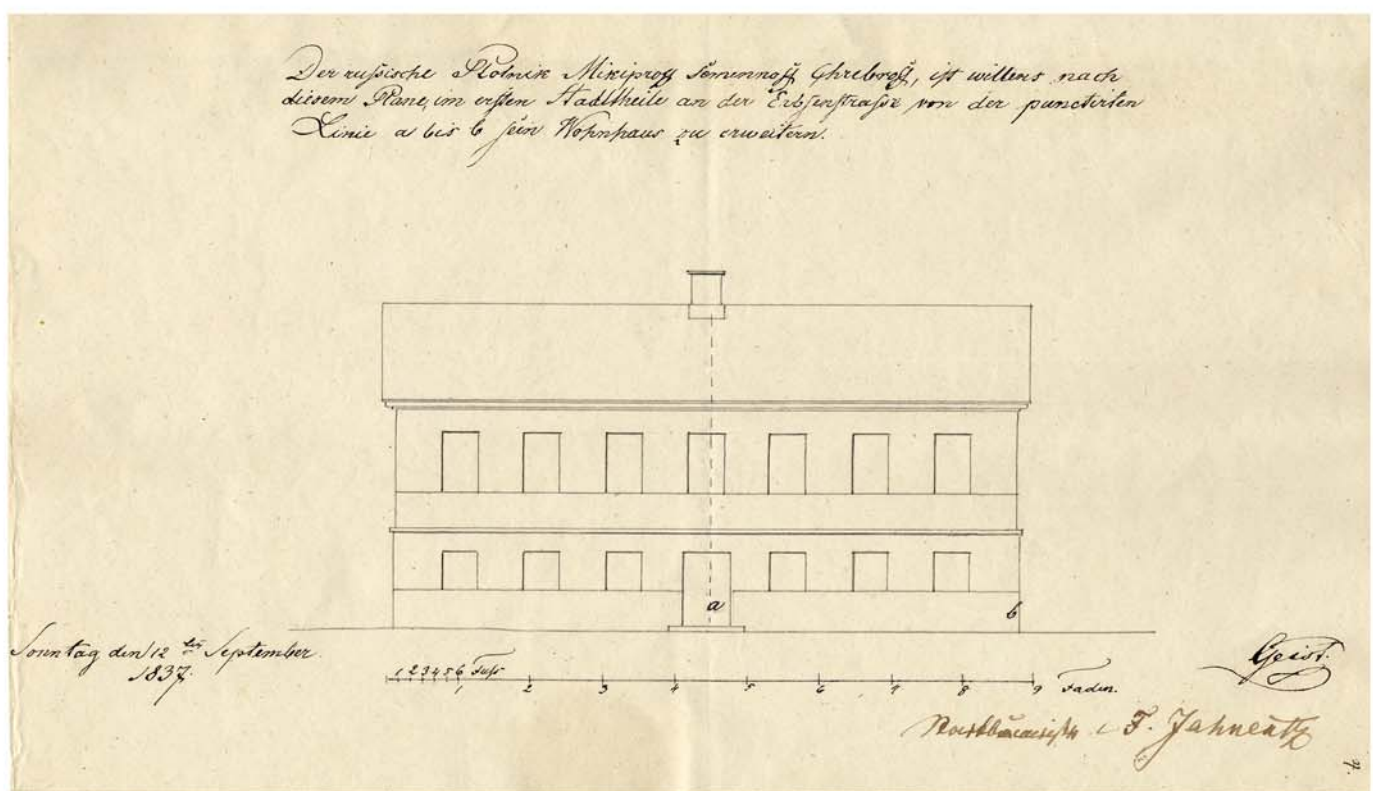

DORPAT .

Illustratsioon 5

Illustratsioon 6

Illustratsioon 7

Prodt, Dorpat Zimmermannsgruß den 15 Junij 1877.

Plan

zum Anbau eines einstöckigen Wohnraumes, an das bereits bestehende Wohngebäude, Dorpat im 1ten Stadttheil, an der Pferdstraße sub N: 209 auf der zugrunde gelegen dem Mart Birx gehörig.

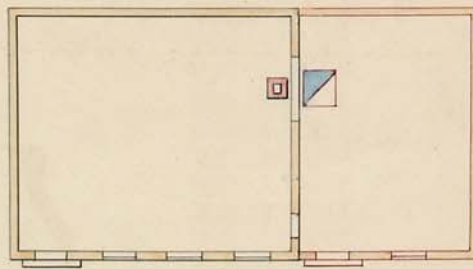
Ansicht.

Legende. Es bedeutet:

Schwarz - das bestehende Gebäude
Roth - den Anbau.

Grundriss.

Gezeichnet: Hoffmann, L. D. Felschenberg
Dorpat am 18 Februar 1877.

M. Prochazka
Hoffmann

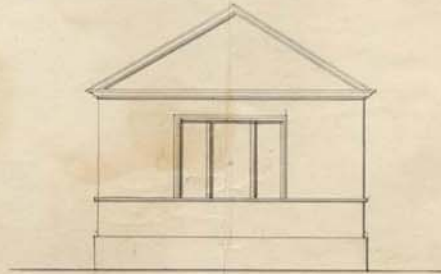
Good. beim Königl. Bau-Bureau eingeleitet d. 13. Aug. 1859.

(Gruzzu über Lenz, Multsch. Nr. 1753 v. 13. Aug. 1859.)
Plan zu einem neuen hölzernen Wohnhaus in der Ebfenstraße auf Edegrund
belegte Sub. N. 184, ^{cc} aus dem Situations-Plan bezeichnete Platz A. aufzubauen,
dem Einwohner Gustav Freja!

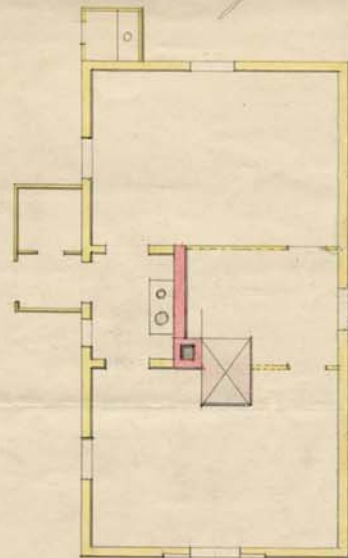
Präsidenten des Reichs
Königlichen Majestät des Königs von Preußen

Grandpique.
 Departs 10 August 1859
 Ruffian. J. H. Waller

Arade.

Grundriss.

1879 Dec. 21
S. Webster, Africa

Situations. Har!

Chapman, Wm. H.

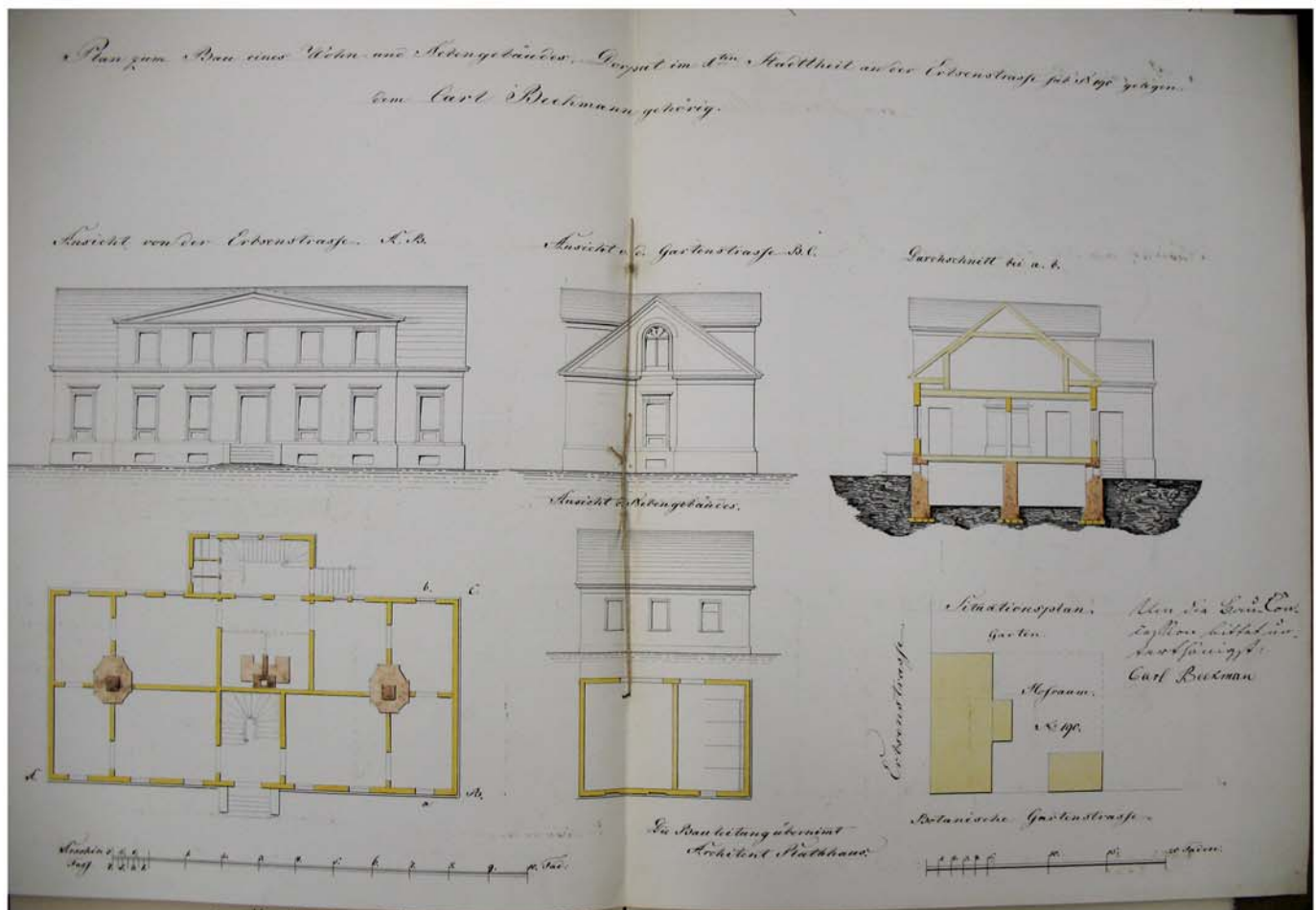
Die Lebensdauer.

(0. 10. Lacer / inches)

In Einigkeit übermunt
Anstalt Rathhaus

entworfen von J. W. Schmorr Leinwand

Illustratsioon 10

Procl. Dorpat, Bürgermeisteramt d. 2ten May 1827.

Plan.

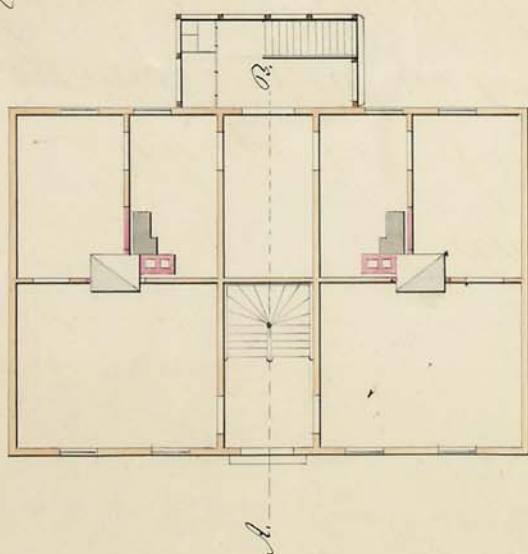
Rechnung Erbauung eines zweistöck hohen Gebäudes, Dorpat im I Stadttheile an der Erbsen Strasse auf Erbgrund sub N: 184^a gelegen, dem Herrn Lepotsky gehörig.

Ansicht

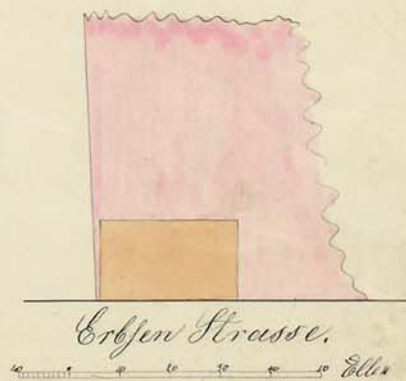
Durchschnitt

Grundriss.

Situations Plan.

Yanfuwei Kattlojuw C. I. Petersberg
Dorpat am 2 Mai 1844.

Fuji

Stadtbaumeister M. Rötcher

Dr. P. J. J. J.

Illustratsioon 12

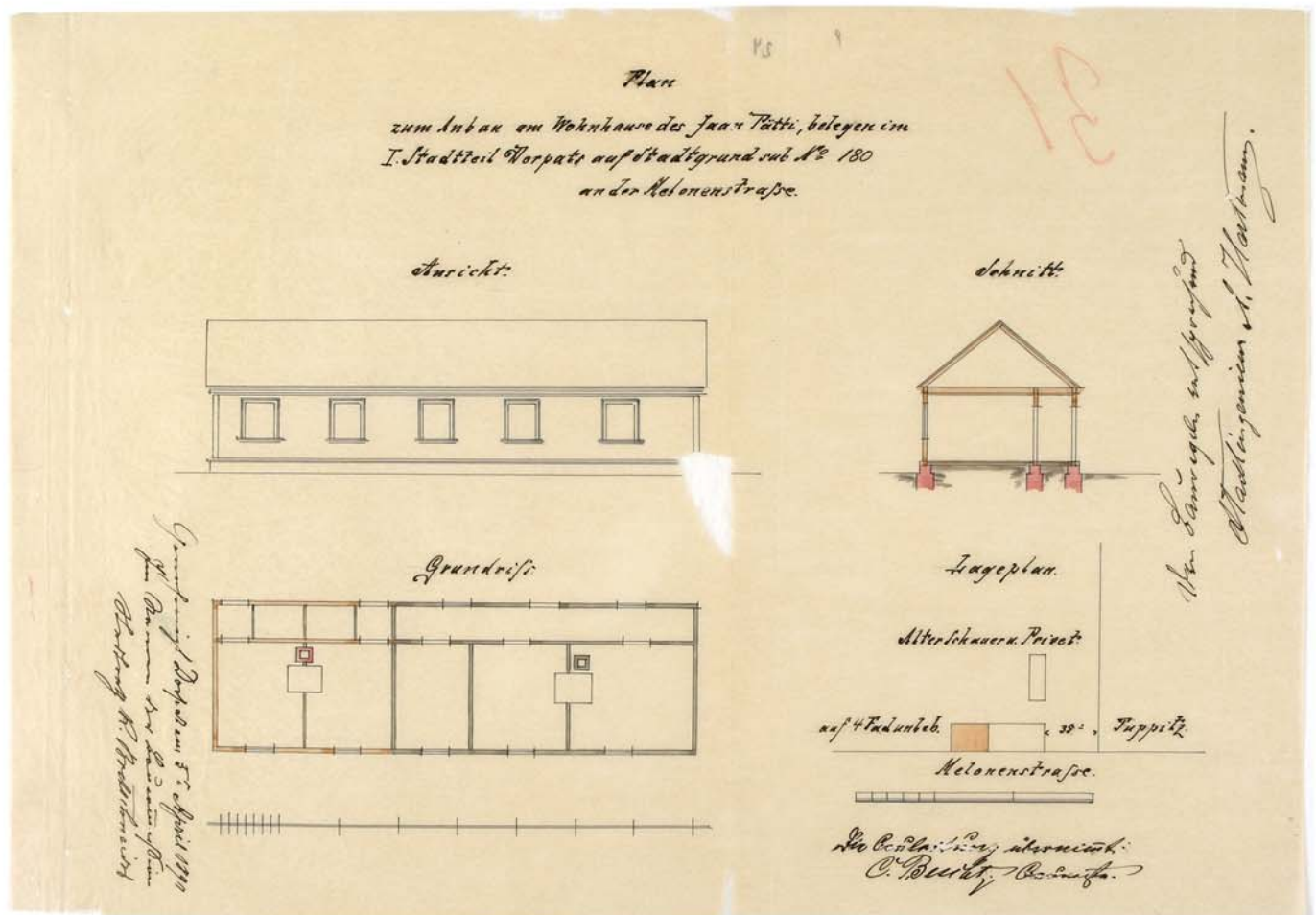

Illustration 13

